Orpana 1/2006

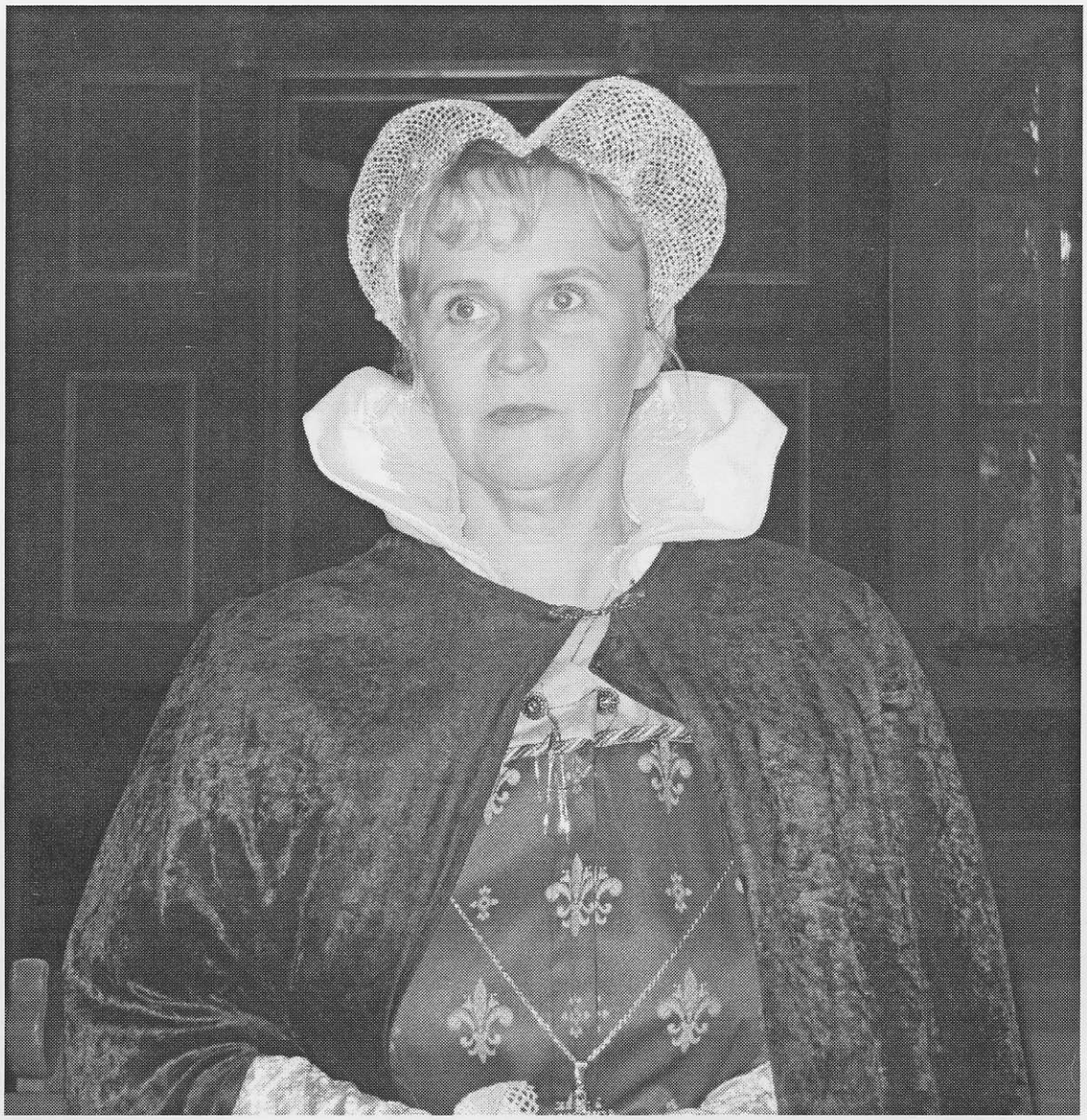

Tampereen seudun sukututkimusseura

Tampereen seudun sukututkimusseura ry:n jäsenlehti

Orpana

nro 1/2006
vuodesta 1979 nro 63

Julkaisupäivä 2.1.2006

Toimitus Johanna Kurela
Taitto Kirsti Peill
Painatus Kirjapaino Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere

ISSN 0359-128X

Seuran osoite

Tampereen seudun sukututkimusseura ry
Kalkun viertotie 1 D 63
33330 Tampere

Seuran tilinumero

Nordea Tampere 114630-7209098

Seuran www-osoite

www.tampereensukututkimusseura.net

HALLITUS JA TOIMIHENKILÖT

Tiedot voimassa vuoden 2006 vuosikokoukseen asti.
Hallituksen jäsenet merkitty tähdellä.

Puheenjohtaja

Antti Lähde *
Piettasenkatu 2 A 24
33580 Tampere
puh. (03) 362 7587
sähköposti: heikari@kolum-bus.fi

Sihteeri; jäsenasiat, osoitteenmuutokset, ilmoittautumiset kursseille, julkaisujen myynti ja tilaukset

Marjatta Rintala *
Kalkun viertotie 1 D 63
33330 Tampere
puh. (03) 343 2004
sähköposti: xmrintala@kolumbus.fi

Varapuheenjohtaja, ohjelma-asiat

Tiina Miettinen *
Nahkatehtaankatu 7 B 41
33270 Tampere
puh. (03) 344 4599
sähköposti: tiinamarjut@kolumbus.fi

Rahastonhoitaja

Nina Järvensivu *
Sillankorvantie 2
33960 Pirkkala
puh. 040 730 1420
sähköposti: ninaserafina@hotmail.com

Retket

Jukka Sirén *
Hirvenojantie 12
36200 Kangasala
puh. 050 337 7860
sähköposti: ju.siren@hotmail.com

Orpanan toimitus

Johanna Kurela *
Sorsapuisto 1 A 10
33500 Tampere
puh. (03) 261 2292
sähköposti: johanna.kurela@kolumbus.fi

Vuosikirjan toimitus

Tuula Sillanpää
Paasikiventie 8 F 41
33230 Tampere
puh. (03) 2130 430
sähköposti: tuusilla@taloverkot.fi

Kirjastonhoitaja

Hanna Turppa
Mustanlahdenkatu 20 C 163
33210 Tampere
puh. (03) 222 9881

Webmaster

Satu Yrjölä
Aakkolantie 171
35300 Orivesi
puh. 040 721 7492
sähköposti: satu.yrjola@kolumbus.fi

Mainokset Orpanassa

¼ sivua – 50 euroa
½ sivua – 100 euroa
koko sivu – 200 euroa
Lehti ei ole arvonlisäverovelvollinen.
Seuran hallitus pidättää itselleen oikeuden valita lehteen pääsevät mainokset.
Hinnat ovat voimassa vuoden 2006 loppuun asti.

Seuraava Orpana ilmestyy 4.9.2006. Siihen tarkoitettujen artikkeleiden on oltava perillä viimeistään 17.6.2006.

Kangasalan retken oppaana toimi Kaarina Maununtyttäreksi pukeutunut Sinikka Meurman.
– Kuva Marja-Liisa Ahlstén.

Uudet tuulet

Syksy tulee joka syksy, ensin värikkäänä ja mieltä kohentavana, kunnes harrastukset, työ ja asuntoihin telkeytyminen voittavat luontoon samastumisen. Elämän kiertokulku tuli itselleni tavallista tutummaksi ja sukukin tuntui läheisemmältä sieltä poisnukkuneiden joukosta. Näiden "ajantuskien" jälkeen palasin oikein hyvin elävien pariin uusin ajatuksin.

Tämän kauden syksy on kuitenkin antanut myös paljon yhteisiä ilonaiheita. Suotuisat ilmat ja sukututkimuksen uudet tuulet uusine harrastajineen tuottavat mielihyvän myös meille ikätutkijoille. Näin on hyvä jatkaa tietäen jo nyt harrastuksemme vankan pohjan ja hyvät tulevaisuusnäkymät.

Toimintamme menneellä syyskaudella on taas kerran ollut hyvä. Retki Kangasalle oli juuri niin suosittu kuin tiedettiinkin. Retkiemme merkitys on paljon suurempi kuin vain kohteesta kohteeseen tutustuminen. Olen itse kokenut ja muilta kuullut kuinka virkistävä tällainen minimatka on. Kohtaamme ystävät eri ympäristöissä ja monesti yllättävillä ja mielenkiintoisilla keskusteluaiheilla varustettuna. Lisäksi tunnelma kaikestaan on vapaa ja arjesta irrotteleva. Luennot ovat olleet hyvin valittuja ja toiveiden mukaisia. Alkusyksystä alkanut internetsivujemme parantaminen ja laajentaminen on oman toivelistani aivan kärjessä. Ottakaa asia omaksenne ja käyttäkää tätä tulevaakin uudistusta hyväksenne, tarpeidenne ja uteliaisuutenne mukaan.

Oma kevääni on alkanut jo joulukuun 22. päivä, vaikka nautinkin suunnattomasti kunnon talvesta. On valoa ja iloa pidentyvistä päivistä, jotka tuovat aina uuden näkökulman sukututkimusasioihinkin. Syntyy suuria suunnitelmia kevään ja kesän varalle. Osa tietysti kuihtuu, mutta mielestäni niitä tarvitaan, jotta huomaisimme ettemme ehdi emmekä pysty ihan mihin tahansa.

Yhteiseksi iloksemme saamme taas hyvän sukututkimuspäivän ja sisältörikkaan luentosarjan sekä toivotun kirjoituskurssin kevätkaudeksi. Sokerina pohjalla matka Riikaan, joka tehdään huhtikuussa.

Elämän rajallisuus tuli todeksi Pekka Nuottajärven poismenossa. Vasta nyt alan tajuta, etten voi enää tavata ja vaihtaa ajatuksia Hyvän Ystävän kanssa.

Tällaisen monimuotoisen elämän kanssahan me sukututkijat elämme nyt ja vastedes. Toivon meille jokaiselle rohkeutta ja viisautta viestittää suvun kautta pysyviä elämänarvoja ajassa, joka irrottelee ihmiset juuriltaan.

Hyvää kevättä toivoen

Antti Lähde

puheenjohtaja

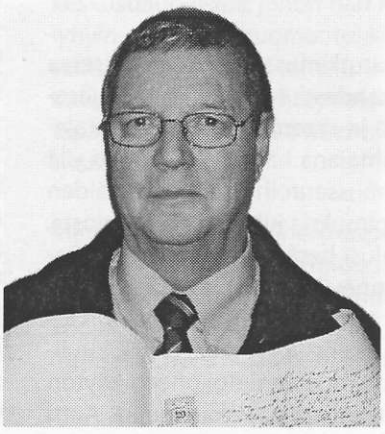

Sukututkijoiden synkkä syksy

Pekka Nuottajärvi ja Leif Mether kuolleet

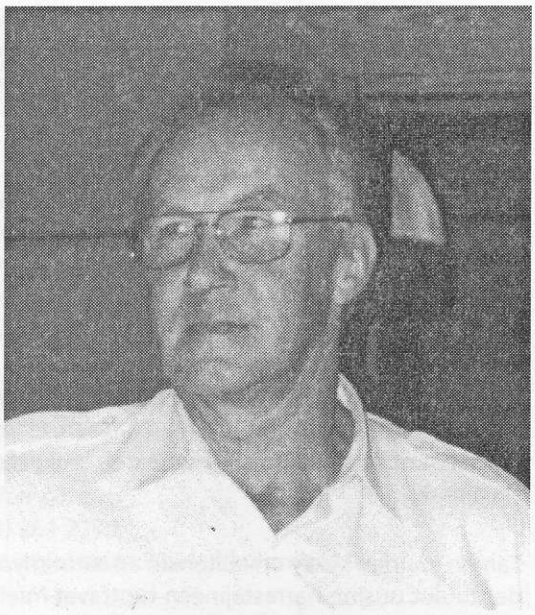

Kuva Nuottajärven perheen albumista.

Pekka Kalervo Nuottajärvi

* 3.1.1940 Orivesi
+ 5.9.2005 Orivesi

Tampereen seudun sukututkimusseuran entinen puheenjohtaja ja kunniajäsen, maanviljelijä Pekka Nuottajärvi kuoli yllättäen Orivedellä syyskuun alussa vasta 65-vuotiaana.

Pekka Nuottajärvellä oli isänsä puolelta pitkät orivesiläiset sukujuuret. Hän viljeli Oriveden Päilahdessa Nuottajärven tilaa, joka oli ollut vuoteen 1911 asti Lyytikkälän Sipilän talon torppa. Siellä on asunut Pekan esivanhempia jo 1820-luvulta lähtien, joten maanviljely oli hänelle nuorena luonnollinen valinta.

Oman kotitilan hoitaminen muuttui aiempaa vielä mielekkäämmäksi, kun Pekan jo nuorena virinnyt kiinnostus historiaan ja kotiseututututkimukseen syveni harrastukseksi. Hän perehtyi itse opiskellen ja kurssein sukututkimukseen. Vuonna 2000 valmistui hänen yhdessä Oriveden Päilahti-Pitkäjärvi-kylätoimikunnan kanssa toimittamansa kyläkirja *Ovi menneeseen*.

Tampereen seudun sukututkimusseuran hallituksessa Pekka Nuottajärvi toimi kahdesti: ensin hallituksen jäsenenä vuosina 1991–1994 ja sittemmin puheenjohtajana 1997–2001. Puheenjohtajana hän piti erityisesti yllä suhteita toisiin sukututkimusseuroihin ja järjesti näiden kanssa muun muassa sopimuksia julkaisujen vaihdosta. Puheenjohtajana hän halusi herättää seuran sen – Pekan omin sanoin – "breshneviläisestä tilasta". Tässä hän onnistuikin hyvin. Pekan aikana seuran toiminta vilkastui: esitelmätilaisuuksiin osallistui ennätysmäärä kuulijoita ja seura järjesti muun muassa tietokoneen käytön ja Internetin perusteiden kursseja. Pekan poika Antti Nuottajärvi laati seuran ensimmäiset Internet-sivut.

Pekka Nuottajärven vetäydyttyä puheenjohtajan tehtävästä seura kutsui hänet kunniajäsenekseen. Työ sukututkimuksen parissa ja Tampereen seudun sukututkimusseuran hyväksi jatkui kuitenkin edelleen. Pekka tallensi valokuvaten tapahtumia seuran tilaisuuksissa, lausui vuosittain sukututkimuspäiviemme päättösanat, kirjoitti artikkeleita seuran Orpana-lehteen, piti sukututkimuksen johdantoluentoja, toimi asiantuntijana seuran sukututkimuspaneeleissa ja oli aina lehdistön käytettävissä sukututkimuskysymyksissä.

Pekka Nuottajärven suurin ansio on hänen toimintansa sukututkimusopettajana. Hän veti seitsemän lukuvuoden ajan Tampereen Ahjolassa sukututkimuksen perus- ja jatkokursseja. Lisäksi hän opetti sukututkimusta Pirkkalassa sekä kotipaikkakunnallaan Orivedellä, missä hän luennoi myös kotiseutuhistoriasta. Pekan kursseilta valmistui satoja hyvän pohjakoulutuksen saaneita sukututkijoita.

Pekka Nuottajärvi pyrki jatkuvasti kouluttamaan itseään sukututkijana ja sen opettajana. Hän seurasi historian- ja sukututkimusta ja osallistui säännöllisesti eri puolilla maata järjestetyille sukututkimuspäiville ja muihin alan tapahtumiin. Hän matkusti muun muassa menetetyille alueille Karjalaan perehtyäkseen paremmin sotahistoriaan. Erityisen kiinnostunut hän oli Talin–Ihantalan alueesta, sillä sen suurtaisteluissa hänen isänsä kuoli Pekan ollessa vielä pikkupoika.

Harrastuksissaan ja opetustoimissaan hän oli saanut suuren ystävä- ja tuttavapiirin. Tämä laaja joukko jää kaipaamaan rauhallista, hienotunteista ja ystävällistä Pekkaa.

Seuramme syyskauden 2005 ensimmäisessä jäsenillassa saatiin kuulla suruviesti: seuramme entinen puheenjohtaja ja kunniajäsen Pekka Nuottajärvi oli yllättäen kuollut. Seuraavassa jäsenillassa kahden viikon kuluttua saatiin uusi suru-uutinen: Suomen Sukututkimusseuran toiminnanjohtaja Leif Mether oli menehtynyt.

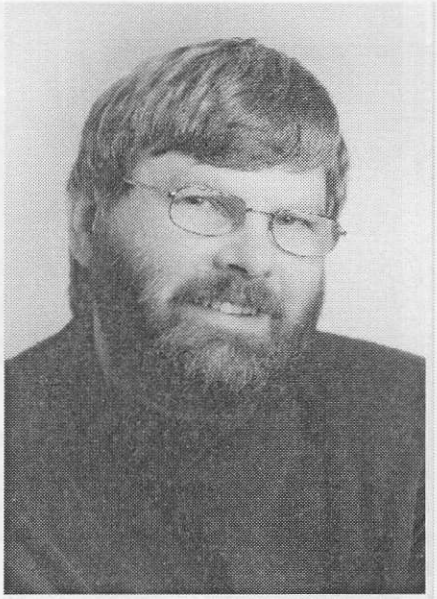

Kuva Suomen Sukututkimusseura.

Leif Erik Mether

* 18.6.1949 Turku
+ 16.9.2005 Turku

Leif Mether oli Suomen Sukututkimusseuran toiminnanjohtajana yksi maamme keskeisimpiä sukututkimusharrastuksen edistäjiä. Hänen pitkäaikaisen, uupumattoman työnsä ansiosta Suomi on sukututkimusmaana maailman huippua.

Metherin tavoitteena oli saada aikaiseksi kaikille suomalaiset sukujuuret omaaville tasaveroiset mahdollisuudet sukunsa tutkimiseen, ja hän ymmärsi jo varhain, että tämä voi onnistua tietotekniikan avulla. Mether oli mukana aloitettaessa laajaa, vuosikymmeniä kestävää, maailmanlaajuisesti harvinaista projektia, jossa Suomen Sukututkimusseuran jo aiemmin puhtaaksi kirjoituttamia seurakuntien kaste-, vihki-, muuttaneiden ja kuolleiden luetteloja siirretään sähköiseen muotoon internetissä kenen tahansa ilmaiseksi käytettäväksi. Tämä Metherin johtama hanke on yhä kesken, mutta sen tuloksista on saatu jo kymmenisen vuoden ajan nauttia. Suomen Sukututkimusseuran www-sivujen ahkerimmin käytettyä ainesta ovat juuri seurakuntien kirkonkirjatiedot.

Tasaveroisuuspyrkimyksestä kertoo myös Metherin kiinnostus sukututkimusopettajien koulutukseen. Hän halusi luoda yhtenäisen pohjan sukututkimusopettajien koulutukselle ja saada uusia päteviä opettajia myös syrjäseuduille vastaamaan 1990-luvulla virinneeseen sukututkimuksen noususuhdanteeseen. Mether kulki itsekin luennoimassa eri puolilla maata paitsi tekemässä tunnetuksi HisKi-hanketta tai sukututkimusta harrastuksena myös kertomassa siirtolaisuudesta sekä laeista ja asetuksista, jotka koskevat sukututkijaa. Hän oli miellyttävän varma, selkeä luennoija, joka kykeni esittämään monimutkaisetkin asiat yksinkertaisesti. Hänen radio- ja tv-esiintymistensä jälkeen Suomen Sukututkimusseuran www-sivuston kävijämäärät nousivat aina rajusti.

Mether vaati viranomaisilta selkeitä ja yksiselitteisiä käytäntöjä esimerkiksi tietosuojan, tekijänoikeuksien ja henkilörekistereiden suhteen. Hän tiesi, että laki on niin kuin se luetaan, ja yllytti sukututkijoita venyttämään tulkinnanvaraisia kysymyksiä sukututkimuksen kannalta edullisempaan suuntaan. Seurakunnilta hän vaati virkatodistusten kirjoittamisessa ripeyttä ja täsmällisyyttä.

Suomen Sukututkimusseuran toiminnanjohtajana Mether toimi vuodesta 1999. Hänen tehtäviinsä kuului muun muassa yhteydenpito sukututkijoihin. Kotimaassa hän kutsui vuosittain koolle paikallisseurojen hallitusten edustajia tapaamisiin, missä neuvoteltiin ajankohtaisista kysymyksistä. Mether matkusteli myös ulkomailla luomassa yhteyksiä tutkijoiden ja järjestöjen välille, ja hän toimi aktiivisesti kansainvälisissä sukututkimusorganisaatioissa. Erityisen kiinnostunut hän oli Pohjois-Amerikan siirtolaisuudesta. Matkoillaan hän hankki Suomen Sukututkimusseuran laajaan kirjastoon lisää aineistoa.

Toiminnanjohtajana hän jatkuvasti ylläpiti ja kehitti Suomen Sukututkimusseuran huomattavan laajaa ja runsasta www-sivustoa (www.genealogia.fi). Keskeisestä asemastaan huolimatta hän ei työntynyt sukututkimuspiireissä esille. Moni seurasi hänen moderoimaansa keskustelupalstaa, johon hän itsekin toisinaan osallistui lyhyin, asiallisin huomautuksin. Tavallinen sukututkija saattoi tavata hänet valtakunnallisten ja paikallisten sukututkimuspäivien yhteydessä: hän oli se kookas mustapartainen mies, joka mietteliäänä seurasi tapahtumia sivummalta.

Metherin mursi äkillinen, nopeasti etenevä sairaus. Viime päiviinsä asti hänen mielessään oli edelleen Suomen Sukututkimusseuran toiminnan edistäminen. Hänen kuolemansa on suuri menetys paitsi Suomen sukututkimukselle myös maailmanlaajuisesti.

Johanna Kurela

Kaarina Maununtyttären seurassa

Retki Kangasalle 8. 10. 2005

Kauniina syksyisenä lauantaiaamuna 8. lokakuuta 2005 bussillinen innokkaita sukututkijoita nousi Keskustorin Vanhalla Kirkolla kello 8.30 Tokeen bussiin, joka suuntasi nokkansa kohti Kangasalaa Lahden moottoritietä pitkin.

Kangasalle kirkolle ajettaessa ohitimme Lentolan entisen soramontun, jonne on noussut teollisuutta ja monenlaista kauppaliikettä. Alasen kylä jäi oikealle samoin kuin Suoraman kylän Nikkilän entinen rustholli. Kangasalan kirkolle saavuimme joutuisasti. Siellä myös tapasimme oppaamme Kaarina Maununtyttären eli Sinikka Meurmanin.

Kangasalan nykyinen kivikirkko on turkulaisen Antti Piimäsen rakentama. Se valmistui sakaristoa ja tapulia lukuun ottamatta keväällä 1767 ja on seurakunnan kolmas kirkko. Vuonna 1784 sortui huonolla laastilla muurattu torni maahan, joten nykyinen tapuli on järjestyksessä toinen, siinä on valmistumisvuosi 1800, joskin tapulissa on vuosiluku 1804 ja Ruotsin kuninkaan Gustaf IV Adolfin nimi. Kangasalan kirkkoa nimitettiin Prinssi Kustaan kirkoksi (Kustaa III oli kuninkaana 1771–1792). Suurin piirtein samalla paikalla, joskin hieman idempänä on ollut edellinen puinen kirkko.

Kirkossa olevat puuveistokset ovat 1400-luvun puolivälistä: Pyhä Henrik, apostoli Johannes ja poikansa kuolemaa sureva Maria. Alttaritaulun on maalannut Johan J. Tavastsjerne vuonna 1820. Kirkon eteläsakarassa on vanha alttaritaulu sekä muotokuva Kaarina Maununtyttärestä ja hänen tyttärestään Sigrid Vaasasta; lisäksi kirkossa on Kaarle XII:n muotokuva sekä Kivennavan kirkon kaatuneiden muistotaulu.

Kattokruunut ovat Seppo Rihlaman suunnittelemat vuodelta 1986 ja eteläsakaran kattokruunut ovat Kangasalan ruotusotamiesten lahjoittamat vuodelta 1796. Lisäksi urkuparvella on everstiluutnantti Anders Rundeelin ja vaimonsa Kristiina Härän lahjoittama kattokruunu 1600-luvulta. Alttarin kynttelikön on lahjoittanut kauppaneuvos Werner Oesch.

Kangasalan kirkon tapuli sortui 1784. Uusi rakennettiin vasta 1800-luvun alussa. – Kuva Marja-Liisa Ahlstén.

Nykyiset 34-äänikertaiset urut valmisti Kangasalan Urkurakentamo vuonna 1988. Mekaaniset myöhäisbarokkiurut suunnitteli musiikin tohtori Pentti Pelto, urkufasadin yhteistyössä arkkitehti Seppo Rihlaman kanssa. Kirkon ensimmäisten urkujen julkisivu on eteläsakarassa. – Kirkossa urkujenrakentaja Pentti Pelto esitteli kirkon urut ja antoi myös urkupillien äänien täyttää kirkon juhlavassa musiikkiesityksessään.

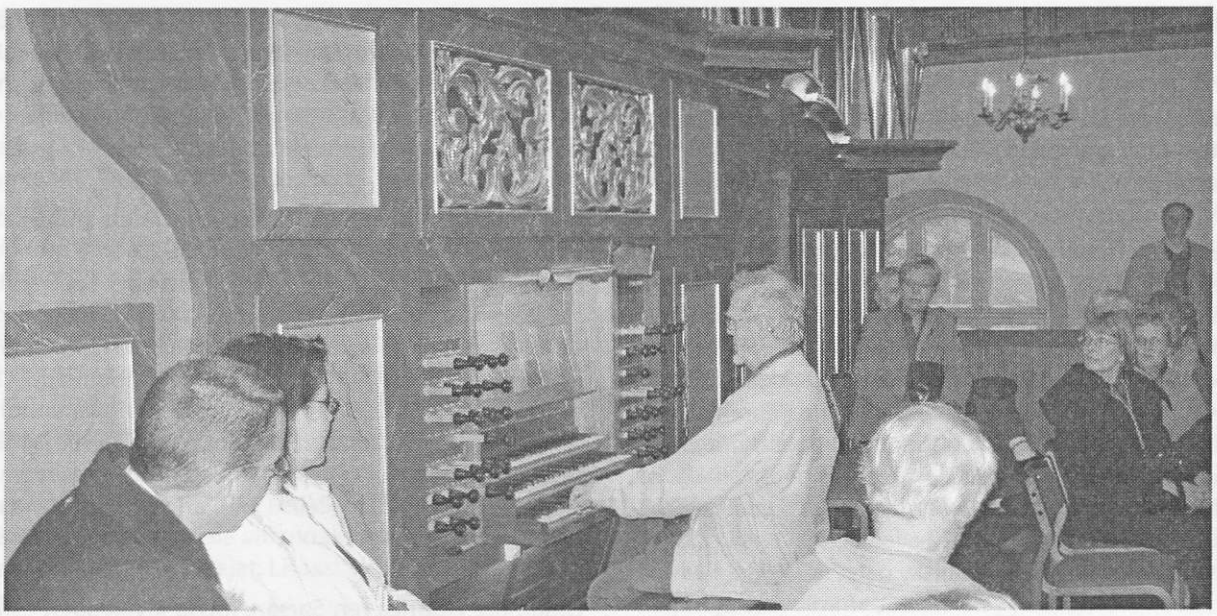

Sukututkijoita nauttimassa Pentti Pellon urkuesityksestä. – Kuva Marja-Liisa Ahlstén.

Lempeän Kaarinan kertomaa

Kirkolta suuntasimme Kangasalan Lepokotiin, jossa nautimme kahvit ja pullat. Lepokoti toimi täysihoitolana 1910–1986. Adlerin sisarusten pitämässä täysihoitolassa viihtyivät monet kirjailijat, taiteilijat ja muusikot. Hämeen ja koko maan asutushistorian ansioitunut tutkija, kirjailija ja teatterimies Jalmari Finne oli kangasalainen, ja kaikkihan me muistamme hänen Kiljus-kirjansa ja Suomen Asutuksen Yleisluettelon. Myös runoilija Eeva-Liisa Manner asusteli siellä jonkin aikaa. Lepokodin läheisyydessä sijaitsee Sorolan kartano, jonka historiaan myös paneuduttiin. Sorolan omistajista mainittakoon ainakin Rundeelit ja Meurmannit.

Kirkonkylän kylässä ohitimme entisen Urkutehtaan, nykyisen hotelli-ravintola Urun, ja bussin nokka käännettiin kohti Liuksialaa. Kartanon läheisyydessä, männikön kätkössä, on pieni kivinen kappeli, joka sijaitsee vanhan puukirkon paikkeilla. Tämä vanha puukirkko on ollut käytössä jo ainakin 1400-luvulla, ja Kangasalan oma seurakuntakin jo 1300-luvulta.

Josef Stenbäckin suunnittelema kappeli valmistui 1930. Kappelissa on järjestetty yksityisiä, pienimuotoisia vihkimisiä ja siunaustilaisuuksia. Seurakunta on kesällä pitänyt kappelissa jumalanpalveluksen. Kappelissa on Anders Thulén rakentamat kamariurut vuodelta 1859, jotka soivat komeasti edelleenkin. Kappelin vieressä on Meurman-suvun yksityinen hautausmaa.

Kurvasimme Liuksialan kartanon portille koivukujaa pitkin, koivuja kujalla on 365 kappaletta. Nykyinen kartanon päärakennus on vuodelta 1902. Rakennuksen alla on kivikellari, jonka on arvioitu olevan 1500-luvulta. Oppaamme Sinikka Meurman kertoili Kaarina Maununtyttärenä elämästään ja lapsistaan Liuksialassa, joka oli perustettu kuninkaankartanoksi 1556 ja Ylä-Satakunnan voudin asuinpaikaksi. Juhana III lahjoitti kartanon 1577 Erik XIV:n leskelle Kaarinalle, joka vietti täällä elämänsä 35 viimeistä vuotta.

Kaarina Maununtytär oli tunnettu lempeydestään ja hyväntekeväisyydestään ja sai kansan jakamattoman kunnioituksen. Nuijamiehetkin jättivät hänen kartanonsa rauhaan nuijasodassa 1596. Kaarinan eläessä Liuksiala määrättiin "ikuiseksi rälssiksi" ja siihen liitettiin 75 tilaa. Hänen tyttärensä, Henrik Tottin puoliso Sigrid Vaasa peri lahjoitusmaat äidiltään. Tottien jälkeen Liuksiala siirtyi Creutz-suvulle.

Liuksialan myöhemmistä omistajista on tunnetuin Agathon Meurman, "Kangasalan oraakkeli", kuten poliittiset vastustajat häntä nimittivät. Agathon tuli kartanon isännäksi 1849; hänet tunnetaan valtiomiehenä ja yhteiskunnallisena kirjailijana. Meurman toimi talonpoikaissäädyssä, oikeastaan sen johtomiehenä monilla valtiopäivillä vuoteen 1900 asti. Kangasalla hän toimi muun muassa kunnallislautakunnan ja kuntakokouksen puheenjohtajana. Liuksialan maatalouden hän sai oivalliseen kuntoon. Kunnallisneuvoksen arvonimen hän sai 1861; arvonimi oli ensimmäinen laatuaan koko maassa. – Kartano on edelleenkin Meurmanien hallussa.

Suuntasimme bussin nokan kohti Ohtolan, Kurun, Savon ja Haapaniemen kyliä. Haapaniemen kylässä käännyimme, koska tie kävi liian kapeaksi. Haapaniemessä sijaitsevat Laurilan, Uotilan, Mikkolan ja Heikkilän talot. Savon kylän Savolan päärakennus paloi joitakin vuosia sitten. Marttila on jäljellä. Kurun kylän Jaakkola ja Kurun Heikkilä eivät näkyneet tielle. Ohitimme Wihtisen yksittäistalon risteyksen ja entisen Aholan torpan paikan ja kurvasimme Vakkaskievariin, missä söimme maittavan lounaan.

Ohtolan kylässä ohitimme Klemolan talon ja käännyimme Ohtolan kylän pikkutielle ja saavuimme varsinaiseen Ohtolan kylän pihapiiriin, missä ovat Perttulan, Paukkalan ja Mattilan talot edelleenkin varsin tiiviinä ryhmänä miltei toisissaan kiinni. Ohitimme Ohtolan "etukylän" Oitilan ja palasimme Liuksialan kylään.

Kurvasimme Varsamäen tielle ja Varsamäen hevosajoneuvomuseolle. Varsamäki on ollut Liuksialalle kuuluva tila. Vuonna 1918 siellä liehui salossa Sveitsin lippu, joka takasi, että ainakin tämä tontti oli puolueeton. Itse museossa oli lukuisa joukko erilaisia rattaita, kiesejä, kärryjä ja vaunuja (muun muassa Agathon Meurmanin vaunut). Siellä ovat myös vanhassa Suomi-filmissä *Katariina ja Munkkiniemen kreivi* käytetyt vaunut ja hautajaisvaunut, jotka esiintyvät filmissä *Kaksoiskotkan varjossa*.

Kartanosta kartanoon

Jatkoimme Leipin kylään, missä sijaitsevat muun muassa Anttilan, Lintulan, Toljolan ja Kärjen talot. Saavuimme Tiihalan kylään. Ohitimme Jussilan ja Juvelan talojen mailla olevat polttokalmistot, jotka ovat jo roomalaiselta rautakaudelta tai kansainvaellusajan alusta noin vuoden 400 tienoilta; kalmistot ovat olleet vielä käytössä viikinkiajallakin. Kyläjärven länsirannalla on edustava Virolan talon rakennusryhmä sekä Tiihalan VPK:n kalustovaja vuodelta 1915. Ohitimme myös Katinhännän vanhan rakennuksen. Tiihalan kylässä on kaikkiaan 16 perintötaloa.

Keisarinharjun juurella sijaitsee Joutsiniemen kartano, joka on ollut niin sanottua vanhaa rälssiä. Siitä muodostettiin rustholli vuonna 1694. Se oli merkitty 1600–1700-vaihteessa kruununvouti Johan Bågan nimiin, ja Bågasuvulla se olikin yli sata vuotta. Muita omistajia on ollut jo 1500-luvun lopulla muun muassa linnanvouti Lars Hordeel, 1600-luvulla Stenbockit sekä valtiovarainhoitaja Jesper Cruus ja tämän vaimo Brita de la Gardie ja lisäksi vielä Wrede-suku. Nykyinen omistaja on Joutsiniemen suku. Päärakennus on Heikki Tiitolan piirtämä vuodelta 1908.

Ohitimme Huutijärven Sarsan, missä kivikauden esikeraamisella ajalla on ollut elinvoimaista asutusta, kuten löydöt liesineen, saviastianpaloineen ja kiviaseineen osoittavat. Pysähdyimme lähelle Vääksynjokea, Parvulan kaksikerroksisen rakennuksen viereen. Parvulan rakennus on 1700-luvun lopulta ja se oli alkuaan Kuohun terveyslähteen majatalona. Vuonna 1860 se siirrettiin Vääksyyn ja sitä käytettiin muun muassa kehruutyttöjen asuntona. Maamme ensimmäinen kansanopisto aloitti toimintansa Parvulassa vuonna 1889. Nykyään siinä on nukketeatteri Hupilainen.

Kangasalan Lepokoti oli täyshoitola, jossa ovat asuneet monet kirjailijat. Heistä sukututkijoille tunnetuin oli Jalmari Finne. – Kuva Marja-Liisa Ahlstén.

Vääksyn kartanopuisto on englantilaistyylinen 1800-luvun alkupuolelta. Vääksyn sillalla ratsasti meitä tervehtimään kartanon isäntä Jukka-Pekka Leskinen. Ainakin jo vuonna 1460 osa Vääksyn kylästä on ollut aatelisten hallussa, ja ainakin Bengt Lydekenpoika Djäkn on omistanut sitä. Vääksystä muodostettiin säterikartano 1530-luvulla. Vuonna 1561 Juhana III:n rakastajatar Kaarina Hannuntytär asettui sinne asumaan. Myös De la Gardien suku liittyy kartanon historiaan, sekä Pontus että tämän poika Jakob De la Gardie eli Laiska-Jaakko, Moskovan kävijä. Lisäksi kartanon isäntinä ovat olleet Jöns Vestgöte ja Lars Hordeel, ja se on kuulunut myös Boije-, Ille-, Giös-, Uggla-, Lilliebrun-, Favorin-, Eklund-, Wickstrand- sekä Ahlström- ja Rydman-suvuille.

Vuosina 1837–1847 toimi Vääksyssä konepaja. Nykyään Vääksy tuottaa erilaisia vihanneksia, ja sen kasvimaat ja kasvihuoneet ovat laajat. Lisäksi siellä toimii ratsastuskoulu.

Noin kolmen kilometrin päässä Vääksystä sijaitsee Kerppolan kartano Längelmäveden rannalla. Siellä meitä odotti kartanon isäntäpari professori Klaus Kerppola ja hänen puolisonsa. Kerppola kertoili meille talon historiasta ja ympäröivästä puistosta. Tila on ollut saman suvulla ainakin vuodesta 1539. Päärakennuksen runko on vuodelta 1859. Rakennusta on uusittu ja laajennettu sittemmin ainakin kolme kertaa, vuodesta 1930 se on ollut tyyliltään klassinen. Sen puistossa viihtyvät erikoiset puut. Siellä on tälle leveysasteelle harvinaisia tammia, saarnia, lehmuksia ynnä muita eteläisempiä puulajeja. Pihassa on vanha aittarakennus. Vuonna 1837 rakennettu kivinavetta on nykyisin tallina. Tiilinen navettarakennus on vuodelta 1895.

Pian Kerppolan jälkeen ajoimme kauniin Pelisalmen yli. Kiersimme Majaalahden ja saavuimme Heponiemen kylään Längelmäveden ja Heposelän väliselle kannakselle. Heponiemen taloista ainakin seitsemän on ollut rustholleja. Ohitimme Ali-Melkaan, Yli-Melkaan, Huikkolan ja Kärjen talot. Paalilan kaksitaloinen kylä sijaitsee Heposelän pohjoispuolella. Sen isoin talo on rusthollinakin toiminut Lintula, jonka valkoiseksi maalatun tyylikkään talon kohdalla pysähdyimme hetkeksi ja kertasimme hieman historiaa.

Ohitimme Iharin kosken Keljon kylässä. Iharin koskessa oli 1700-luvun lopulla ainakin seitsemän myllyä. Ohitimme Keljon yksinäistalon, joka muodostettiin 1600-luvulla sotilasvirkataloksi. Virkatalon haltijat ovat olleet luutnantin, kapteenin tai majurin arvoisia ja edustivat tunnettuja sotilassukuja kuten Schauman, von Nummers, Lund, Brakel, Gripenberg, Furuhjelm ja Lybecker.

Automuseossa tauko

Saavuimme viehättävään Raikun kylään Heposelän ja Raikunjärven välisellä kannaksella. Sen kuudesta perintötilasta viisi on jo 1500-luvulta. Vehoniemen harjulle kiipesimme tiukkojen mutkien jälkeen. Vehoniemen Automuseossa pistäydyimme kahvilla ja munkilla. Samalla kuuntelimme museonhoitaja Aki Suutarisen selostusta autojen historiasta ensimmäisistä Fordeista nykyajan menopeleihin, ei kuitenkaan aivan uusimpiin malleihin.

Vehoniemellä oli pakko tehdä päätös matkan lyhentämisestä, ja niinpä päätimme jättää Saarikylän kierroksen tehtäväksi esimerkiksi Pälkäneen retken yhteyteen. Jätimme Vehoniemen kansallismaiseman, ohitimme Kaivannon kanavan. Oikealla Längelmäveden Kylänlahden rannalla näkyi Parvelan yksinäistalo. Ohitimme Keisarinharjun ja saavuimme Jokioisten kylään, jonka kuudesta talosta kolme oli rusthollia. Kylän taloista vain kaksi näkyi tielle, nimittäin Marttila ja Katila.

Kirkonkylässä ohitimme hyvin säilyneen Kangasalan vanhan kirjakaupan jugend-tyylisen rakennuksen. Pian olimmekin Tursolan kylän peltoaukeilla. Siellä on kolme historiallista rusthollia, nimittäin Tavela, Karttiala ja Hannula. Kaikki nämä ovat olleet tärkeitä taloja Kangasalan historiassa.

Tavelan päärakennus on vuodelta 1858. Sen pihapiiriin kuuluu talousrakennuksia ja suuri ratsastusmaneesi. Rakennusten ympärillä on kaunis puisto. Tavelassa on asunut aikanaan muun muassa nimismies Hannu Svarthafran leski Margareta Collanius sekä 1600–1700-luvun vaihteessa Akseli Tavela ja kornetti Henrik Birckman. Tavelasta muodostettiin ruotujakolaitoksen yhteydessä rustholli ja siihen liitettiin 1830-luvulla viereisen Hannulan rusthollin pääosa. Tavelan isäntänä oli 1851–1872 Kaarle Tavela, joka edusti Suomen talonpoikia Aleksanteri II:n kruunajaisissa Moskovassa 1856. Talon on edellenkin Tavelan suvulla, vain avioliiton kautta omistajan nimi on nykyään Oesch.

Karttialan rustholli sijaitsee Tavelan vieressä. Karttialan omistajina ovat olleet muun muassa Svathafrat, leski Margareta Collanius, pastori Erik Casselius, Birckmannit, Kaarle Tavela, Tavelan suku ja Lång (= Latvus). Nykyään Karttiala on jaettu kahdeksi taloksi, joista toisen omistaa Oeschien jälkeläiset ja toisen Keskiset.

Hannulan rusthollin omistajina ovat olleet muun muassa herra Henricus, Hannu Kock, joka oli Svarthafrojen esi-isä, Svarthafrat, kirjuri-Vidbomit. Vuonna 1801 talo jaettiin kolmeen osaan. 1846 Johan Normark yhdisti talot, ja se tunnetaan nykyään nimellä Noormarkku.

Käväisimme pikaisesti Ruutanan omakotialueella, joka on rakennettu sotien jälkeen. Ohitimme Ranssilan entisen säterinluonteisen sotilasvirkatalon, jossa vuodesta 1650 vuoteen 1861 asusti ylempiarvoisia sotilashenkilöitä majurista kenraaliin asti. Heitä olivat muun muassa von Tiesenhausenit, Klickit, Gripenbergit, Boijet, von Knorringit, Klingsporit, Furuhjelmit ja Aminoffit. Myöhemmin se oli vuokraajilla ja valtiolla useita kymmeniä vuosia ja vuodesta 1960 yksityisomistuksessa.

Suinula, Haviseva, Lihasula, Palo

Suinulassa on kaksi tilaa, Markkula ja Seppälä. Tammikuun 31. päivänä 1918 tapahtui Markkulassa kahakka, jossa sai surmansa 17 valkoista, lähinnä Tampereen teknillisen opiston oppilasta, jotka olivat pyrkimässä rintamalle. Haralan harju ja sen näkötorni jäi tien oikealle puolelle jonkin matkan päähän. Harjulta avautuvan näkymän innoittamana Zacharias Topelius kirjoitti 1853 runon *Kesäpäivä Kangasalla*.

Suinulan rukoushuoneen ohitettuamme saavuimme Havisevan kylään. Havisevan lahden perukoilla on edustavaa asutus- ja viljelysmaisemaa, jonka läpi vanha tie kulkee. Lahden toiselle puolelle jää Haralan tila sekä Toosilan vanha rälssitila, jota emme nähneet. Sen omistajina on ollut mm. maaherra Axel Stålarm, sekä Löwe-, von Qvanten-, Uggla-, von Hausen-, Roth-, Sumelius- ja Wasastjerna-sukuisia henkilöitä. Nykyiset omistajat ovat von Wendt -sukua.

Havisevan kylän asutus on syntynyt vanhan erätien varrelle. Haralan talon lisäksi kylässä on viisi perintötaloa, joissa varsinkin perinteistä rakennuskantaa on Nikkilän ja Antilan tiloilla. Vanha maantie kaartelee vaihtelevan kulttuurimaiseman halki, ja saavuimme Lihasulaan.

Alkuaan kaikki Lihasulan neljä taloa ovat vuodesta 1867 alkaen olleet yhdysviljelyksessä. Ne olivat Anna Liisa Matintyttären nimissä vuoteen 1888, jolloin ne periytyivät tämän pojalle Vihtori Peltoselle. Lihasula oli suurimmillaan yli 2000 hehtaaria ja oli Kangasalan isoin tila. Vihtori Peltosen rahankäyttö oli varsin suureellista, ja sukulaiset halusivat häntä jopa holhouksen alaiseksi. Miehestä juttuja riittää. Vihtori Peltonen kuoli 1928, mistä lähtien Lihasula on ollut säätiönä. Se toimi vuosia maatalousoppilaitoksena. Lihasula Säätiön tarkoituksena ja tehtävänä on nykyään ensisijaisesti hoitaa ja parantaa tilaa siihen kuuluvine irtaimistoineen. Tilalla harjoitetaan mallikelpoista maanviljelystä ja karjanhoitoa ynnä muita maanviljelykseen kuuluvia sivuelinkeinoja.

Jatkoimme matkaamme Palon kylään, näimme Palon kartanon ja Liskon tilan. Liskon tila on aiemmin ollut osa Palon kartanoa. Palon maat rajoittuvat Vesijärveen. Palon omistajina on ollut mm. Humalaisen suku, pitäjänkirjurinakin toiminut Erkki Juhonpoika Humalainen, kirkkoherra Thuronius ja Axel Birckman. Vuodesta 1918 sekä Palo että Lisko ovat olleet Oesch-suvun omistuksessa.

Ajoimme vielä Ruutanan Shellin kautta, missä osa retkeläisistä jäi pois. Tampereen Vanhalle Kirkolle saavuimme noin 19.30 hämärän jo laskeutuessa.

Jukka Sirén

Herttainen vaivaisukko. – Kuva Marja-Liisa Ahlstén.

Sukuseurojen keskusliitto järjesti syksyllä 2005 sukulehtikilpailun. Sen sukututkimusyhdistyksille tarkoitetun sarjan voitti Tampereen seudun sukututkimusseura ry:n jäsenlehti Orpana numerollaan 2/2005.

Mitä kirjakokoelmassamme on?

Tampereen seudun sukututkimusseuran kirjakokoelma, noin 500 kirjaa, on Tampereen Vanhan kirjastotalon Mäkelän kabinetissa. Sen viereisessä luentosalissa pidetään seuran esitelmät, ja kirjasto on auki esitelmäpäivinä klo 17.00–18.00. Kirjoja ja lehtiä lainataan vain seuran jäsenille, laina-aika on kaksi viikkoa tai sopimuksen mukaan.

Kirjastoon on ostettu tai saatu lahjoituksina monenlaisia sukututkijaa kiinnostavia kirjoja. Kokoelma sisältää myös omakustanteita ja monistettuja sukututkimuksia sekä esipolvitauluja, joita kaikkia ei löydy kaupunginkirjastosta. Paikallishistorioitten, sukututkimusten, esi- ja jälkipolvitaulujen osalta kirjakokoelman sisältö painottuu Pirkanmaata ja lähiseutuja käsittelevään aineistoon, mutta siitä löytyy myös kaukaisempia paikkakuntia ja sukuja koskevaa kirjallisuutta.

Seuralle tulee eri seurojen ja yhdistysten lehtiä ja julkaisuja, osa säännöllisesti, osa satunnaisesti. Niissä on kiinnostavia artikkeleita ja myös kyseisen alueen suvuista esi- ja jälkipolvitauluja.

Kirjaluettelo löytyy Internetistä seuran sivuilta otsikolla *kirjat ja julkaisut*. Tampereen seudun sukututkimusseuran 20-vuotishistoriikissa on luettelo vuoteen 1999 mennessä kertyneestä aineistosta. Tässä lehdessä on luettelo seuran kirjastoon sen jälkeen tulleesta kirjallisuudesta. Kirjaston aukioloaikana on nähtävänä (toivottavasti) ajan tasalla olevia luetteloita: *kirjat, lehdet ym. julkaisut, eri paikkakuntia* ja *sukuja käsittelevät kirjat, sukututkimusoppaat ja -sanastot, sukututkijaluettelot.*

Eri paikkakuntia ja sukuja käsittelevät luettelot eivät ole täydellisiä ja sisältävät vain seuran kirjastossa olevia kirjoja. Kirjastossa on myös erilaisia henkilöhakemistoja ja bibliografioita, kuten:

Pirkanmaan bibliografia I ja II sisältää 1742–1975 ilmestyneen Pirkanmaata koskevan kirjallisuuden ja lehtiartikkelit.

Suomen historiallinen bibliografia I–III sisältää vuosina 1901–1925, 1926–1950 ja 1951–1960 ilmestyneen historiallisen kirjallisuuden. Bibliografioissa on omana osastonaan sukuhistoria, henkilöhistoria ja paikallishistoria.

Paikallishistoriallinen bibliografia I–VI ilmestyi vuosina 1965–1967. Bibliografian kuudessa osassa paikkakunnat ovat aakkosjärjestyksessä ja ne sisältävät tietoja ilmestymisvuoteen mennessä julkaistusta kirjallisuudesta sekä aikakaus- ja sanomalehtiartikkeleista.

Näissä bibliografioissa mainittuja kirjoja ja lehtiartikkeleita ei juurikaan löydy seuran pienestä kokoelmasta.

Hanna Turppa
kirjastonhoitaja

P.s. Kohdallani pätee sanonta, että "ihminen palaa juurilleen". Aloin työurani Tampereen kaupunginkirjastossa lukuisia vuosikymmeniä sitten juuri samoissa tiloissa, missä nyt sukututkimusseura toimii ja minä yritän pitää kirjoja järjestyksessä.

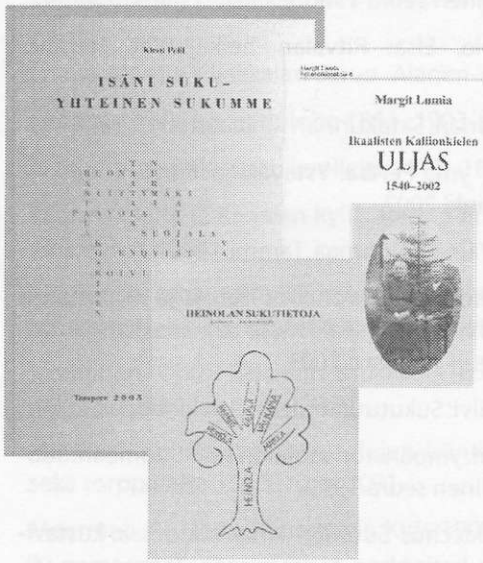

Uusia teoksia kirjastossamme

Seuran kirjastoon on vuosina 2000–2005 saatu ostettuna tai lahjoituksena seuraavat teokset:

Ala-Ketola, Lasse: Satakuntalaisia talonpoikaissukuja. 2004.

Alhoniemi, Pirkko: Idylli särkyy. SKS 1972.

Amé, Anneli: Särkilahdesta polveutuvia sukuja. 1999.

Arteus, G. & Selen, K.: Den nordiska garnisonstaden. Suomen historiallinen seura 1988.

Badermann, Elmar: Bauern aus Klein-Litauen und Preussische Musketierne... 2003.

Badermann, Elmar: Salomo Veikkolainen ja hänen esivanhempansa Laatokan Karjalasta: Ruskealasta, Sortavalasta ja Jaakkimasta. Tampere 2004.

Badermann, Elmar: Schlesische Vorfahren. Tampere 2004.

Badermann, Elmar: Die Vorfahren der Emmy Kraus geb. Grote (Leymann). Eine Familien-Geschichte 1. Teil. Tampere 2004.

Castrén, Liisa: Adolf Ivar Arvidsson. Otava 1944.

Eletty ja muistettu tila. SKS 2002. Historiallinen arkisto 116.

Enemark, Poul: Kalmarin unionista Tukholman verilöylyyn: pohjoismainen unioniaika 1397–1521. SKS, Suomen historiallinen seura 1986.

Enäjärvi-Haavio, Elsa: Ritvalan helkajuhlat. Helsinki 1953.

Gadd, Pehr Adrian: Satakunnan kihlakuntain... 1946.

Hakala, Pertti ym.: Pertsa. Ystäväkirja Pertti Vuoriselle 3.6.2002. Helsinki 2002.

Halila, Aimo: Väinö Voionmaa. Tammi 1969.

Hanhijärvi, Eero: Linkin kronikka. Tietoja ja muistikuvia Tyrvään Isojärven Linkin talosta ja sen asukkaista vuoteen 1934. Turun yliopisto 2003.

Happonen, Päivi: Sukututkimuksen asiakirjaopas. 2004.

Harmaat aallot: ympäristönsuojelun tulo Suomeen. Suomen historiallinen seura 1999.

Heino, Eero: Bacchus Suomen kirjallisuudessa: kustavilaisesta ajasta kotipolton kieltämiseen. Tampereen yliopisto 1969.

Helenius, Kyllikki: Pispala Tampereen pääkaupunki. Tampere-Seuran 95. julkaisu. Tampere 2001.

Helsingfors lycei matrikel 1831–1889.

Helsingin suomalainen normaalilyseo 1917–1918.

Hoppu, Matti: Hinsala – kylä Laukon kainalossa. Vesilahden Hoppu-suku ry 2003.

Husa, Risto: Alikersantti Antti Rokka, elämäkertatutkimus. Tampere 2000.

Hämeenmaa 8. Vanhaa ja uutta Tyrväntöä 1948. AKK Hämeenlinna.

Hämeenmaa 9.

Hämeenmaa 15. Linnassa ja sen liepeillä: elämää Hämeen linnassa. 1990.

Hämeenlinnan ensimmäinen rippikirja vuosilta 1678–1690. Hämeenlinnan sukututkimusseuran julkaisuja nro 2. Hämeenlinna 2000.

Ikaalisten rippikirja 1741–1947. 2001.

Ikaalisten vanhimman rippikirjan selväkielistetty versio. 1998.

Jaakola, Väinö ym.: Abraham Wrang. Wrangin sukuseura 2003.

Juuria etsimässä. 10-vuotisjulkaisu.

Järvinen, Elias: Erland Torkkelin suku.

Kaarninen, Mervi ja Pekka: Pitkäniemen sairaala 1900–1990. Tampere 1990.

Kaarninen, Pekka: Pitkäniemen vuosisata. 2000.

Kaavin Räsäset III, IV.

Kallio, Kauko: Heinolan sukutietoja.

Kallio, Kauko: Majamaan sukutietoja.

Kallio, Kauko: Pyhäoja – Kyttä – jne. Tietoja eräästä satakuntalais-hämäläisestä suvusta.

Kallio, Kauko: Riihiojan sukutietoja.

Kallio, Kauko: Ristijoen sukutietoja.

Kanerva, Unto: Liinatehtaalaisia ja tehtaan maistereita. Tampere-Seura 1972.

Kankaanpää, Matti J.: Suuri Pohjan sota. Isoviha ja suomalaiset.

Kankaanpää, Matti J.: Tyrvään vanhimmat rippikirjat 1693–1723. 2001.

Kansallisarkisto: Tiedonjyväsiä. Asiakirja-aineistojen käyttäjän opas. 2002.

Karhunen, Veikko: Raatteen tieltä Turjanlinnaan. WSOY 1974.

Karttunen, Toivo J. ym.: Linna ja maakunta. Savonlinnan seudun kotiseutulukemisto. Otava 1958.

Karuvuori, Kaisu: Vanha Terva. Tervan suku ry 2000.

Kauhajoen rippikirjat 1732–1782. Suupohjan sukututkijat r.y. 2001.

Kauhajoen rippikirjat 1783–1809. Suupohjan sukututkija r.y. 2003.

Kero, Reino: Suomalaisia Pohjois-Amerikassa. Siirtolaisuusinstituutti 1996.

Kero, Reino: Suureen länteen. Siirtolaisuusinstituutti 1997.

Keyriläinen, Olavi: Annals of Clinical Research 1980.

Kiviharju, Antero: Sukututkimus. Kirput, Kiviharjut, Rasit Virolahden srk:sta.

Kohu, M.: Juurtega Sajandite Mullas. Tallinn Eesti Raamat 1990.

Koskimies, Rafael: Martti Rapolan Hämäläinen trilogia. SKS 1976.

Kotiseudullemme 4. Satakuntalainen osakunta 1953.

Kurela, Johanna (toim.): Tampereen seudun sukututkimusseuran 20-vuotishistoriikki. Tampereen seudun sukututkimusseuran erillisjulkaisusarja nro 12. Tampere 1999.

Kuuliala, Wiljo-Kustaa: Entisajan talonpoikaisyhteisö ja kirkko. WSOY 1960.

Kuusi, Sakari: A. A. Granfelt.

Laaksonen, Liisa: Junnilan kylän Marttilan suku. Yrjö Yrjönpojan jälkeläiset.

Laaksonen, Liisa: Junnilan kylän Marttilan suku. Matti Yrjönpojan jälkeläiset. Tampere 2001.

Laaksonen, Liisa: Vesilahden rippikirjat 1810–1831. 1809–1831 syntyneet talollisten lapset.

Laesvuori, Juho: Ruoveden Ala-Hanhon suku. Jälkipolvitauluja 1718–2000. Tuomas Niilonpoika Mäntsän jälkeläisten sukuseura ry. Ylöjärvi 2000.

Laesvuori, Juho: Ruoveden Kangasjärven suku. Jälkipolvitauluja. Tuomas Niilonpoika Mäntsän jälkeläisten sukuseura ry. Ylöjärvi 2000.

Lahdenperän kylän vaiheita. Lahdenperän kyläyhdistys. Leader-hanke 2005.

Laidre, Margus: Schwedische Garnisionen in Est- und Livland 1654–1699. Tallinn valgu.

Laine, Pirkko (toim.): Rakkaat lapset. Greta ja Antti Arvolan kirjeitä lapsilleen vuosilta 1902–1923. 2003.

Laki- ja virkakielen sanasto.

Lappalainen, Jussi T.: Haluatko historiankirjoittajaksi. SKS 2002.

Lehtinen, Juhani: Tämmöstä ei o ollu ikinä. Tyrvään pitäjän, Kiikan kappelin, Kiimajärven, Leikkun ja Haapaniemen kylien vaiheista 1700-luvulta 1900-luvulle. 1998.

Lehtonen, Antti: Oriveden seudulla 1600–1800 -luvuilla vaikuttaneita sukuja.

Lehtonen, Antti: Ylöjärven Liimola sukutalona vuodesta 1602. Liimolan suku. 2002.

Lehtonen, Rauli: Tuntematon teatterinjohtaja: kulissien takana ja edessä. Karisto 1997.

Lenni-Taattola, Hely: Kotoisin Ikaalisista. 2002.

Lenni-Taattola, Hely: Juha Iso-Komeron ja Hilma Yli-Ketolan sukukirja. 2002.

Liitoja, Ülle: Pohja-Tartuma talud 1582–1858 I–IV. Pohjois-Tartonmaan maatilat 1582–1858 I–IV. Tallinn 1992.

Loimu, Kari: Yhdistystoiminnan käsikirja. WSOY 2000.

Lumia, Margit: Ikaalisten Heittolan Viljakka 1540–2001. 2003.

Lumia, Margit: Ikaalisten Kallionkielen Kuortti 1540–1998. 1998.

Lumia, Margit: Ikaalisten Kallionkielen Uljas 1540–2002. 2002.

Lumia, Margit: Ikaalisten Miettisten Villi 1540–2004. 2004.

Lumia, Margit: Ikaalisten Tevaniemen Kauramäki. 2000.

Lumia, Margit: Lumian 1283 serkkua. 1997.

Lumia, Margit: Lumiasta Marttilaksi. 2000.

Lumia, Margit: Taavetin tyttäret Lumialta. 2000.

Lumia, Margit: Viljakkalan Inkulan Markkola 1540–2003. 2003.

Lumia, Margit: Viljakkalan Servo–Alanen–Heiskala. 2005.

Lumijoen rokotusluetteloita 1811–1903. OSTS 13.

Lumijoen seurakunnan kuolleita 1825–1866.

Lännen maita ja Karjalan kyliä. Toim. Saima-Liisa Laatunen. WSOY 1978.

Manninen, Juha (toim.): Porthanin monet kasvot: kirjoituksia humanistisen tieteen monitaiturista. SKS 2000.

Manninen, Ohto: Kajaanin asukkaat 1651–1750. SSS:n julk. 33. 1981.

Mattila, Pirjo: Mouhijärven talojen isäntiä emäntineen sekä torppareita 1540–. 2. p. 2001.

Meurman, Agathon: Muistelmia. Kirja 1909.

Miettinen, Aune ym.: Juuria etsimässä 1986–1997. Pohjois-Karjalan sukututkijain seura ry.

Mikkonen, Pirjo: Sukunimikirja. Otava 2000.

Mäkelä, Ritva: Elävät kivet. Lempäälän kirkkomaahan haudatut henkilöt ja suvut. 2004.

Naaber, V.: Eestimaa 1725–1726 a. Adramaarevisjon, Läänemaa. Allikpublikatsioo. (Viron 1725–1726 vuosien auranalatarkistus. Läänemaa. Lähdejulkaisu.)

Nevala, Maria-Liisa: Kianto. SKS 1986.

Niemenmaa, Leila: Herttualan kylää 1880–1940.

Nojonen, Uolevi: Antista Anttiin. AT-kirja 1976.

Nuottajärvi, Pekka: Ovi menneeseen. Kyläkirja Päilahden entisen koulupiirin alueelta. Orivesi 2000.

Ohtonen, Pentti: Ohtosten sukukirja. Saarijärvi 1998.

Oksanen, Eeva-Liisa ja Markku: Vehkalahden knaapit. 2003.

Oulun sukututkimusseura: Avioliittokuulutuksia Pohjois-Pohjanmaalta 1733–1739. Oulu 2002.

Oulun sukututkimusseura: Esipolvihakemisto III. 2003.

Patokosken kylähistoria. (Rovaniemen mlk.)

Peill, Kirsti: Isäni suku – yhteinen sukumme. 2005.

Pessin suku. Sukuseura Pessit ry. 1998.

Pirkanmaan bibliografia: luettelo Pirkanmaata koskevasta kirjallisuudesta (I), II.

Puro, Ritva: Vesilahden Hinsalan kylän Sorrin suvun Ohralahden haara. 1999.

Putkonen, Marja-Liisa: Mouhijärven Maakala, Yli-Maakalan jälkipolvia parin vuosisadan ajalta. 2005.

Raid, Lembit: Tartu Ülikooli usuteduskond 1632–1940. Tartu 1995. (Tarton yliopiston uskontotieteellinen tiedekunta 1632–1940.)

Rantanen, Tuula: Tuula Rantasen Tamperetta koskevia ja kirjastoon liittyviä artikkeleita vuosilta 1970–1999. Tampereen kaupunginkirjasto – Pirkanmaan maakuntakirjasto 2002.

Riihikoski, Urho: Aino Helander Savon tytät ja Hautalan emäntä. Tampereen talouskoulun reseptit 1895. Ylöjärvi 2001.

Riihikoski, Urho: Helinä Hautala. Tyttö tähyää tulevaisuuteen. Päiväkirjat 1945–1952 ja kirjeitä Urholle 1954–1956. Vantaa 1999.

Riihikoski, Urho: Näytelmiä Kurusta. Kurulaisten kirjoittamia oopperoita, näytelmiä, sketsejä. Parkkuun seudun kyläyhdistys 1999.

Ruutu, Martti: Savo-Karjalaisen osakunnan historia II. 1857–1887. WSOY 1939.

Ryssänmanttaalikirja v. 1719.

Räsänen, Jorma: Kaavin Heikkilänmäen Räsäset. 1. osa.

Sampio, Seppo: Sukututkimuksen avaimet. Suomen sukututkimustoimisto oy 2002.

Sata vuotta sitten.

Schulman, Hugo: Striden om Finland 1808–1809. WSOY 1909.

Siren, Inkeri: Sukuni juuret. Kokemäenjoen vesistöalue on sukuni seutua.

Sivula, Timo: Akaasta Kaarilaan. 2004.

Sukuhakemisto. Koonnut Leif Mether. 1992.

Suominen, Timo A.: Wakka-Suomen lampuodeista ja torppareista nykypäivään. 2003.

Sveriges Riksarkivet: Sveriges krig åren 1808–1809. Utg. af Generalstabens krighist. afdel. Första delen. Stockholm 1890.

Tallgren, A. M. ym.: Karjalan historia. Historian ystävien liitto 1938.

Talvitie, Kari J.: Suomen sotaväki autonomian ajalla. 2004.

Tampereen seudun sukututkimusseura ry.: Esipolvitaulut n:o 8. Erillisjulkaisusarja n:o 13.

Tampereen seudun sukututkimusseura ry.: Esipolvitaulut n:o 9. Erillisjulkaisusarja n:o 14.

Tiit, Leo: Saaremaa Maasilinna foogtkonna maaraamatud 1569–1571. Allip Tallinn 1992. (Saarenmaan Maasilinnan voutikunnan maakirjat.)

Tuominen, Kirsi-Marja: Kansa ja kumous. Suomen historiallinen seura 1998.

Turun seudun sukututkijat ry: Vuosikirja 2000. N:o 1.

Turun seudun sukututkijat ry: Vuosikirja 2003. N:o 2.

Vahtres, S. ja Piimäe, H.: Ruotsalaisten vapaatalonpoikien maanomistajien vastainen taistelu Eestissä. Asiakirjakokoelma.

Valkeakosken seudun sukututkijat ry: Esipolvia IV ja V.

Vartiaiset ry: Vartiaisten vaiheita III. Kaavin Jyrinlahden Antti Vartiaisen jälkeläiset.

Vartiaiset ry: Vartiaisten vaiheita IV. Västinniemen Jussi Vartiaisen jälkeläiset.

Vartiaiset ry: Vartiaiset ry 1949–1999. 50-vuotishistoriikki.

Vasara, Raimo: Mouhijärven papisto 1639–2002. Tampere 2002.

Virtaranta, Pertti: Polku sammui: vienalaiskylien vaiheita rajan molemmin puolin. KY 1972.

Pienjulkaisuja Pirkanmaalla

Monissa kunnanvirastoissa on myytävänä erilaisia pitäjänhistoria-, kylähistoria-, sukututkimus- ja muita vastaavia historiaan liittyviä teoksia, jotka on painettu jopa kymmeniä vuosia aikaisemmin. Nämä pienjulkaisut ovat usein omakustanteita eikä niitä mainosteta juuri omaa pitäjää laajemmin. Orpana on nyt ottanut tehtäväkseen selvittää, mitä tällaisia julkaisuja on Pirkanmaan kunnissa myytävänä. Sarjan aloittavat Etelä-Pirkanmaan seutukunta, johon kuuluvat Kylmäkoski, Toijala, Urjala, Valkeakoski ja Viiala, ja Luoteis-Pirkanmaan seutukunta, johon kuuluvat Hämeenkyrö, Ikaalinen, Kihniö, Parkano ja Viljakkala. Tiedot on pyydetty sähköpostitse, eikä vastausta ole saatu joka kunnasta.

Toijala

Tällä hetkellä ei myynnissä mitään. Tekeillä on Akaan historian osa III (vuodesta 1918 eteenpäin), joka valmistunee vuoden 2009 alussa.

Urjala

Kirsti Arajärvi 1973: Urjalan historia osa I (itsenäisen seurakunnan synnystä kunnalliselämän alkuun eli noin 1590–1860). 403 sivua, hinta 10 euroa.

Kirsti Arajärvi 1975: Urjalan historia osa II (kunnalliselämän alkamisesta nykyaikaan).
377 sivua, hinta 14 euroa.

Haja-asutusalueiden osoitekartta 1:50000;
koko 80 cm x 70 cm; hinta 3 euroa.

Taajama-alueiden opaskartta noin 1:13300;
koko 60 cm x 40 cm; hinta 2 euroa.

Lisätiedot: palvelusihteeri Marja-Liisa Mattila,
Urjalan kunta, puh. (03) 54141,
sähköposti marja-liisa.mattila@urjala.fi.

Valkeakoski

Aikakirja I, Valkeakosken kaupungin julkaisusarja B:1,
1984, vastaava toimittaja Jarmo Tuominen.
96 sivua, hinta 2,80 euroa.

Aikakirja II, Valkeakosken kaupungin julkaisusarja B:2,
1987, vastaava toimittaja Jarmo Tuominen.
125 sivua, hinta 8 euroa.

Aikakirja III, Valkeakosken kaupungin julkaisusarja B:3,
1991, vastaava toimittaja Jarmo Tuominen.
96 sivua, hinta 8 euroa.

Aikakirja IV, Lars Schroderus ja Sääksmäen geometrinen maakirja, Valkeakosken kaupungin julkaisusarja B:4,
1994, vastaava toimittaja Ari Sirén.
86 sivua, hinta 8,40 euroa.

Anja Nieminen 1988: Valkeakoski-albumi, kuvamatkalla 1920-luvun kauppalassa. 158 sivua, hinta 10 euroa.

Lisätiedot yllä mainituista:
Kirsti Laurila, puh. (03) 5766349,
sähköposti kirsti.laurila@vlk.fi.

Valkeakosken kaupungin opaskartta,
1:40 000, hinta 7 euroa. Myynnissä kaupungin matkailutoimistossa (Kauppatori 9, Valkeakoski).

Lisätiedot kartasta: Matkailutoimisto, puh. (03) 576 6540.

Hämeenkyrö

Terhi Nallinmaa-Luoto 1990: Hämeenkyrön historia, osa II 1722-1865. Hämeenkyrönseurakunta ja kunta.
504 sivua, hinta 33,65 euroa.

Yrjö Koskinen 1980 [näköispainos vuodelta 1852]: Kertomus Hämeenkyrön pitäjästä. Näköispainoksen julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Hämeenkyrön kunnan aloitteesta joulukuussa 1980. 100 sivua, hinta 8,40 euroa.

Panu Rajala 1998: Sillanpään Hämeenkyrö.
2. uudistettu painos. 64 sivua, hinta 8,40 euroa.

Matti Lähteenmäki 1965: Yhteenvetoja ja muistelmia Hämeenkyrön kunnalliselämästä 1866–1965. Kustantanut Hämeenkyrön kunta. 275 sivua, hinta 8,40 euroa.

Lisätiedot yllä mainituista:
Marja Tuomisto, p. (03) 286 4111.

Lisäksi Hämeenkyrön museolla myynnissä erilaisia julkaisuja, kirjastossa myynnissä Hämeenkyrön historian osaa III ja kaavoitustoimessa on myynnissä karttoja. Myös Hämeenkyrön Sanomat ja Hämeenkyrön pankit ovat tehneet omia historiakirjojaan.

Kyröskosken kansalaisopiston sukututkimuspiirin julkaisut:

1 (artikkelikokoelma). Kyröskoski 1986.
17 lehteä, 3 euroa.

2 (artikkelikokoelma). Kyröskoski 1987. 31 s. 3 euroa.

3. Taatan juuret: viisi polvea F. E. Sillanpään esivanhempia. Kyröskoski 1988. 16 s. 2 euroa.

4. Kulissien takana: viisi polvea Kaarle Halmeen esivanhempia. Kyröskoski 1989. 38 s. 2 euroa.

5. Omat jutut. Kyröskoski 1990. 30 s. 5 euroa.

6. Tarinaa ja tutkittua. Kyröskoski 1991. 33 s. 5 euroa.

7. Kyröstä ja kauempaa: esipolvitauluja.
Kyröskoski 1992. 30 s. 5 euroa.

8. Aikojen takaa. Kyröskoski 1992. 34 s. 5 euroa.

9. Sukua yhtä kaikki. Kyröskoski 1993. 26 s. 5 euroa.

10. Kostula 1710–1864. Kyröskoski 1994. 34 s. 5 euroa.

11. Haukijärvi ja Pukara 1710–1864.
Kyröskoski 1995. 28 s. 5 euroa.

12. Sokeriserkkuja ja muuta sukua.
Kyröskoski 1995. 24 s. 5 euroa.

13. Heinijärvi 1710–1864 I: talot ja käsityöläiset.
Kyröskoski 1996. 34 s. 5 euroa.

14. Heinijärvi 1710–1864 II: torpat ja sotilaat.
Kyröskoski 1997. 31 s. 5 euroa.

15. Herttuala 1710–1864.
Kyröskoski 1998. 28 s. 5 euroa.

16. Hirvola, Ilottula, Myllymäki 1710–1864.
Kyröskoski 1999. 28 s. 5 euroa.

17. Jumesniemi ja Tala, Lehtiniemi, Sirkkala 1710–1864.
Kyröskoski 2000. 51 s. 8 euroa.

18. Järvenkylä 1710–1864.
Kyröskoski 2001. 35 s. 5 euroa.

19. Kalkunmäki 1710–1864.
Kyröskoski 2002. 78 s. 8 euroa.

20. Kierikkala 1710–1864. Kyröskoski 2003. 35 s. 5 euroa.

21. Kuotila ja Tokonen 1710–1864.
Kyröskoski 2003. 58 s. 8 euroa.

22. Suvusta kerrottua. Kyröskoski 2004. 50 s. 8 euroa.

23. Kyröspohja 1710–1864.
Kyröskoski 2004. 37 s. 5 euroa.

24. Sukusilla: Kyröskosken kansalaisopiston sukututkimuspiirin 20-vuotisjuhlajulkaisu. Kyröskoski 2005. 40 s. 6 euroa.

Tiedustelut:
Tytti Mäkipää, puh. 040 865 2899;
s-posti: tyttimakipaa@luukku.com.

Ikaalinen

Skrift och communion boock uprättadt anno 1734 : Ikaalisten vanhimman rippikirjan selväkielistetty versio. Ikaalinen 1998. 122 s. Loppuunmyyty, uusi tarkistettu painos ilmestyy 2006, hinta 20 euroa.

Ikaalisten rippikirja 1741–1747 nykykirjaimin. Ikaalinen 2001. 158 s. Hinta 20 euroa.

Ikaliini 1. Ikaalinen 1998. 35 s. Hinta 5 euroa.

Ikaliini 2. Ikaalinen 1999. 44 s. Hinta 5 euroa.

Ikaliini 3. Ikaalinen 2000. 26 s. Hinta 5 euroa.

Ikaliini 4. Ikaalinen 2001. 31 s. Hinta 5 euroa.

Ikaliini 5. Ikaalinen 2002. 38 s. Hinta 5 euroa.

Ikaliini 6. Ikaalinen 2003. 31 s. Hinta 5 euroa.

Ikaliini 7: Juhla-Ikaliini, Ikaalinen 2004. 48 s.
Hinta 6 euroa.

Ikaliini 8. Ikaalinen 2005. 30 s. Hinta 5 euroa.

Kaikki edelliset teokset ovat Suur-Ikaalisten sukututkijat ry:n julkaisuja. Tiedustelut: Tytti Mäkipää,
puh. 040 865 2899 tai (03) 458 6780;
s-posti: ikaalisten.sukutukijat@luukku.com.

Lähteet

Sähköpostiviestit ko. yhteyshenkilöltä.

Johanna Kurela

Evakkomatka Ruotsiin

Moni on tehnyt evakkomatkan Karjalasta Suomen puolelle. Minun puolisen vuotta kestänyt evakkomatkani suuntautui Lapista Ruotsiin.

Syntymäkuntani on Ranua, joka on Lapin läänin eteläosassa. Kunta muodostettiin Rovaniemen, Pudasjärven ja Simon syrjäisistä kylistä vuonna 1917. Olen lapsuuteni ja nuoruuteni asunut äitini vanhempien luona, ja kotini tässä tarkoittaa äitini lapsuudenkotia. Se koti sijaitsi kaikkein syrjäisimmässä Ranuan kolkassa Simojärven pohjoisrannalla.

Perheeni evakkomatka suuntautui Ruotsiin. Omakohtaisia muistikuvia ei matkasta juuri ole, ja tämä tarinani perustuu äidin ja sukulaisten kertomuksiin.

Syyskuussa 1944 kävi käsky syrjäisimmässäkin talossa lähteä evakkoon. Valmistautuminen alkoi välittömästi. Jokaiselle ommeltiin säkistä tai kankaasta reppu, johon pakattiin vaatteita ja evästä. Kotoani oli kolmen kilometrin venematka maantien päähän. Sinne sitten mentiin odottelemaan autokyytiä. Talo oli sama, jonne äitini ja tätini olivat aikaisemmin muuttaneet miniöiksi. Naisväki oli leiponut rieskoja, ja lämpimät rieskat olivat pöydillä kun hakijat tulivat. Rieskoja syötiin ja loput otettiin evääksi. Väki pakattiin kuorma-auton lavalle ja matka alkoi.

Tässä evakossa otetussa kuvassa olen alarivissä keskellä seisovan Esko-veljeni takana sormi suussa. Kuvan keskiosassa hoitajan ja nuoren miehen välissä on kaksi vanhaa naista, jotka ovat molemmat mummuni, Laura ja Lyydia. – Kuva Aila Mäen albumista.

Kymmenen kilometrin päässä ylitettiin Kemijoki. Kemijokivarren asukkaat oli evakuoitu jo aikaisemmin ja seutu oli saksalaisten hallussa. He olivat rakentaneet joen yli tilapäisen sillan, jota myöten kuljettiin yli. Uusi tekeillä oleva silta paloi vieressä. Myös väliaikainen silta poltettiin heti kun autot olivat menneet yli joen. Olimme siis viimeiset tulijat sen tien suunnasta.

Rovaniemi oli täynnä saksalaisia sotilaita. Rovaniemellä meidät vietiin keskuskansakoululle, jossa saatiin ruokaa ja yövyttiin. Seuraavana iltana rautatieasemalla oli melkoinen ruuhka ja sekamelska kun ihmiset sullottiin umpinaisiin vaunuihin. Minä olin kuulemma välillä hukassa ja jouduttiin etsimään. Juna oli täynnä, hyllyilläkin nukuttiin, jonkun hyllyn päällä minäkin nukuin. Koko yö meni junassa, ja aamulla odotettiin rajan ylitystä Torniossa.

Haaparannalla ensimmäinen päivä odoteltiin pikkuteltoissa. Illalla myöhään väki vietiin parakeille ja kuuluisaan täisaunaan. Kaikki vaatteet kerättiin ja kuumennettiin saunomisen aikana. Minun vaatteeni ovat edelleen sillä täintapporeissulla.

Muutama päivä viivyttiin Haaparannalla parakissa ja matka jatkui. Taas lähdettiin matkaan illalla ja aamulla oltiin Älvsbyssä, jonne osa matkalaisista jäi. Meidän väki jatkoi eteenpäin, ja majoituttiin Korsträskiin nuorisoseuran taloon. Aitauksen sisällä piti pysyä kaksi viikkoa karanteenissa. Sen jälkeen sai kulkea vapaasti.

Asumisesta on mieleeni jäänyt hämärä muistikuvakuva, että asuttiin "seinättömässä talossa". Kyseessä oli suuri huone, jossa oli verhoilla eristettyjä tiloja. Asuin mummujeni, tätieni, sisarusteni, serkkujeni – sekä tuttujen ja tuntemattomien – kanssa; äitini oli alkuajan sairaalassa, sillä veljeni Lauri syntyi marraskuussa.

Karjakin evakossa

Karja kuljetettiin evakkoon kävellen. Kodistani karjan kuljettajina olivat ukki ja silloin 13-vuotias enoni ja 17-vuotias tätini. Kävellen he kulkivat "kairojen poikki", mitä se sitten tarkoittikin, niitä kairoja riitti. Kukaan tämän matkan tekijöistä ei ollut elossa kun kirjoittelin tätä muistiin.

Karjankuljettajia oli melkoinen saattue, ja teitä ylittäessään he joutuivat tekemisiin saksalaisten kanssa. Saksalaiset olivat ystävällisiä, auttoivatkin, yöpymispaikoissa he ostivat maitoa. Karja huoltajineen oli eri paikkakunnalla kuin muut perheenjäsenet, paikkakunnan nimi ei minulla ole tiedossa.

Jälkeenpäin ukki muisteli, kuinka nopeasti ruotsalainen lääkäri oppi suomen kielen. Ukki oli pudonnut heinäpaalin päältä ja loukannut nilkkansa. Sairaalassa se kipsattiin ja lääkäri selosti ruotsiksi ohjeet. Ukki sanoi ymmärtäneensä, ettei sillä saanut kävellä. Heti kun lääkäri poistui huoneesta, hän lähti käytävälle. Lääkäri kun tämän näki, niin teksti tuli selvällä suomen kielellä!

Isäni isä Aukusti-äijä teki evakkoretken hevosen kanssa. Metsiä kulkien hän pääsi Tornioon asti. Silloin olivat sotatoimet sieltä jo loppuneet, ja hän palasi takaisin samoja teitä. Jokin varjelus hänen paluumatkallaan oli, koska kaikista miinoituksista huolimatta hän pääsi kotiinsa takaisin lokakuussa ja talo oli säästynyt, vaikka naapureita oli tuhkana. Hän kaivoi perunat ja odotteli poikia kotiin. Isäni pääsi 4,5 vuoden reissun jälkeen palaamaan marraskuussa, myös hänen veljensä palasivat. Perunat olivat hyvään tarpeeseen ja riistaa he saivat liharuuaksi. Toisiinkin taloihin palaili miehiä rintamalta, ja he kokoontuivat yhteen asumaan ja odottelemaan evakosta palaajia.

Ruotsista paluu alkoi kevättalvella 1945 ja jatkui kesään saakka; minun perheeni palasi maaliskuussa. Junalla kuljetettiin Rovaniemelle ja siitä kuorma-auton lavalla noin 70 kilometriä ja vielä hevoskyydillä kymmenen kilometriä. Tätini kertoman mukaan oli kova pakkanen, pienimpiä lapsia yritettiin sulloa auton koppiin, jotta pysyisivät sulana.

Myös karja palasi junalla Rovaniemelle, siitä kuljetettiin kuorma-autoilla ja loppumatka kävellen. Meidän perheen osalta evakkomatka meni hyvin, kaikki selvisivät takaisin ja kotikin oli polttamatta. Eivät ne saksalaiset jokaiseen korpeen ehtineet polttamaan!

Aukusti-äijä sairastui vakavasti kesäkuussa 1945. Viimeisiä evakkoja tuotiin silloin kylälle, ja siinä autossa hän pääsi Rovaniemelle, siis kuorma-auton lavalla. Kylän laitamalla oli väliaikainen sairaala saksalaisten rakentamassa parakissa, sillä sairaala oli rauniona. Hoito olisi vaatinut leikkauksen, mutta lääkäreitä ei ollut ja hän menehtyi.

Aila Mäki

Anna Kaisan kova kohtalo

Tilasin kirjastoon Virtain perukirjain mikrofilmikopioita. Oman sukuni tietoja en löytänyt, mutta sen sijaan löysin Ruoveden komppanian sotilaan numero 63, Johan Sjön perukirjan. Siinä mainitaan hänen kuolleen syyskuussa 1808 Umeån kaupungissa, siis nykyisessä Ruotsissa. Hän jätti jälkeensä lesken Justiina Tuomaantyttären ja alaikäisen lapsen Anna Kaisan. Tyttären holhoojaksi mainittiin virtolainen tilallinen Heikki Heikinpoika Poukka.

Virtain rippikirjat kertovat seuraavaa: Koskessa asuivat 7. tammikuuta 1780 syntynyt sotilas Johan Johaninpoika Sjö sekä hänen vaimonsa Justiina Tuomaantytär, joka oli syntynyt 10. huhtikuuta 1780 Virroilla. Historiakirjojen mukaan sotilaan vaimon vanhemmat olivat tilallinen Tuomas Josefinpoika Uotila, joka oli kotoisin Kurusta Aurejärven Pusulta, sekä Virroilta kotoisin oleva Sofia Johanintytär.

Vuonna 1807 Johanille ja Justiinalle syntyi tytär Anna Kaisa. Virroilta puuttuvien historiakirjojen takia heidän vihkipäiväänsä ja Anna Kaisan syntymäpäivä- ja kastetietoja ei voi saada selville. Myöhemmin he asuivat Sjön sotilastorpassa. Johan Johaninpoika Sjö kuoli perukirjamaininnan mukaan syyskuussa 1808, Suomen sodassa. Justiina Tuomaantytär puolestaan kuoli 27.10.1810 Virroilla. Ainoa tytär Anna Kaisa oli siis noin 1-vuotias, kun hänen isänsä kuoli, ja 3-vuotiaana hän menetti äitinsä. Tytär joutui vähäksi aikaa tätinsä huostaan, jonka jälkeen hänet adoptoi hänen enonsa torppari Heikki Tuomaanpoika ja vaimonsa Maria.

Aikuisiällä Anna Kaisa hän oli eri taloissa piikana, kunnes muutti Ruovedelle piiaksi. Siellä hän avioitui renki Josef Yrjönpoika Haukkamaan kanssa 25. maaliskuuta 1835. Josef oli syntynyt 20. tammikuuta 1803 Kurussa, ja hänen vanhempansa olivat Suoniemen torppari Yrjö

Josefinpoika ja Kaisa Josefintytär Kurusta. Anna Kaisalle ja Josefille syntyi tytär Maria 9. tammikuuta 1836 Ruovedellä.

Anna Kaisalla oli erikoinen avioliitto. Ilmeisesti puolisot eivät tulleet toimeen keskenään, sillä Anna Kaisan mies muutti rengiksi Jalasjärvelle, kun Maria-tytär oli alle vuoden vanha. Anna Kaisa sen sijaan muutti takaisin kotipaikalleen Virroille. Hän asusteli pääasiassa Nojoisten, Tyrkön, Patalanmajan ja Toiveden kylissä tyttärensä kanssa.

Anna Kaisa synnytti 4. toukokuuta 1848 aviottoman lapsen, Heikin. Pitkän aikaa Heikille oli merkitty patronyymiksi Tuomaanpoika, kunnes noin 20-vuotiaana hänet mainitaan Kaisanpojaksi. Historiakirjoissa ei ole isästä mitään mainintaa. Äiti lapsineen eli synnyinpaikkakunnallaan Virroilla. Samaan aikaan Anna Kaisan mies vietti poikamieselämää Jalasjärvellä. Anna Kaisa kuoli 88-vuotiaana 4. huhtikuuta 1895 Virroilla Toisvedellä Aittoniemellä. Ehkä kovat koettelemukset olivat antaneet voimaa elää niinkin vanhaksi.

Anna Kaisan kohdalla on rippikirjassa merkintä: mies oleskelee Jalasjärvellä. Seurasin siis Josef Yrjönpoika Haukkamaata Jalasjärvellä. Hän ei ollut muuttanut sieltä vuoteen 1878 mennessä eikä hänestä ollut mainintaa kuolleissa 1882 loppuun mennessä. Rippikirjoja hain 1865 vuoden loppuun. Josef Yrjönpoika Haukkamaa ei koskaan palannut perheensä luokse. Hän eli luultavaksi melko vanhaksi. Hän oli renkinä koko ajan Jalasjärven Hirvijärven kylässä Ala-Kasarin talossa.

Anna Kaisan ja Josefin tytär Maria solmi avioliiton 14. lokakuuta 1865 Virroilla leskimies-torppari Aleksander Gabrielinpoika Rihtiniemen kanssa. Hän oli syntynyt 12. lokakuuta 1825 Virroilla, mutta oli kotoisin Toisvedeltä. Virroilla hän myös kuoli 19. kesäkuuta 1887. Miehen vanhemmat olivat torppari Gabriel Johaninpoika Rihtiniemi ja Ulrika Heikintytär. Maria kuoli 22. tammikuuta 1898 Virroilla. Avioliitto oli lapseton.

Heikki Kaisanpoika oli syntynyt toukokuussa 1848 Virroilla ja kuoli 19. lokakuuta 1900 Tampereella. Heikki oli työmiehenä Tampereella ja käytti nimeä Soini, koska hän oli ollut renkinä Soinin talossa Virroilla. Heikki solmi avioliiton 22. heinäkuuta 1877 Virroilla. Hänen vaimonsa oli Matilda Wilhelmiina Kaarlentytär, syntynyt 3.12.1850 Hämeenkyrössä. Matilda hän kuoli 1900-luvulla, joten kuolinaikaa en voi julkaista. Vaimon vanhemmat olivat torppari Kaarle Jeremias Johaninpoika ja Anna Helena Johanintytär Hämeenkyröstä. Nuorena Matilda oli ensin piikana Hämeenkyrössä ja Viljakkalassa, mutta siirtyi sitten Virroille, jossa tapasi Heikin. Matilda ja Heikki muuttivat 16. heinäkuuta 1885 Tampereelle ehkä tehdastyöhön. Avioliitto oli lapseton. Kertomuksemme Anna Kaisalla ei ole lastenlapsia, joten suvulla ei jatkoa.

Lähteet

Jalasjärven, Virtain, Ruoveden ja Tampereen rippi- sekä historiankirjat.
Virtain ja Ruoveden mikrokortit.

Kirsti Vimpari

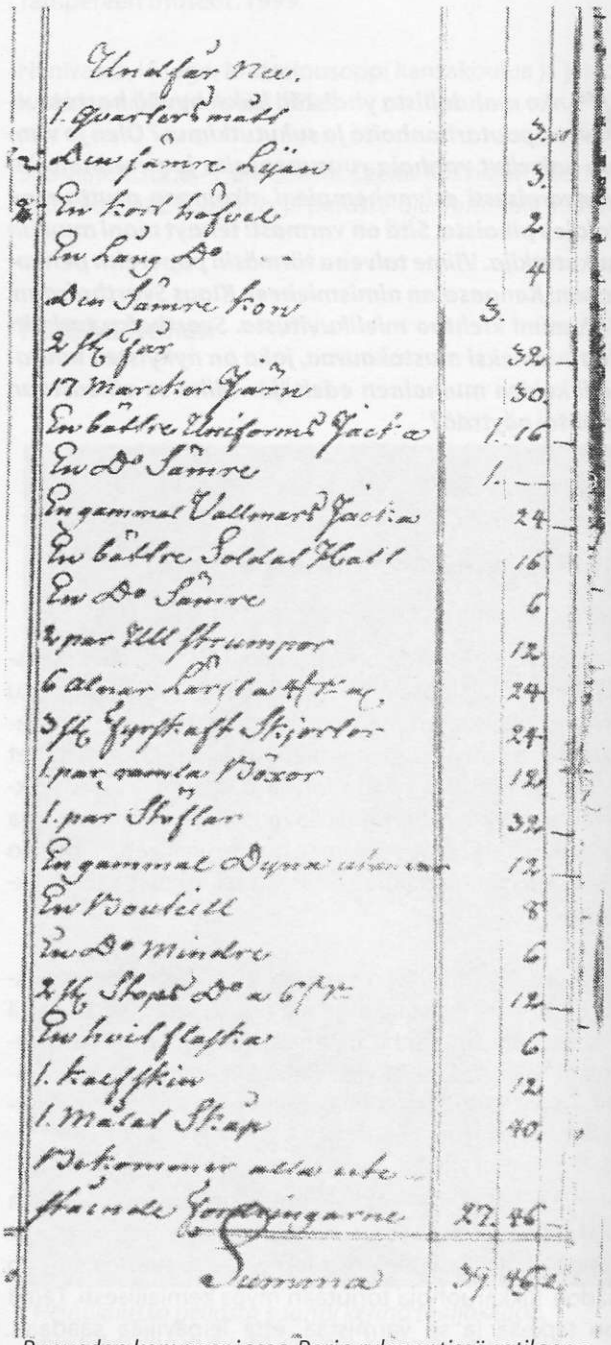

Ruoveden komppaniassa, Porin rykmentissä sotilaana palvelleen Johan Johaninpoika Sjön perukirjassa selostetaan yksityiskohtaisesti omaisuuden jakoa. Leskelle jäi muun muassa leveä hopeasormus, hyvä lehmä ja läkkipeltinen tuoppi, kun taas parivuotiaalle Anna Kaisa -tyttärelle jäi "vanha vallonitakki" (en gammal Valloners Jacka), isänsä parempi ja huonompi sotilashattu sekä maalattu kaappi.

Puutarhanhoitoa ja sukututkimusta

Onko mahdollista yhdistää kaksi hyvää harrastusta, puutarhanhoito ja sukututkimus? Olen jo vuosia kaivellut vanhoja ruusupensaita ja perennoja luvanvaraisesti esivanhempieni aikoinaan asuttamien talojen pihoista. Sitä on varmasti tehnyt moni muukin sukututkija. Viime talvena törmäsin papereita penkoessani Kangasalan nimismieheen Klaus Svarthafraan. Sukunimi kiehtoo mielikuvitusta. Svarthafra tarkoittaa suomeksi mustakauraa, joka on nykyisten kauralajikkeiden muinainen edeltäjä. Miltä se oikeastaan mahtoi näyttää?

Mitä kasvoi esi-isiemme pellossa?

Kauran viljely Etelä-Suomessa alkoi 1000-luvulle tultaessa. Se on viljalajeistamme nuorin. Vuonna 1926 painettu Huugo Niinivaaran *Maatalousoppi* kertoo, että suomalaisista mustista maatiaiskauroista keskisuomalaiset tuottivat parhaan jyväsadon ja pohjanmaalaiset lajikkeet hyvän olkisadon. Kaikilla mustilla maatiaiskauroilla oli kuitenkin samat ongelmat: huono jyvälaatu ja heikko olki. Siksi maatiaiskauran ohittivat paremmat kauralajikkeet.

Hyötykasviyhdistyksen vuoden 2005 siemenluettelossa oli tarjolla mustakauran siemeniä. Teksti kertoi, että mustakaura on vanha maatiaislajike ja kaunis koristeheinä. Mustakaura tarvitsi tietenkin seurakseen muitakin kasveja. Piti ottaa selvää, millaiselta kaurapelto näytti 1600–1700-luvuilla.

Nykyiset kauralajikkeet kykenevät keräämään ravinteita laajalta alueelta. Se estää osaltaan rikkaruohojen kasvun. Nykyajan kaura ei helposti lakoonnu ja tuottaa suuren sadon. Rikkaruohoja torjutaan myös kemiallisesti. Tämä on tärkeää ja se varmistaa, että leipäviljaa saadaan. Vanhat viljalajikkeet olivat hyvin alttiita kasvitaudeille, tuhohyönteisille ja sään oikuille. Monista esi-isiemme aikaisista rikkakasveista on tullut uhanalaisia kasviharvinaisuuksia. Kuka edes muistaa nähneensä viljapellossa herkän vaaleanpunaisen aurankukan, kirkkaan keltaisen ruistankion tai violetin häränkielen? Ne olivat esivanhemmillemme hyvin tuttu näky.

Osa vanhoista rikkakasveista oli hyödyllisiä: Häränkieli eli rohtorasti oli parantava yrtti. Ruistankiota eli kitupellavaa viljeltiin jo pronssi- ja rautakaudella. Siitä saatiin pellavankaltaista kuitua. Lisäksi esi-isiemme pelloilla kasvoi lukuisa joukko nyt jo kokonaan kadonneita kasveja.

Aurankukkaa, ruistankiota, häränkieltä löytyi siemeninä Hyötykasviyhdistykseltä. Ruiskaunokin siemenet löytyivät marketista. Sekä ruiskaunokki että aurankukka eivät näytä enää samoilta kuin satoja vuosia sitten. Molempia on jalostettu 1800–1900-luvuilla komeammiksi kukkapenkkejä varten. Ruistankiota myytiin kuivakukkaseksi samoin kuin mustakauraa koristeheinäksi. Myös aurankukan siemenkotien sanottiin sopivan kuivakukkakimppuihin.

Ruiskattaran olisin vielä halunnut peltooni, mutta sen siemenä ei löytynyt mistään. Vaatimattoman näköinen ruiskattara oli yleisimpiä peltojen rikkakasveja vielä 1920-luvulla mutta nykyään se lienee jo kokonaan kadonnut.

Mustakauraa kylvämään!

Kemiallisia lannoitteita ei tietenkään laiteta muinaispeltoon. Pelloksi valitsin noin 1,5 x 2,5 metriä kokoisen alueen. Jätin kiviä sinne tänne askelkiviksi ja koristeeksi. Matalalle kivistä ladotulle "muurille" asettelin vanhoja ruostuneita hevosenkenkiä ja katkenneen ruosteisen viikatteenterän. Niitä oli löytynyt eri puolilta puutarhaa vuosien saatossa.

Maanmuokkaus lapiolla ja talikolla käynnistyi 7.5.2005. Maanviljelijät äestivät ja kylvivät jo viereisillä pelloilla traktoreillaan, joten harrastajankin täytyi siis ryhtyä toimeen. Kylvön suoritin huolellisesti siemen kerrallaan. Sitten vain odottelemaan mitä kaikkea pellosta nousee. Ja koska nostaa päänsä salaperäinen mustakaura? Sitä odotellessa piti kitkeä juolavehnää, vuohenputkea, vesiheinää ja muita yleisiä rikkaruohoja, joita ei todellakaan uhkaa sukupuutto.

Kaurapellon pientareella

Mustakaura nousi maasta kesäkuun aikana samaa tahtia nykyajan kauran kanssa. Huomasin, että kaikki kylvetyt siemenet eivät olleet itäneet. Pian peltoni oli kauniin vihreällä oraalla. Erityisen viehättävältä se näytti, kun kirkkaan keltaiset kitupellavan kukat tähdittivät syvää vihreää. Siellä täällä näkyi myös valkoisia pelto-orvokkeja ja sinisiä peltolemmikkejä. Kauniimpaa kukkamaata sai hakea, kun aurankukatkin lopulta avasivat vaaleanpunaiset terälehtensä ja samoin ruiskaunokit. Mustakauran vihreät tähkät tulivat samaan aikaan näkyviin. Ja toden totta, kauran siemenet olivat tummia. Tuleentuessa ne muuttuivat yhä mustemmiksi.

Olin antanut mustakauran siemeniä myös ystävälleni. Hän tiedotti myöhemmin, että katovuosi oli koittanut. Hänen kylvämänsä mustakaurapelto kasvoi, mutta ei tuleentunut vaan homehtui viime kesän sateissa. Ilmeisesti oman peltoni pelasti sen sijainti avonaisella paikalla. Sateinen kesä ei todellakaan tiennyt esi-isillemme hyvää. Omat mustakaurani kasvoivat mutta tähkät olivat pieniä ja korret hyvin hentoja. Mustia jyviä oli melko harvassa. Vertailu naapurinisännän vahvaan ja tiiviiseen kauramaahan sai minut ymmärtämään sen, miksi mustakaura oli jäänyt syrjään.

Syyskesällä taittelin kuivamaan kaikki tuleentuneet mustakaurat. Nyt mustat siemenet erottuivat selvästi. Tavallisessa kaurassa tuleentuneet siemenet ovat vaaleanruskeita samoin kuin koko muukin kasvi. Peltoni tuotti suunnilleen yhden lyhteen kauraa. Se ei ole paljon. Nykyaikaista kauraa olisin saanut suunnilleen kolminkertaisen määrän.

Skotlanninterveiset

Puutarhanhoidon ja sukututkimuksen yhdistäminen oli hauskaa. Pellon kasvua oli mielenkiintoista seurata. Uskon, että peltoni ainakin hieman muistutti parin sadan vuoden takaisia peltoja.

Peltotöiden jälkeen syyskuussa 2005 aloitin heti uuden sukututkimusprojektin puutarhassani. Ystäväni kävi pari vuotta sitten esi-isänsä Peter Udnyn jalanjäljillä Skotlannin Aberdeenshiressä. Hän osti Udnyn linnan alueen pohjoispuolelta Pitmedden Gardens -nimisestä yleisölle avoimesta puutarhasta pienen pussillisen paikallisten kanervien siemeniä. Ystävälläni ei ole maata, joten hän antoi siemenet minulle.

Huolellisten alkuvalmistelujen jälkeen kylvin nuo muutamat harvat mutta sitäkin kallisarvoisemmat siemenet hiekkaan. Toivomme, että jo ensi keväänä hämäläisestä maaperästä alkaa kasvaa Udnyn linnan maisemaan kuuluvien kanervien jälkeläisiä.

Kirjallisuutta

Hyötykasviyhdistys ry, Siemenluettelo 2005, Pähkylä 1a. (www.hyotykasviyhdistys.fi)

Lempiäinen, Terttu, Rapolan makrofossiilitutkimukset – Etelä-Hämeen ja Suomen viljelyhistoriaa. Teoksessa Masuuni, kirjoituksia Tampereelta ja Pirkanmaalta 3. Tampereen museot. 1999.

Niinivaara, Huugo, Maatalousoppi kansakoulua ja jatkoluokkia varten. Helsinki 1926.

Suominen, Juha – Hämet-Ahti, Leena: Kasvistomme muinaistulokkaat: Tulkintaa ja perusteluja. Vammala 1993.

Tiina Miettinen

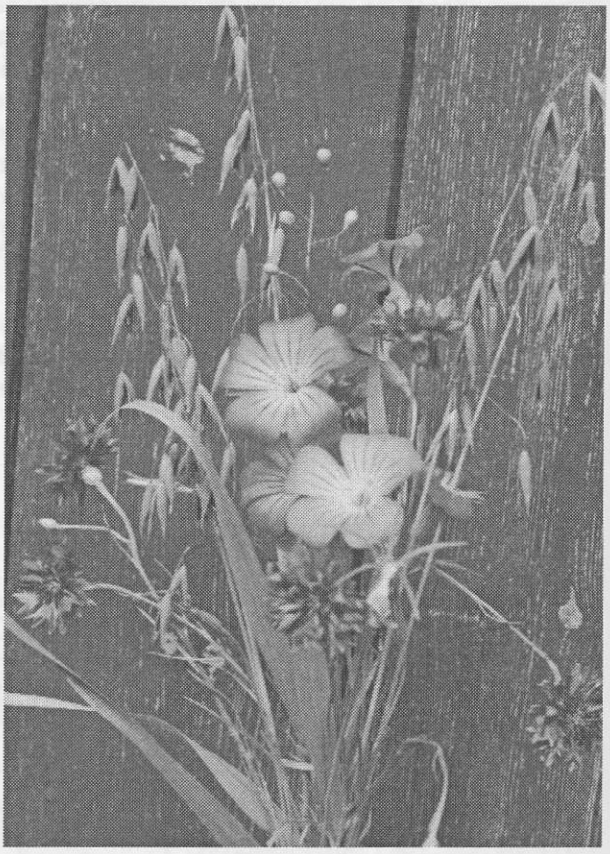

Heinäkuussa pellosta saattoi kerätä maljakkoon mustakauraa ja muita kasveja, kuten aurankukkia, ruiskaunokkeja ja kitupellavan siemenkotia. – Kuva Tiina Miettinen.

Lähdetietojen tarkistamisesta

Sukututkimusseuramme esitelmäillassa kerrottiin joku vuosi sitten sukututkijasta, joka oli tutkinut seurakunnasta saamansa tiedon perusteella usean vuoden ajan sukuaan. Jossakin vaiheessa selvisi, että hän oli tutkinut täysin väärää sukua virheellisten tietojen vuoksi ja käytetty aika oli mennyt täysin hukkaan.

Olin syyskuussa 2005 erään seurakunnan toimistossa hakemassa isoäitini äidin Anna Kaisan tietoja vuosilta 1920–1940. Tiedot löytyivätkin helposti, koska olin hakenut alustavat tiedot aiemmin. Toimistossa minulle näytettiin kansioita, joissa oli aakkosjärjestyksessä aiemmin tehtyjä selvityksiä eri henkilöistä ja suvuista. Löysin sattumalta vuonna 2000 tehdyn selvityksen, jossa olivat isoäitini äidin Anna Kaisan ja hänen miehensä Kustaan tiedot, kuten syntymäajat, vihkimispäivä ja lapset.

Vertasin kotona luettelon tietoja omiin aiemmin tarkistamiini tietoihin ja totesin, että vihkimispäivä oli väärä. Se oli ilmeisesti otettu rippikirjan sivulta, ei vihittyjen luettelosta. Samoin oli Anna Kaisan syntymäaika väärä: 2.10.1845 oli vaihtunut 2.5.1845:ksi. Tässä tapauksessa syntyneitten luetteloon oli selvästi merkitty October 2. (kast) 5. Virhe oli myös rippikirjoissa 1880 alkaen. Selvitys oli mitä ilmeisimmin tehty vain rippikirjan mukaan.

Kysyin vielä sähköpostin kautta tarkistusta yllä mainittuihin kohtiin ja sain vastauksen, että omat tietoni olivat oikeat. Vuonna 2000 tehdystä selvityksestä tutkija oli maksanut 100 markan lunastusmaksun ja sai väärää tietoa.

Väärää tietoa Marssista

Toinen tapaus koskee HisKin syntymätietoja. Tutkijakollegani lähetti viestin, jossa hän HisKin tietoihin perustuen totesi Virroilla Härkösessä 1700-luvulla eläneellä sotilaalla Antti Martinpoika Marssilla (s. 22.11.1734) olleen aviottomat kaksoset, 11.4.1786 syntyneet

Virrat - Virdois - kastetut

- Haetaan vuodet 1786 - 1786
- Isän etunimi: ANDERS => Anders
- Isän patronyymi: MÅRT => Mortens, Mårtenss:n, Mårtenssd:r, Mårtheusd:r
- Äidin etunimi: LISA => Elisabet

Syntynyt	Kastettu	Kylä	Talo	Isä	Äiti	Lapsi
11.4.1786	11.4.1786	Härköis		Sold. Anders Mårt:ss Mars	Lisa Mårtenssd:r	Staffan (oä)
	alkup - AUTOMKAKSONEN: Useampi lapsi jaettu ohjelmallisesti kahdeksi tapahtumaksi. Alkuperäinen teksti: Staffan och Regina					
11.4.1786	11.4.1786	Härköis		Sold. Anders Mårt:ss Mars	Lisa Mårtenssd:r	Regina (oä)
	alkup - AUTOMKAKSONEN: Useampi lapsi jaettu ohjelmallisesti kahdeksi tapahtumaksi. Alkuperäinen teksti: Staffan och Regina					

HisKi-tietokantaan on virheellisesti merkitty Staffanin ja Reginan isäksi heidän Liisa-äitinsä isä Antti Martinpoika Marss.

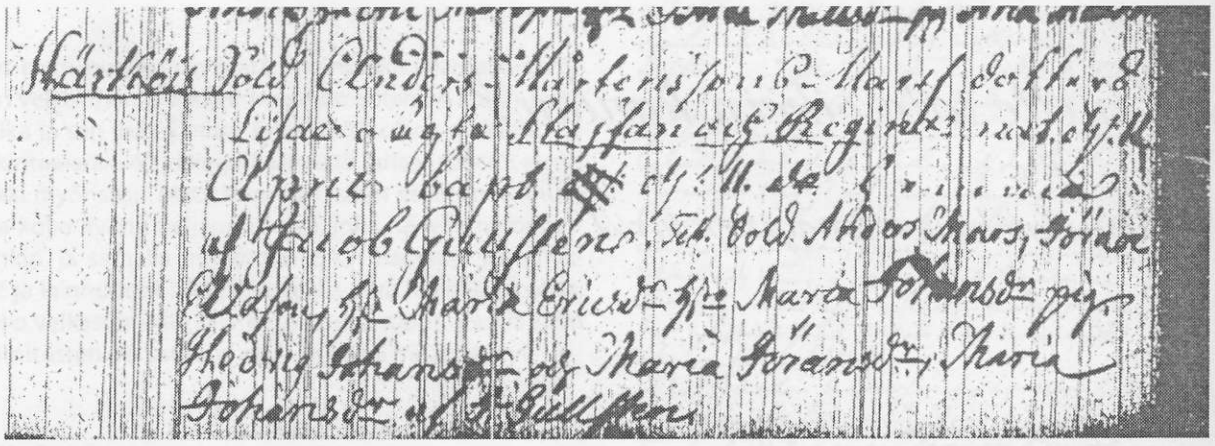

Sotilas Antti Martinpoika Marssin Liisa-tyttärelle syntyneiden aviottomien lasten kastetieto Virtain kastettujen luettelossa 1786.

Staffan ja Regina, joiden äiti oli Liisa Martintytär (s. 30.7.1762). Koska ko. sotilas on esi-isiäni, tarkistin asian myös Virtain rippikirjasta 1781–1787, sivu 38 Härköis (UK 500). Siellä on sotilas Antti Martinpoika Marss perheineen vuosina 1781–1787 ripillä käyneenä. Rivien välissä on myös Liisa-tyttären (s. 30.7.1762) kohdalla maininta aviottomista lapsista 1786.

Syntyneiden luettelosta 1786 (UK 500, s. 111) löytyvät 11.4.1786 syntyneet: "Sold. Anders Mårtenssons Marss dotters Lisas oägta Staffan och Regina." Näin ollen sotilas Marssin tytär Liisa on äiti; lasten isää ei mainita. HisKin tietoa merkitsee, että sotilas Antti Marss olisi ollut tyttärensä lasten isä, mikä on mahdoton ajatus. Alkuperäisessä syntyneitten kirjassa oleva genetiivin pääte "s" ei tule esiin HisKin tiedoissa ja aiheuttaa näin pahan virheen. Liisan 52-vuotias isä Antti on ristittäessä ensimmäinen todistaja. Kummeja ja todistajia ei HisKissä mainita.

Antilla itsellään oli kaksoset, 5.4.1777 syntyneet Petter ja Brita. Rippikirjassa heidän syntymäajakseen on merkitty 24.4.1777, mutta syntyneitten luettelossa se on 5.4.1777. Antti kaatui 9.10.1789 Laitasillan taistelussa (General Munster Rulla 54947 171 26.10.1789 Ruoveden komppania, ruotu 65 sekä Erik Lindh: Kungliga Björneborgs Regemente, 1928).

HisKin tiedoissa on usein virheitä, joten alkuperäisten asiakirjojen tutkiminen on aina tarpeen.

Martti Ahonen

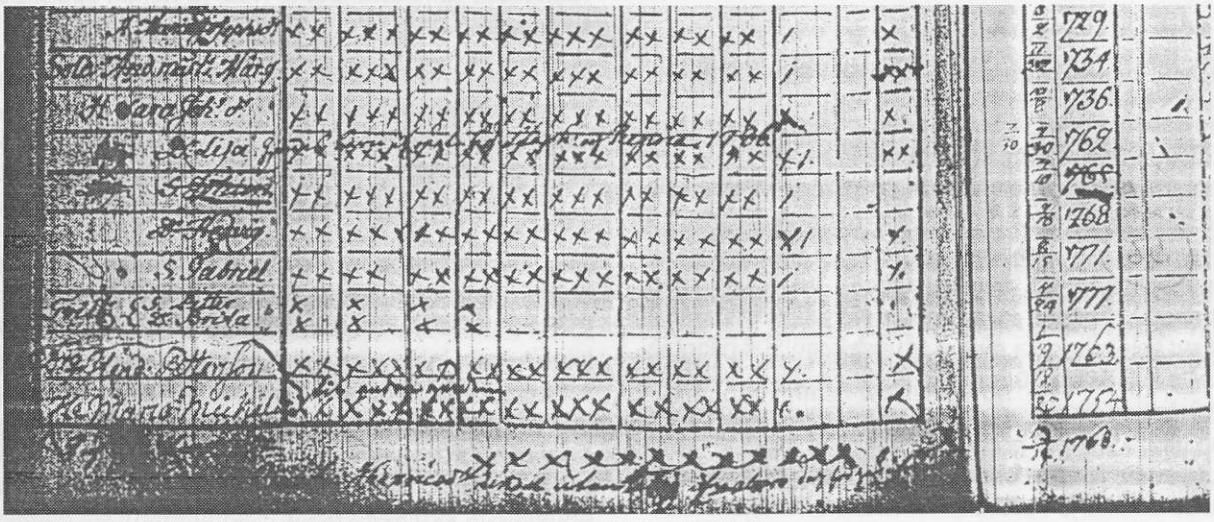

Virtain rippikirjasta 1786–1787 näkyy, että Antti Martinpoika Marssin Liisa-tyttärelle oli merkitty syntyneeksi aviottomat lapset.

Kenelle talo oikein kuuluu?

Kolminäytöksinen traaginen farssi

Näytelmän henkilöt:

Matti Antinpoika e. Oinas Iivari .....rusthollari
Martti Antinpoika Iivari.....kohta entinen rusthollari
Jaakko Juhonpoika Knaapi .....edellisen appi ja holhooja
Leena Jaakontytär Knaapi.....edellisen tytär ja Martin vaimo
Kaisa Antintytär Iivari.....Matin vaimo
Erkki Erkinpoika Eerola.....velkoja

Tapahtumapaikka Pälkäneen, Sahalahden ja Kulsialan käräjät 20.4.1784.

Esinäytös

Kaisa Antintytär Iivari meni naimisiin naapurirusthollin pojan Matti Antinpoika Oinaan kanssa 15.1.1782. Pariskunnan ja Kaisan veljen Martin kesken Iivarin rustholli oli halottu häiden ja käräjien välisenä aikana. Iivarin talo oli puolet Kukkola-Iivarin koko rusthollista ja se oli kooltaan 3 ½ äyriä ja 5/8 manttaalia.

Ensimmäinen näytös

Minä, Jaakko Juhonpoika Knaapi, laillisesti määrättynä holhoojana rusthollarinpoika Martti Antinpoika Iivarille Tursolan kylästä ja Sahalahden pitäjästä teen täten tiettäväksi, että Martin aiheuttamien velkojen takia olen pakotettu myymään ja luopumaan hänen vanhemmiltaan perimänsä ¼ Iivarin eli Kukon rusthollia nro 35 Kuninkaallisen Majesteetin Uudenmaan ja Hämeen läänin rakuunarykmentissä Martin langolle rusthollari Matti Antinpoika Iivarille, joka on suostunut suorittamaan maksut veloista, jotka ovat suuruudeltaan 308 riikintaalaria 38 killinkiä ja 10 runstykkiä käteisrahana. Ja koska Matti Antinpoika Iivari on jo suorittanut suuremman osan näistä veloista ja on vielä luvannut maksaa loputkin, teemme kauppakirjan suuruudeltaan 308 riikintaalaria 38 killinkiä ja 10 runstykkiä käteisrahana, jolla Matti ja hänen perillisensä saavat ¼ rusthollia nautittavakseen, viljelläkseen ja hallitakseen siihen kuuluvine omistuksineen, olivat ne sitten kuivaa tai märkää.

Toki Martti ja hänen vaimonsa saavat nautittavakseen ja hoidettavakseen yhden tynnyrinalan peltoa, sekä Haudanmaan ja Syrjäntaustan niityt, joihin heidän poikansa saa elinikäisen nautintaoikeuden Martin ja hänen vaimonsa kuoltua. Asuttavakseen Martti saa asuinhuoneen Matin kanssa sekä aitan ja ladon käyttöönsä, jotka hänellä nyt ovat käytössä.

Taustialassa 20.11.1783.
Jaakko Juhonpoika Knaapi, myyjä,
Matti Antinpoika Iivari, ostaja,
Martti Antinpoika Iivari.
Todistavat Juho Erkinpoika Hölli ja Heikki Laurinpoika Laurila.

Toinen näytös

Juuri kun Matille oltiin antamassa Iivarin neljännekseen ensimmäistä lainhuutoa, saapui käräjille Erkki Erkinpoika Eerola, talollisen poika Pälkäneen Sappeesta, ja esitti kiinnityksen kyseiseen tilaan 50 riikintaalarin summaa vastaan, jonka Erkki oli lainannut velkakirjan mukaan 20.11.1779 kuuden prosentin korkoa vastaan, ja sen lisäksi hän esitti vaatimuksen puoleen Iivarin neljänneksestä, jonka perusteeksi hänellä oli esittää kolme lainhuudatusta kyseiseen tilaan. Lainhuudatukset oli tehty 20.11.1781, 15.4.1782 ja kolmannen kerran 18.11.1782. Tällä perusteella hän vaati itselleen puolikasta tästä Iivarin neljänneksestä.

Kolmas näytös

Nyt esitti puolestaan Matti Antinpoika Iivari alkuperäisen velkakirjan ja Erkki Erkinpojan antaman kuitin, jossa velka ja sen lisäksi muut Erkin kulut olivat maksettu 65 riikintaalarilla 40 killingillä käteistä rahaa (specie), jonka Erkki myönsikin. Matti Iivari haki siten itselleen lainhuutoa koko Iivarin neljännekseen, joka hänelle myönnettiinkin, ja samalla mitätöitiin Erkin hakemat kiinnitykset ja lainhuudot sillä perusteella, että hänelle oli Matti koko velkasumman asianmukaisesti suorittanut ja siten toimitusten perusteena ollut velka oli mitätöitynyt.

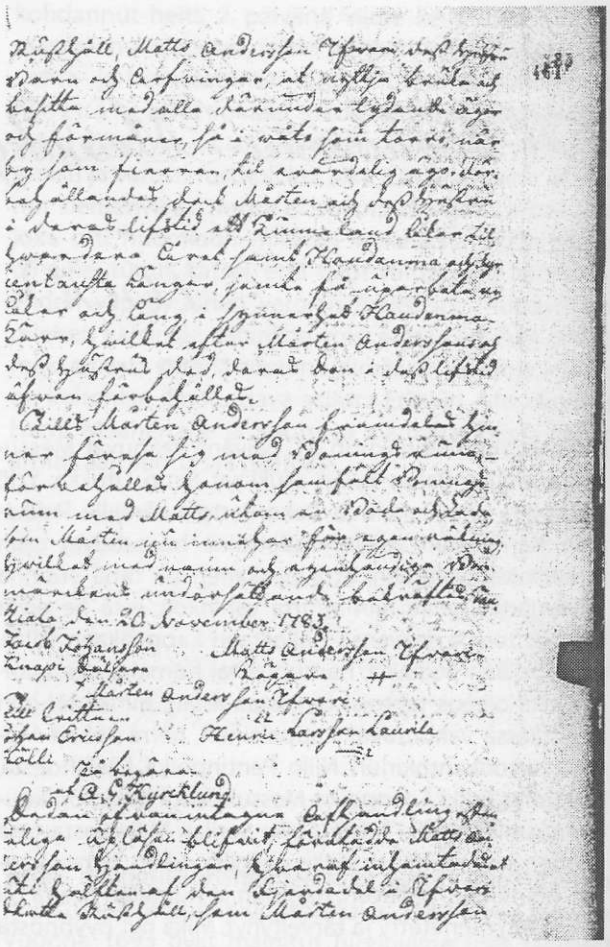

Lähde

HMA Sääksmäen tk., Pälkäneen ym. kk., ilm. asiain pöytäkirjat KO b 10, § 7,20.4.1784, f. 458–463.

Markku Haapanen

Seuran www-sivut remonttiin

Syksyn ensimmäisessä jäsenillassa seuran webmaster Satu Yrjölä kertoi uudistuneista www-sivuistamme, jotka ovat osoitteessa www.tampereensukututkimusseura.net. Sivusto on jo nyt aiempaa parempi, mutta vielä parempaa on luvasssa.

Kaikki te jäsenet, joilla on mahdollisuus käydä Internetissä, olkaa hyvä ja poiketkaa seuramme sivuilla kurkistamassa tilannetta. Jos teillä on ajatuksia siitä, mitä haluaisitte sivuilla vielä lisäksi olevan, niin kertokaa se toki meille. Sivustoa uudistetaan parhaillaan ja hyvät ideat ehtivät vielä mukaan.

Tampereen seudun sukututkimusseuran www-sivuston suunnittelijaksi on valittu tradenomiopiskelija Tero Tukiainen Pirkanmaan ammattikorkeakoulusta. Hän on lahjakas ohjelmoija, joka tekee seuran www-sivustosta projektisuunnitelman osana opiskeluaan. Sivustolle tulee muun muassa mahdollisuus hakea tietokannasta kirjastostamme jotakin tiettyä tai jostakin aiheesta kertovaa kirjaa.

Projektisuunnitelman perusteella joku toinen opiskelija toteuttaa sivut. Hän tulee myös suunnittelemaan sivuston ulkoasun. Jos teillä on sen suhteen jotakin toivottavaa, niin ottakaa yhteyttä! Esimerkiksi sivuston väritys on yhä harkittavana. Haluaisitteko vanhahtavan ruskeat vai modernimman sävyiset sivut?

Johanna Kurela

Katovuosista Messukylässä 1600-luvun lopussa

Vuonna 1690 heinäkuun 21. päivänä saapuvat Messukylän pitäjän Palon kylän asukkaat Simo Utukka, Yrjö Hempura, Yrjö Rekola ja Reko Partola käräjille Pirkkalaan. Käräjäsaliin sisäänhuudettuina he astuivat esiin ja kertoivat valittaen, että pakkanen oli tänä vuonna aiheuttanut heille niin suurta vahinkoa, että he eivät voineet toivoa saavansa pelloiltaan kappaakaan viljaa, ei myöskään pellavaa, hamppua tai humalaa. He anoivat, että oikeus tahtoisi tarkastaa asian, minkä tähden kysyttäessä vakuuttivat kappalainen, herra Johan Mulinus, veronkantokirjuri Niilo Pentinpoika Laalahdesta, lautamies Erkki Erkinpoika Messukylästä ja kirkon kuudennusmies Heikki Juhonpoika Sorilan Marttilasta, että vuoden sato mainitun kylän pelloilta rukiin, ohran, kauran, herneiden, pellavan, hampun ja humalan osalta oli kokonaan menetetty ja tärveltynyt. Mikä nyt pyynnöstä muistiin merkittiin ja heille laillinen todiste protokollasta annettiin.

Samoille käräjille olivat saapuneet myös Messukylän pitäjän Sorilan kylän asukkaat Yrjö Kulkas, Yrjö Korpi, Heikki Marttila ja Matti Peukalo (Peukunen). Luvan saatuaan he astuivat esiin tehden oikeudelle valittaen tiettäväksi, miten heitä tänä vuonna oli kohdannut suuri vahinko siten, että halla oli turmellut kaiken heidän pelloiltaan ja koska he sen tähden tahtoivat anoa Korkealta Esivallalta armoa maksuistaan, niin he pyysivät, että oikeus tahtoisi tarkastaa mainitun vahingon, minkä tähden kysyttäessä ja tarkoin varoitettuina pysymään totuudessa sanoi käräjien lautakunta, erityisesti Erkki Erkinpoika Messukylästä ja veronkantokirjuri Niilo Pentinpoika Laalahdesta, että he olivat käyneet katsomassa mainittujen asukkaiden pellot ja havainneet, että kylmyys oli vahingoittanut ruista niin pahoin, että he vaivoin saivat siitä edes siementä. Herneet olivat kai puoliksi vahingoittumattomia, mutta ohra, kaura, pellava, hamppu ja humala ovat aivan tärveltyneitä. Mikä nyt muistiin merkittiin ja annettiin asukkaille lailliseksi todisteeksi protokollasta.

1600-luku alkoi suurella "hallavuodella eli olkivuodella", jolloin lyhyt ja kylmä kesä erittäin kylmän talven jälkeen aiheutti täydellisen kadon maassamme. Vuonna 1622 tekivät rakeet suurta tuhoa viljelysmaille. Vuosi 1633 oli "vesikesä", jolloin kaskia ei voitu polttaa ja vilja suorastaan mädäntyi pelloilla. Vuonna 1640 myöhästyivät rukiit niin, että ne vielä Mikkelin päivänä olivat leikkaamatta lumen alla.

Katovuosien luettelemista voisi jatkaa jokaiselta vuosikymmeneltä. Halla, sade ja kuivuus turmelivat satoa vuorovuosin. Kun sitten sääolosuhteet olivat viljelyksille suotuisat, ei katovuoden jälkeen ollut siementä kylvettäväksi. Messukyläläisten käräjämatkaa edelsivät yleiset katovuodet 1687–1688, joita vielä pahempi oli vuosi 1689, jolloin kesä oli harvinaisen kuiva ja jota seurasi aivan liian aikainen ja kovin kylmä talvi. Vuonna 1690 turmelivat halla ja pakkanen käräjäjuttujen mukaan sadon.

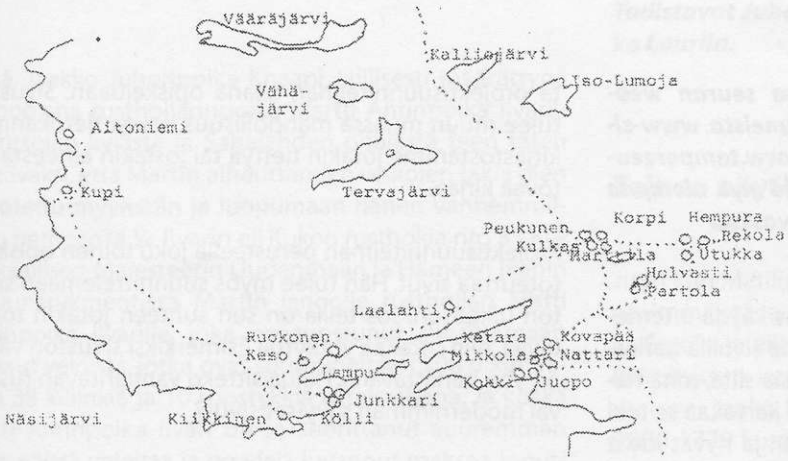

AITOLAHDEN TALOJEN JA TIESTÖN SIJAINTI 1700-LUVUN PUOLIVÄLISSÄ, ENNEN ISOAJAKOA, KUNINKAANKARTASTON MUKAISESTI

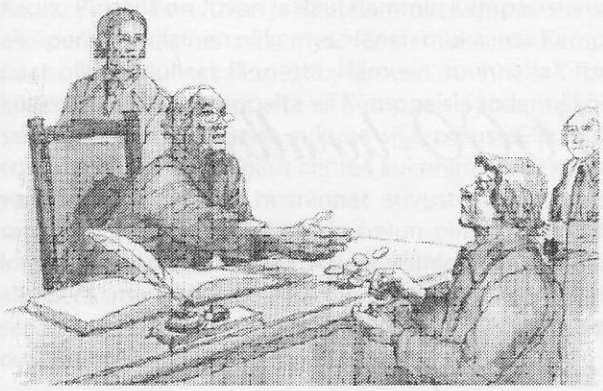

Mutta vuosittaiset maksut ja verot oli maksettava niin rahana, taksvärkkeinä kuin erilaisina parseleina: viljana, humalana, voina, lihana, kuivattuna kalana, heinänä ja niin edelleen. Parselien koko ja laatu vaihtelivat suuresti eri puolilla maatamme. Verojärjestelmän monimuotoisuutta oli yritetty yksinkertaistaa jo Ruotsin vallan aikana, mutta vasta huhtikuun 9. päivänä 1840 annettiin keisarillinen julistuskirja veroparselien muuttamisesta Suomessa. Sen mukaan koko maassa oli oleva vain yksi veroluku ja vero-osoitus. Maavero oli arvioitava rahassa veroruplissa, joka oli suoritettava viljana – puoliksi ruista, puoliksi ohraa – kaurana, voina, talina ja käteisenä rahana.

Vuonna 1692 oli kevät jälleen erittäin kylmä. Kerrotaan, että ihmisiä olisi paleltunut kuoliaaksi vielä huhtikuussa. 1693 oli hyvä vuosi, mutta vuonna 1695 pitkää, kylmää ja kuivaa talvea seurasi kylmä ja sateinen kesä. Lunta satoi vielä kesäkuussa, ja toukotöitä tehtiin saman kuun 21. päivänä. Syksyllä hallat veivät puolivalmiin sadon. Vuonna 1696 jäät lähtivät helmikuussa ja kesälinnut alkoivat saapua, toukotöihin ryhdyttiin, mutta maaliskuun alussa tullut takatalvi jäädytti maat ja elokuun alussa olivat vuorossa tuhoisat hallat, jotka hävittivät tyystin kaikki viljakasvit. Vuosi 1697 olisi ollut sadon kannalta parempi, mutta puute riittävästä siemenviljasta esti kylvöt ja myöhäinen kevät viivytti avun tuontia Ruotsista ja Virosta. Suuret nälkävuodet olivat käsillä.

Vuonna 1698 12. päivänä lokakuuta saapuivat Pirkkalan syyskäräjille Messukylän pitäjästä nimismies, hyväymmärryksinen Niilo Pentinpoika Laalahden kylästä sekä Antti Keso, Sven Ruokonen, Juho Kölli, Martti Junkkari ja Juho Lampu, kaikki Hirviniemen kylästä, ja esittivät hänen armonsa, Korkea-arvoisan Herra Maaherran päätöksen, joka oli päivätty Messukylässä 18. päivänä viime kesäkuuta. Päätöksessä käräjät määrättiin suorittamaan tarkastus siitä kadosta, joka heidän taloilleen oli aiheutunut rankasta raesateesta, niin että he eivät kykenneet maksamaan verojaan eivätkä tuomaan pelloilta asiaan kuuluvaa satoa (veroparseleita). Miehet anoivat nyt, että heidän tilojensa tilanne voitaisiin tutkia näillä käräjillä.

Ja lautakunta, varsinkin Yrjö Heikinpoika Korpi Sorilasta, Klemetti Matinpoika Takahuhdista ja Yrjö Heikinpoika Pirilästä, todisti kysyttäessä, että tämä vahinko oli kohdannut heitä 2. päivänä viime kesäkuuta runsaan raesateen muodossa, mistä johtuen kaikki heidän ruis-, ohra- ja hernesatonsa muun muassa oli tuhoutunut, niin että he eivät voineet saada siementä talojensa peltojen viljelyyn, paitsi Laalahden tila, jonka nimismies omisti ja varusti rustholliksi, joka jossain määrin oli saanut siemenviljaa, mutta ei enempää satoa. Lautakunta, joka otti huomioon millaisia vaikeuksia näille taloille oli aiheutunut, katsoi, että talot välttämättä tarvitsivat yhden vapaavuoden verojen maksusta, mutta nimismiehen kärsimää vahinkoa voisi auttaa, jos hän pääsisi maksamasta yhtenä vuotena ylimääräisiä veroja. Heidän on kuitenkin ilmoitettava asiasta Erittäin Jalosukuiselle Herra Maaherralle ja anottava alamaisuudessa hänen armoltaan suotuisaa päätöstä.

Edellä mainitut Hirviniemen talot olivat autioituneet ja muuttuneet kruununluontoisiksi jo 1680-luvun lopussa. Vuonna 1693 ovat mainitut hirviniemeläiset talolliset Niilo Pentinpojan toimesta haastettuina käräjille, koska he olivat luvatta raivanneet niittyjä Laalahden maille. Asiakirjan mukaan talolliset olivat äskettäin ottaneet talonsa autiosta vapaavuosilla ja myönsivät raivanneensa niityt, jotka heidän talojensa autioitumisen aikana olivat metsittyneet. Nyt uhkasi talollisia sama kohtalo sadon tuhoutumisesta johtuvan veronmaksukyvyttömyyden tähden. Maaherran päätös näyttää tällä kerralla olleen asialle myönteinen, sillä talot säilyivät autioitumatta.

Lähteet

Maakirjat sukututkimuksen lähteenä -kurssi, Tampereen työväenopisto kevät 2005.

Oma Maa V, Tietokirja Suomen kodeille. WSOY, Porvoo 1928.

Pirkkalan ja Messukylän käräjät 21.–23.7.1690, f. 1589 ja 1594, 12.–13.10.1698, f. 242v., 6.–7.11.1693, f. 663v–665.

Ruokonen, Pertti 1993: Aitolahden talot ja niiden omistajasuvut vuosina 1540–1920.

Marja Lintula

Kainuun Kemppaiset 1600-luvulla

Kemppaiset ovat laaja itäsuomalainen suku, jolla on kulttuurialueelle tyypillinen kiinteä sukunimi. Toisin kuin Länsi-Suomessa, idässä sukunimi on pysynyt samana asuinpaikasta riippumatta. Itä-Suomessa sukunimi on siis todella ilmaissut sukuun kuulumista. Sukunimet ovat periytyneet patrilineaarisesti: lapsi on saanut isänsä sukunimen aina kun isä on ollut tiedossa. Myös naiset ovat kantaneet isänsä sukunimeä koko ikänsä riippumatta siitä, ovatko he menneet naimisiin vai eivät. He eivät kuitenkaan ole käyttäneet isänsä sukunimeä sellaisenaan vaan feminiinipäätteellä varustettuna: esimerkiksi Kemppainen-nimisen miehen tytär on siis ollut Kempatar. Tästä tavasta on ainakin kirkonkirjoissa luovuttu 1800-luvun alkupuolella.

Tässä artikkelissa esittelen Kainuun Kemppaisten eri sukuhaarat taloittain, koska tällä tavoin sukulaissuhteet voidaan esittää havainnollisesti ja samannimiset henkilöt voidaan erottaa toisistaan mahdollisimman selkeästi. Talojen nimet ovat aikojen kuluessa vaihdelleet tai ainakin taloista on asiakirjoissa käytetty eri nimiä. Vuonna 1650 laaditussa taloluettelossa talojen niminä esiintyvät luonnonpaikkojen nimet, mikä ehkä johtuu siitä, että näin taloluettelon lukijan oli helppo paikantaa talot kartalla. 1700-luvulle tultaessa samojen talojen nimet oli johdettu taloissa asuneiden sukujen nimistä: tällöin Kemppaisten kaikki kantatalot tunnettiin Kemppaaloina. Myöhemmin talojen nimet jälleen monipuolistuivat.

Tässä artikkelissa taloista käytetään enimmäkseen niitä myöhäisempiä nimiä, joilla talot tunnetaan Kainuun ja Hyrynsalmen historiassa sekä muussa kirjallisuudessa. Vaikka nämä nimet ainakin osittain ovatkin 1600-lukua paljon myöhemmältä ajalta, niiden käyttäminen on perusteltua kahdesta syystä. Ensinnäkin taloja olisi vaikea erottaa toisistaan, jos niitä kaikkia kutsuttaisiin Kemppaaloiksi. Toisekseen modernien nimien käyttäminen auttaa lukijaa tunnistamaan ne talot, joiden historiasta artikkeli kertoo. Kappaleitten otsikoissa kursiivilla kirjoitetut talojen nimet ovat vuonna 1650 käytettyjä; tavallisilla kirjaimilla kirjoitetut nimet, numerointi ja kyläjako ovat sen sijaan 1700-luvun käytännön mukaiset. Tätä uudemmat nimet on esitetty suluissa.

Suvun alkuperä

Kemppaisen suvun historia on 1500-luvun osalta pitkälti arvelujen varassa. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, ettei läänintileissä ja tuomiokirjoissa ole juuri muita tietoja kuin yksittäisiä nimiä. Vaikka monien ihmisten elämänvaiheet ja sukulaisuussuhteet ovat hämärän peitossa, itse sukunimen vaiheet on kuitenkin mahdollista selvittää asiakirjavertailun avulla. Nimi "Kemppainen" on muodostunut nimestä "Kempas" seuraavalla tavalla: Kempas – Kempahainen/Kempahinen – Kemppainen. Nimimuoto Kempas oli käytössä Juvalla ja Rautalammilla, Kempah(a)inen Rautalammilla sekä Kainuussa ja Kemppainen kaikissa kolmessa. Nimet Kempas, Kempahainen ja Kemppainen esiintyvät myös samoilla henkilöillä. Erityisen huomattavaa Kemppaisen suvussa on tiettyjen etunimien suosiminen: erityisesti Lauri, Perttu, Olavi ja Paavali esiintyvät Kemppaisten etuniminä niin Savossa, Keski-Suomessa, Kainuussa kuin Ruotsin suomalaismetsissäkin.

Perimätieto kertoo Kemppaisten tulleen Hyrynsalmelle Venäjän Karjalasta°. Kuitenkin asiakirjojen perusteella Kemppaiset näyttävät tulleen Kainuuhun Rautalammin suurpitäjästä, jonne he lienevät puolestaan saapuneet Juvan suurpitäjän Vesikansan neljänneksestä. Nykyisin alue kuuluu ainakin osittain Suonenjokeen[1]. Siellä mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1546 Lauri Kempas (Kembas, Kampas), joka esiintyy asutuksen yleisluettelossa vuoteen 1562 asti. Hänen poikansa lienee sitten muuttanut Rautalammille Vesamäen kylään (nykyisen Vesannon alueelle), jossa Lauri Laurinpoika Kempas -niminen mies asui talollisena vuodet 1564–1585. Vesamäen Lauri Kempas on yksi mahdollinen ehdokas Kainuun Kemppaisten kantaisän isäksi, vaikka varmaa tietoa asiasta ei ehkä koskaan saadakaan.

Vaikka varhaisimmat Kemppaat ja Kemppaiset ovat asuneet Savossa, suvun karjalaisuudessa saattaa kuitenkin olla perää. Suomalaiset sukunimet -kirjan mukaan Karjalassa Imatran seudulla on nimittäin esiintynyt s-loppuisia nimiä, kuten Airas, Hallikas, Hyrkäs, Kärkäs ja Raijas. Erityisen huomattavaa on, että nimi Kärkäs on muuttunut muotoon Kärkkäinen aivan vastaavalla tavalla kuin Kempas on muuttunut Kemppaiseksi (Kärkäs – Kärkkähäinen – Kärkkäinen)[2]. Kenties Kemppaisten suvun kantaisä onkin saapunut Imatralta Juvalle joskus 1500-luvun alkupuolella.

Kauko Pirisellä on Juvan ja Rautalammin Kempas-suvun alkuperästä erilainen näkemys. Hänen mukaansa Kemppaat olisivat tulleet lännestä, Hämeen suunnalta[3]. Itse kuitenkin pidän Kemppaita eli Kemppaisia todennäköisemmin itäsuomalaisena sukuna sillä perusteella, että suvulla on alusta asti ollut kiinteä sukunimi. Toisekseen vanhimmat säilyneet maininnat suvusta ovat, kuten sanottu, Juvan suurpitäjästä ja suvun nimi muistuttaa Imatran alueen nimiä. Oli Rautalammin Kemppaiden alkuperä sitten mikä tahansa, olen joka tapauksessa Pirisen kanssa samaa mieltä siitä, että Kainuun Kemppaiset ovat rautalammilaista alkuperää.

HYRYNSALMEN KEMPPAISET

Kainuun Kemppaisten kantaisä Lauri Kemppainen syntyi noin 1557. Tämä käy ilmi Kajaanin pitäjän vuoden 1627 väenottoluettelosta, jossa "Las Kempain" mainitaan 70-vuotiaaksi. Tosiasiallisesti ikämerkintää ei voi pitää tarkkana, sillä luettelon tekijä on selvästikin arvioinut iän vuosikymmenen tai (nuorten miesten osalta) puolen vuosikymmenen tarkkuudella. Joka tapauksessa Lauri Kemppainen on mitä ilmeisimmin syntynyt Kustaa Vaasan hallituskauden viimeisellä vuosikymmenellä. Laurin syntymäpaikasta ei ole säilynyt mitään tietoa, mutta kaikella todennäköisyydellä Laurin nimeltä tuntemattomat vanhemmat ovat asuneet ensin Juvan suurpitäjän Vesikansan neljänneksessä ja muuttaneet sittemmin uudisasutusaallon mukana Rautalammin pitäjään. Juuri Rautalammin pitäjästä on ensimmäinen asiakirjamaininta, joka saattaa koskea Kainuun Kemppaisten kantaisää: vuoden 1586 kohdalla asutuksen yleisluettelossa nimittäin mainitaan kivijärveläinen itsellinen Lasse Kemppainen*.

Rautalammin pitäjän väestö joutui mukaan vuosina 1596–1597 käytyyn nuijasotaan. Erkki Markkasen mukaan sodan jalkoihin joutui aivan erityisesti Kivijärvi, jossa Lasse Kemppainen asui tai ainakin oli asunut*. Ei ole tiedossa, missä määrin Lasse eli Lauri Kemppainen otti osaa sotatoimiin, mutta joka tapauksessa hän ilmeisesti poistui Rautalammilta joko sodan aikana tai pian sodan päätyttyä. Kainuuhun hän saapui vuonna 1599, mikä käy ilmi vuonna 1604 laaditusta veroluettelosta. Hänen talonsa oli verotusarvoltaan 1/4-manttaalin suuruinen ja luettiin kuuluvaksi Lylyjärven kylään. Vuonna 1608 talo siirrettiin kirjoissa Hyryjärven (Hyrynsalmen) kylään, mutta ei ole varmaa, muuttuiko talon fyysinen sijainti lainkaan. Joka tapauksessa viimeistään tästä vuodesta Laurin asuinpaikkana lienee ollut Hyrynsalmen Salmijärvi. Kesällä 1610 talo vahingoittui venäläisten hyökkäyksessä, ja Lauri Kemppainen poistettiin verotettavien luetteloista moneksi vuodeksi (ks. läänintilit 1613). Vasta vuodesta 1617 Lauri mainitaan jälleen kymmenysluetteloissa. Talo kuitenkin alkoi menestyä, sillä sen verotusarvo oli jo 1620-luvun alussa 1/2 manttaalia.

Lauri Kemppainen mainitaan vuoden 1627 väenottoluettelossa yhdessä Erkki Kemppainen -nimisen, 40-vuotiaan miehen kanssa. Seuraavassa, vuonna 1629 laaditussa väenottoluettelossa mainitaan sen sijaan enää 42-vuotias Erkki. Koska näihin kahteen ja vielä vuoden 1630 väenottoluetteloonkin merkittiin myös aivan vanhat miehet, voidaan olla melko varmoja, että Lauri oli kuollut tällä välin, vuoden 1628 paikkeilla. Luettelot eivät kerro, mitä sukua Lauri ja hänen seuraajansa Erkki olivat, mutta mitä ilmeisimmin kyseessä olivat isä ja poika. Erkin edelleen isännöidessä taloa vuonna 1650 sen nimi kirjattiin ensimmäistä kertaa läänintileihin. Tilien taloluettelosta ja siihen liittyvästä kartasta käy ilmi, että talon nimi oli Salmijärvi. Salmijärveä on pidettävä Kainuun Kemppaisten vanhimpana tunnettuna asuinpaikkana, koska suvun kantaisä on siellä todistettavasti asunut.

Salmijärvi eli Hyrynsalmi 4 Kemppaala (sittemmin Salmela)

Erkki Kemppaisen ikätiedoissa on niin suuri hajonta, ettei hänen tarkkaa syntymävuottaan voida mitenkään päätellä. Kuitenkin hänen syntymänsä ajoittunee 1580-luvun alkuun. Kuten edellä on todettu, hän sai Salmijärven talon isännyyden vuoden 1628 paikkeilla. Talon hallinta ei sujunut ilman vaikeuksia, koska talon manttaaliluku laskettiin maakirjassa 1634 1/4-manttaaliin ja Erkki kirjattiin rutiköyhäksi. Vuonna 1635 talo kirjattiin jopa autioksi, mutta seuraavana vuonna tilanne oli ilmeisesti parantunut. Osasyynä näihin vaikeuksiin on arvattavasti ollut Erkin huono näkö: vuoden 1633 väenottoluettelossa hänet mainitaan 50-vuotiaaksi ja puolisokeaksi. Lisäksi talossa ei ollut Erkin lisäksi muita työkykyisiä miehiä.

Tähän ongelmaan löytyi ratkaisu, kun Perttu Matero vuoden 1642 paikkeilla solmi avioliiton Erkin tyttären kanssa; ensimmäisen kerran Perttu edusti Salmijärveä vuoden 1643 väenottoluettelossa. Perttu oli syntynyt 1615 ja oli kotoisin Vuokkijärveltä, jossa hänen veljensä Sipi viljeli uudistaloa. Tämä paljastuu vuoden 1633 väenottoluettelosta, johon Perttu merkittiin sotilaaksi. Vaikka Perttu oli siis määrätty lähtemään kolmikymmenvuotiseen sotaan, hänet ilmeisesti vapautettiin, koska hän näkyy jääneen kotiseudulleen. Ei ole varmasti tiedossa, mistä Perttu ja Sipi olivat nykyisen Suomussalmen alueelle tulleet, mutta poikien mahdollinen isä oli 1630-luvun läänintileissä mainittu vuokkilainen Matti Matero.

Erkki Kemppainen oli mahdollisesti kaksi kertaa naimisissa. Hänen puolisollaan oli lapsi ensimmäisestä avioliitostaan, joten on syytä epäillä, että Erkkikin oli ollut aikaisemmassa avioliitossa ellei hän sitten ollut suoraan mennyt lesken kanssa naimisiin. Erkin poikapuoli Knuutti Simon- eli Juhonpoika hukkui vuoden 1645 paikkeilla,

ja hänen kuolemastaan aiheutui Erkille paljon murhetta ja vaivaa. Erkki joutui käymään sekä Iin että Oulun ja Kajaanin pitäjien käräjillä selvittämässä Knuutin jälkeensä jättämiä asioita.

Kotitalonsa isännyyden ohella Erkki Kemppainen hoiti Kajaanin pitäjän kuudennusmiehen tehtäviä. Hänen puumerkkinsä on tästä syystä säilynyt useassa asiakirjassa. Koska asiakirjat ovat säilyneet kirjurin käsin tekeminä kopioina ja myös puumerkit ovat ilmeisesti kirjurin kopioimia, kuudennusmiesten nimet ja heidän puumerkkinsä eivät aina osu kohdakkain. Todennäköisimmin Erkille kuuluva puumerkki muistuttaa pientä h-kirjainta, jonka pystyviivaan on vedetty lyhyt poikkiviiva.

Viimeinen maininta Erkki Kemppaisesta on Kajaanin kesäkäräjiltä 1674, jolloin Erkki valitti vävynsä Perttu Materon joutuneen pahoinpidellyksi kaskimaalla. Jonkin aikaa tämän jälkeen Erkki kuoli korkeassa iässä, luultavasti 90 vuotta täyttäneenä. Myös Perttu Matero kuoli samoihin aikoihin. Perinnönjako Erkin ja Pertun perillisten kesken tehtiin 9.9.1678. Talon perijäksi määrättiin Erkki, joka mitä ilmeisimmin oli Erkki Kemppaisen jälkeläinen. Vuoteen 1683 mennessä talo oli jaettu kahtia Erkki Kemppainen nuoremman ja Lauri Materon kesken: kumpikin sai verotusarvoltaan 1/8-manttaalin suuruisen tilan. Kyseisenä vuonna Erkki Kemppainen nuorempi ei enää itse maksanut henkiveroa, mutta hänen Anna-vaimonsa mainitaan henkikirjassa. Myöhemmissä henkikirjoissa mainitaan lisäksi lapset Erkki, Juliana, Olavi ja Heikki.

Erkki Kemppainen nuorempi oli vanhan Erkki Kemppaisen talon perillinen, joten ilman parempaa tietoa häntä voisi pitää Erkki vanhemman poikana. Tätä päätelmää vastaan kuitenkin sotii se, että vuoden 1678 talvikäräjillä mainitaan lautamies Erkki Pertunpoika Kemppainen. Ei ole varmasti tiedossa, oliko lautamies sama henkilö kuin Salmijärven Erkki Kemppainen nuorempi, mutta näin on monestakin syystä perusteltua olettaa olleen. Ensinnäkin on syytä muistaa, että Salmijärven isännät toimivat erityisen usein lautamiehinä eikä lautamiehen virkaan luultavasti olisi talollista vähäisempää henkilöä valittukaan. Toisekseen ketään toista Erkki Pertunpoika Kemppaiseksi sopivaa henkilöä ei edes mainita vuosien 1676–1678 väenottoluetteloissa eikä vuosien 1677–1678 ja 1683 henkikirjoissa. Salmijärven Erkki Kemppainen ei tosin itsekään (ilmeisesti sairauden vuoksi) esiinny väenottoluetteloissa mutta on silti ainoa tiedossa oleva mahdollinen henkilö.

Koska edellä mainitusta syystä näyttää siltä, että Erkki Kemppainen vanhemman ja nuoremman välissä on ollut yksi sukupolvi, on mahdollista, että vanhalla Erkillä on ollut Perttu-niminen nuorena kuollut poika. Perttu Erkinpoika Kemppaisen olemassaolosta on Erkki Pertunpojan patronyymin lisäksi toinenkin epäsuora viite. Vuoden 1641 henkikirjassa Salmijärven ainoa henkiveroa maksanut henkilö oli nimittäin "pojan vaimo", mikä viittaa siihen, että talossa tosiaan asui sairauden takia henkiverosta ja sotaväenotosta vapautettu poika! Koska henkikirjassa oli oma sarake myös tyttärille, on uskotta-

Kainuulainen vanhaemäntä pirtissään. Anna Leena Leinosen (s. 1875) kuvasi hänen tyttärenpoikansa Erkki Kemppainen Ristijärven Tuomelassa keväällä 1961.

vaa, että miniäsarakkeeseen tosiaan merkittiin vain miniät. Seuraavana vuonna veroa maksoivat jälleen isäntä ja emäntä, mikä johtunee Perttu Materon saapumisesta talon vävyksi. Vaikka jotain näyttöä Perttu Erkinpojasta siis on, hänen olemassaolonsa jää kuitenkin toistaiseksi arvelujen varaan.

Kemppaisille jäänyttä Salmijärven puolikasta isännöi 1680-luvun jälkipuoliskolta aina 1720-luvun puoleenväliin Erkki Kemppainen nuoremman poika Erkki Erkinpoika, joka oli naimisissa sukulaisensa kanssa. Paltamon ensimmäiset rippikirjat nimittäin paljastavat hänen Kaisa-vaimonsa sukunimeksi "Kempattaren". Erkki Erkinpoika Kemppainen toimi myös pitäjän lautamiehenä. Hänen tässä tehtävässä käyttämänsä puumerkki muistuttaa varsijousta, jonka varsi on samalla pienen h-kirjaimen pystyviiva.

Taivanala

Taivanalan talon historia alkaa vuodesta 1625, jolloin Lauri Laurinpoika maksoi ensi kerran kymmenykset Hyrynjärvellä sijainneesta talostaan. Lauri Laurinpojan sukunimeä ei mainita kymmenysluetteloissa aluksi lainkaan. Vuosien 1627–1630 väenottoluettelot tarjoavat kuitenkin jälleen kerran tärkeitä lisätietoja: Lauri Laurinpojan sukunimeksi paljastuu Kemppainen. Lisäksi väenottoluetteloista käy ilmi, että Lauri oli syntynyt noin 1584 ja että hän oli sokea. Patronyymin ja sukunimen perusteella on äärimmäisen todennäköistä, että Lauri Laurinpoika oli Salmijärven Lauri Kemppaisen poika. Lauri Laurinpojan sukunimettömyyteen onkin mitä ilmeisimmin syynä se, että kirjurin piti jotenkin erottaa toisistaan Lauri Kemppainen nuorempi ja vanhempi. Kun vanhempi Lauri Kemppainen kuoli ja hänen talonsa Salmijärven isännyys meni Erkki Kemppaiselle, sekaannuksen vaara väistyi ja kirjuri alkoi merkitä Taivanalan Lauri Laurinpojan läänintileihin Lauri Kemppaisena.

Taivanalan talon alku ei liene ollut helppo, koska vei kymmenen vuotta, ennen kuin talo kirjattiin maakirjaan. Talolle ilmoitetaan tosin manttaaliluku "1/4" vuoden 1627 väenottoluettelossa, mutta kyseessä on luultavasti virhe: talo tuli maakirjaan vasta vuonna 1635 1/3-manttaalin suuruisena. Seuraavasta vuodesta eteenpäin manttaaliluvuksi ilmoitettiin 1/4. Lauri merkittiin isännäksi vielä vuoden 1636 maakirjaan, mutta jo seuraavana vuonna hänen paikallaan oli Perttu Kemppainen. Laurin ja Pertun suhde ei jää arveluiden varaan: he olivat varmasti isä ja poika. Tämä käy ilmi vuoden 1633 väenottoluettelosta, jossa mainitaan hyrynjärveläinen uudistalollinen Lauri Kemppainen ja tämän 18-vuotias (1615 syntynyt) poika Perttu Laurinpoika. Perttu valittiin tuona vuonna sotilaaksi mutta ilmeisesti vapautettiin, koska hän seurasi isäänsä kotitalonsa isäntänä jo neljän vuoden päästä. Vapautus on saatettu tuolloin myöntää monille muillekin, koska myös samana vuonna sotaan määrätty Perttu Matero näkyy jääneen kotiinsa, kuten edellä todettiin. On niin ikään mahdollista, että Taivanala hoiti sotamiehenantovelvollisuutensa jollakin muulla tavalla, koska talo ei vuoden 1633 jälkeen lainkaan esiinny väenottoluetteloissa ennen vuotta 1644.

Perttu isännöi Taivanalan 1/4-manttaalin taloa aina vuoteen 1653 asti, jolloin talo jaettiin maakirjassa kahteen 1/8-manttaalin suuruiseen osaan. Perttu Kemppainen itse sai Nuottimäkenä ja Olavi Kemppainen Niemelänä tunnetun talo-osuuden. On luultavaa, että Perttu ja Olavi olivat veljeksiä, vaikka tätä ei missään suoraan sanotakaan. Koska Perttu oli syntynyt vuonna 1615, hänellä ei todennäköisesti ollut aikuista poikaa vielä vuonna 1653. Vuoden 1652 henkikirjaan tosin tehtiin merkintä Pertun pojan henkirahan maksusta, mutta koska henkikirjassa ei ollut erillistä saraketta "veljille", kirjuri saattoi kirjata veljen "poikien" sarakkeeseen. Uskottavin selitys talon jakamiselle siis oli nuoremman veljen tuleminen miehen ikään. Nuottimäen ja Niemelän vaiheita esitellään tuonnempana erikseen.

Nuottijärvi **eli Hyrynsalmi 7 Kemppaala**

Taivanalan Lauri Laurinpoika Kemppaisen vanhin poika oli myös nimeltään Lauri. Väenottoluetteloiden mukaan hän oli syntynyt noin 1608, joskin vuoden 1633 luettelo antaa hänen syntymävuodekseen todennäköisesti väärin vuoden 1601. Vanhimpana poikana Lauri oli epäilemättä vahva ehdokas isänsä seuraajaksi Taivanalan isäntänä mutta valitsikin jostain syystä toisen talon, Nuottijärven, jonka sai haltuunsa syytinkisopimuksen perusteella. Hänet nimittäin mainitaan (ilman sukunimeä) vuosien 1629–1630 väenottoluetteloissa uudisraivaaja Juho Koistisen syytinkimieheksi. Juho Koistinen oli tuolloin kuusissakymmenissä eikä hänellä mainita olleen omia poikia. Näin ollen Lauri Kemppainen lienee saanut Nuottijärven sillä ehdolla, että huolehtisi vanhasta Koistisesta tämän kuolemaan asti. Vuonna 1631 Laurista sitten tulikin Nuottijärven isäntä.

Jälleen läänintileissä oli kaksi Lauri Kemppaista, vieläpä peräkkäin, ja kirjurin piti erottaa heidät toisistaan. Tämä tapahtui toisinaan siten, että Taivanalan Lauri Kemppaista kutsuttiin Lauri Kemppaiseksi ja hänen poikaansa pelkäksi Lauri Laurinpojaksi tai siten, että ensiksi mainitun nimen eteen kirjoitettiin g-kirjain (gammal, vanha) ja viimeksi mainitun nimen eteen u-kirjain (ung, nuori). Lisäksi Laurien talot erottaa siitä, että Nuottijärvi oli aluksi vain 1/8-manttaalin suuruinen kun taas Taivanala oli 1/4-manttaalin talo. Nuottijärvikin kyllä korotettiin 1630-luvun jälkipuoliskolla 1/4-manttaalin taloksi, mutta samoihin aikoihin Taivanalan isännäksi tuli Perttu Kemppainen eikä sekaannuksen vaaraa enää ollut.

Nuottijärven Lauri Kemppaisen ja Taivanalan Perttu Kemppaisen välit eivät aina olleet aivan kitkattomat.

Heidän niittyriitansa periytyivät vielä seuraavallekin sukupolvelle, mistä on tutkijalle se hyöty, että Lauri ja Perttu voidaan todistaa veljeksiksi. Heidän poikansa Perttu ja Heikki nimittäin kertoivat vielä vuoden 1704 käräjillä olevansa serkuksia ja veljesten Laurin ja Pertun poikia. Tällä on erityisen suuri merkitys siksi, ettei Nuottijärven Lauri Laurinpoikaa koskaan suoraan mainita väenottoluettelossa isänsä pojaksi vaan ainoastaan Juho Koistisen syytinkimieheksi.

Nuottijärven Lauri Kemppaisella oli viisi poikaa, joista vanhin oli jälleen nimeltään Lauri. Hän oli isänsä täyskaima patronyymiä myöten ja muistutti isäänsä myös siinä, ettei jäänyt isännöimään kotitaloaan. Niin Nuottijärven isännyys siirtyi ilmeisesti joskus 1670-luvulla nuoremmalle veljelle Pertulle. Veljessarjan muut jäsenet olivat Eskeli, josta tuli Kypärävaaran isäntä, Olavi, joka muutti Ristijärvelle, ja Erkki, joka ilmeisesti kuoli nuorena, koska talvikäräjillä 1678 hänen veljensä ja äitinsä jakoivat keskenään "autuaan Erkin" kaskimaat. Vielä vuoden 1676 väenottoluetteloon veljekset on vanhinta lukuun ottamatta kirjattu saman katon alle, mutta pian tämän jälkeen perhe hajaantui. Käräjäpöytäkirjoista päätellen veljekset eivät olleet sen sopuisampia kuin isänsä ja setänsäkään aikoinaan: maataloustöiden yhteinen hoitaminen tuotti riidan aiheita, mikä ehkä sai nuorimmat veljet hakeutumaan omien tupiensa rauhaan.

Perttu Laurinpoika Kemppainen toimi Nuottijärven isäntänä 1700-luvun alkuun asti. Hänen puolisonaan oli Elina-niminen nainen, joka kuoli 1688 tai 1689. Elinan syntyperää ei tunneta, mutta vuoden 1677 väenottoluettelosta tiedetään, että Tapani Martinpoika Kekkonen oli Pertun lanko. Pian Elinan kuoleman jälkeen Perttu solmi uuden avioliiton erään Dordin kanssa, josta ei ole sen enempää tietoa. Perttu Kemppaisen lapsista tunnetaan nimeltä Matti, Lauri, Pietari, Anna, Perttu ja Heikki. Pertun siirryttyä syytingille 1702 talo päätyi ensin Laurin ja sittemmin, isonvihan jälkeen, Heikin haltuun. Lauri Pertunpoika Kemppaisen puoliso oli sokeaksi mainittu Anna, kun taas Heikki Pertunpoika oli naimisissa Kerttu Juhontytär Heikittären kanssa.

Kerälä 11 Kemppaala (sittemmin Nuottimäki tai Mäki)

Kuten edellä on kerrottu, Nuottimäen talo syntyi, kun Taivanalan talo jaettiin vuonna 1653 Perttu ja Olavi Kemppaisen kesken. Perttu isännöi omaa osuuttaan, 1/8-manttaalin suuruista Nuottimäkeä aina 1670–1680-luvuille asti. Hän esiintyy asiakirjoissa usein "vanhana" Perttuna erotukseksi samannimisestä veljenpojastaan, joka toimi Nuottijärven isäntänä. Nuottimäen ohella Perttu Kemppainen omisti jonkin aikaa myös Mainuan Siiralan talon, joka sijaitsi huomattavan kaukana hänen kotitalostaan. Ehkä juuri hankalan sijainnin vuoksi Siirala myytiinkin vuonna 1673 rovasti Johannes Cajanukselle. Kauppa tehtiin Pertun vävyn Lauri Olavinpoika Keräsen suostumuksella ja vahvistettiin vuoden 1674 käräjillä. Koska Siiralan myyneellä Perttu Kemppaisella oli siis vävy jo 1674, on uskottavaa, että kysymys on juuri Nuottimäen Perttu Kemppaisesta. Nuottijärven "nuorella" Perttu Kemppaisella tuskin olisi vielä tuolloin voinut olla naimisissa olevaa tytärtä, koska Pertun vanhin poikakin merkittiin henkikirjaan vasta 1686. Tällä kohtaa on tosin ainakin periaatteessa otettava huomioon myös se mahdollisuus, että Salmijärvellä olisi asunut vielä kolmaskin Perttu Kemppainen.

Nuottimäen talon hoidossa "vanhan" Perttu Kemppaisen apuna toimi hänen poikansa Heikki Pertunpoika Kemppainen, joka sai talon isännyyden 1680-luvulla. Lisäksi Pertulla oli tyttäret Marketta ja Elina. Viimeksi mainittua ei tosin suoraan mainita Pertun tyttäreksi, mutta ainakin Pertun vävynä pidetyllä Lauri Keräsellä oli tämänniminen vaimo. Kainuun tuomiokirjoissa mainitaan niin ikään 1679 Matti Pertunpoika Kemppainen, joka saattaa kuulua samaan sisarussarjaan.

Perttu Kemppaisen puolison nimi ei valitettavasti ole tiedossa mutta kenties kuitenkin pääteltävissä: sikäli kuin Heikki Pertunpojan vanhin tytär Kaisa tosiaan oli vanhin, hän lienee saanut isänäitinsä nimen. Kainuussa nimittäin vanhin poika sai isänisänsä nimen ja toiseksi vanhin äidinisänsä nimen ja vanhimmat tyttäret perivät samalla tavalla isoäitiensä etunimet.

Tuntemattomasta syystä, todennäköisesti verottajan unohduksen takia, Nuottimäki puuttuu 1680-luvun kahdesta viimeisestä henkikirjasta. Kun talo taas ilmestyi henkikirjaan 1690-luvun alussa, Nuottimäki alettiin lukea kuuluvaksi Kerälän kylään. Heikki Kemppainen piti Valpuri-emäntänsä kanssa taloa hallussaan vuoteen 1703, jolloin luovutti isännyyden pojalleen Tuomaalle ja tämän vaimolle Siiri Oikarittarelle (s. 1677, k. heinäkuussa 1759). Isännyydestä luopuessaan Heikki kärsi jostakin neurologisesta tai psykologisesta sairaudesta, koska hänet vapautettiin henkiverosta "heikkopäisyyden" vuoksi. Kuitenkin hän kykeni vielä tämänkin jälkeen edustamaan itseään käräjillä.

Hyrynsalmi 2 Kemppaala (sittemmin Niemelä)

Olavi Kemppainen tuli Taivanalasta erotetun Niemelän isännäksi vuonna 1653. Talon manttaaliluku oli aluksi 1/8 mutta nostettiin vuonna 1662 1/4:aan. Tämä on hämmästyttävää siitä syystä, ettei talossa ollut 1650–1660-lukujen taitteessa edes henkiveron maksajaa lukuun ottamatta muutamaa vuotta, jolloin emäntä suoritti oman veronsa. On näin ollen epäselvää mihin asti Olavi Kemppainen pysyi talonsa ohjaksissa, mutta viimeistään 1680-luvun alusta lähtien talon isäntänä toimi Paavali Kemppainen; hän oli todennäköisesti Olavin poika.

Paavalin ja hänen Helga-vaimonsa isännyyskausi kesti 1680–1690-lukujen taitteeseen asti. Tästä ajankohdasta aina vuosisadan loppuun Niemelää viljeli Paavalin poika Olavi apunaan puolisonsa Riitta. Paavalin muut nimeltä tunnetut lapset olivat Perttu, Paavali, Marketta, Juho ja mahdollisesti Heikki.

Niemelän isäntänä Olavi Kemppaista seurasi hänen veljensä Perttu Anna-puolisoineen ja heitä puolestaan Nuottimäestä tullut Heikki Heikinpoika Kemppainen. Viimeksi mainittu sai ilmeisesti surmansa venäläisten järjestämässä joukkomurhassa vuonna 1716. Vuoden 1723 maakirjassa ei suoraan kerrota elävältä poltetun isännän nimeä, mutta kyseessä lienee ollut juuri Heikki Kemppainen, koska hän oli isäntänä juuri ennen isoavihaa (1713) ja kuolleena juuri isonvihan jälkeen (1722). Maakirjassa talon isännäksi mainitaan "Paavali tai Matti", mutta kumpikaan heistä ei ollut talon isäntä sodan aikana vaan heidät mainittiin ilmeisesti siksi, että tilien lukija voisi helpommin seurata talon vaiheita.

Paavali Kemppainen oli, kuten edellä on mainittu, luopunut talon isännyydestä 1690-luvulle mennessä. Matti Romppainen puolestaan sai talon vasta isonvihan aikana naituaan Heikki Kemppaisen lesken Anna Junnuttaren. Kohtaamatta vastarintaa Matti ei kuitenkaan isännäksi päässyt, sillä Heikki Kemppainen -vainajan veli Perttu vei asian kesäkäräjille 1722. Tästä huolimatta Matti Romppainen jäi taloon. Vaikka talo menikin vieraalle, murhatun Heikki Kemppaisen suku jatkui. Vaikuttaa nimittäin siltä, että talon emäntä Anna Junnutar oli venäläisten hyökätessä onnistunut pelastamaan ainakin yhden lapsensa, koska naapuritalon Lauri Romppainen sai vuonna 1736 puolisokseen 1714 syntyneen Anna Heikintytär Kempattaren.

Hyrynsalmi 8 Kemppaala (sittemmin Kypärävaara tai Kypärä)

Kirjallisuudessa Kypärävaaran ensimmäiseksi isännäksi mainitaan usein Hannu Kemppainen. Alkuperäislähteet kuitenkin paljastavat, että kyseessä on lukuvirhe: Hyrynsalmella kyllä mainitaan muuan Hannu, mutta hänen sukunimensä oli Romppainen eikä hän asunut Kypärävaaralla. Kypärävaaran talon ensimmäinen isäntä oli Nuottijärven talosta tullut Eskeli Laurinpoika Kemppainen. Eskelin ja hänen puolisonsa Kirstin muutto Kypärävaaralle on kaiketi tapahtunut 1680-luvun aikana, mutta tarkkaa ajankohtaa on vaikea sanoa. Eskelin ruokakunta nimittäin mainitaan henkikirjassa vuoroin erillään ja vuoroin taas Nuottijärven yhteydessä, mistä on pääteltävissä, että Kypärävaara on erotettu Nuottijärven maista.

Eskeli Kemppainen viljeli uudistilaansa aina vuoteen 1695 asti, jolloin isännäksi tuli hänen poikansa Heikki. Jostain syystä Heikki ei kuitenkaan viihtynytkään kotitalossaan kauan vaan muutti jo 1698 Marketta-vaimonsa kanssa torppariksi nykyisen Suomussalmen Kiannan kylään. Tällöin uudeksi isännäksi tuli Heikin veli Perttu, jonka puoliso oli nimeltään Riitta. Isonvihan jälkeen vielä kolmaskin veli, Eskeli, piti tilaa hallussaan. Hänen puolisokseen mainitaan ensin Anna ja sitten Valpuri Tervotar.

Artikkeli Kainuun Kemppaisista jatkuu Orpanan numerossa 2/2006.

Kimmo Kemppainen

Esipolvitauluja nro 9 ilmestyy sukututkimuspäivänä 14.1.2006. Teos koostuu Kirsti Vimparin ja hänen miehensä esipolvitauluista.

Palaan sukuni juurille -sukututkimuspäivät 2.–3.9.2006 Keuruulla museokeskus Kamanassa. Järjestää: Keurusselän seudun sukututkijat ry.

Orpanan uuden ulkoasun on suunnitellut ja toteuttanut arkkitehti Kirsti Peill.

Eräitä arveluja Gabriel Budden synnyinpaikasta

Orpanassa 2/2001 julkaistussa artikkelissa kirjoitin Budde-suvun pommerilaisesta alkuperästä. Arvelin tällöin, että esi-isäni Gabriel Budde (k. 10.3.1714) olisi tullut Pommerista Suoniemellä olevan Kuljun kartanon tilanhoitajaksi, koska kartanon omistaneilla Mellineillä oli yhteyksiä Pommeriin ja koska Budde-suvun on arveltu olevan kotoisin Pommerista.

Vänrikki Gabriel Budde

Orpana-lehden toimittaja Johanna Kurela kertoi minulle, että hän oli sukua tutkiessaan saanut apua Kansallisarkistossa olevasta Kaj Dunckerin kokoelmasta ja että kokoelmassa oli myös esiintynyt Budde-nimi. Syksyllä 2002 ja keväällä 2003 kävin tutkimassa tuota kokoelmaa.

Kokoelmasta löytyikin nimi Gabriel Budde eli siis esi-isäni kaima. Hän oli vänrikki Pohjanmaan jalkaväkirykmentissä, jonka komentajana oli eversti Johan Fleming. Rykmentti oli vuonna 1641 kuljetettu Vaasasta Tukholman kautta Pommeriin, jossa se oli ollut talvileirissä. Seuraavana vuonna rykmentti oli yhdistynyt ruotsalaisen kenraalin Lennart Torstenssonin armeijaan. Tämä armeija kulki sitten 1642 Oder-jokea seuraten joen yläjuoksulle ja sieltä Leipzigin tienoille.

Vänrikki Gabriel Budden kohdalla oli merkintä, että hän oli kaatunut 1642. Samoin samana vuonna oli myös kaatunut komppanian luutnantti Lars Mattson. Sen sijaan komppanian kapteeni Christopher Hansson oli säilynyt hengissä. Huomattavin taistelu tuolla sotaretkellä oli Breitenfeldin toinen taistelu 23.10.1642, joten todennäköisesti mainitut vänrikki ja luutnantti olivat kaatuneet tuossa taistelussa. Breitenfeldin ensimmäinen taistelu käytiin 7.9.1631 Kustaa II Adolfin johdolla, ja siinä viimemainittu kukisti Tillyn armeijan.

Breitenfeldin toisessa taistelussa Lennart Torstenssonin armeija voitti keisarilliset. Molemmat taistelut liittyivät kolmikymmenvuotisen sodan aikana käytyihin sotatoimiin. Breitenfeld on kylä Leipzigin lähellä, ja Torstensson valloittikin Leipzigin 23.11.1642.

Kuuluminen Pohjanmaan jalkaväkirykmenttiin osoittaa, että vänrikki Gabriel Budde oli kotoisin Pohjanmaalta.

Laihian pitäjän Boddeby

Orpanassa 1/2002 Vasa släkt- och bygdeforskare -yhdistyksen sihteeri Greta Ahlskog kertoo, että tutkimusten mukaan on päädytty siihen, että Jöns Budde, joka oli Naantalin luostarin munkki ja Suomen ensimmäinen kirjailija, olisi kotoisin Laihian pitäjän Båddeby-nimisestä kylästä.

Båddeby on aikaisemmin ollut nimeltään Boddeby ja otaksuttavasti sitä ennen Buddeby. Nykyään kylän nimi on Potila. Vuonna 1750 Suomen Mittauskomission johtajan Olof Ehrenströmin määräyksestä maanmittari C. Sturwald suoritti verotusta varten tilojen mittauksen ja antoi samalla kuvauksen kylästä. Kuvauksen mukaan Bodde-By sijaitsee Pohjanmaalla, Korsholman läänin eteläisessä osassa ja Laihian pitäjässä. Boddebyssä oli tällöin seitsemän maakirjaan merkittyä ja numeroitua tilaa.

Kuvauksen mukaan kylän pellot ovat heikkoja ja laihoja, niin että ensimmäisen luokan peltoa ei ole lainkaan ja toisen luokan peltoakin vain vähän. Niityt ovat samaten huonot. Metsä on koko pitäjän osalta kaadettu. Kalastusta ei harjoiteta, sillä pienessä joessa, joka virtaa kylän läpi, ei ole mitään kalastamisen arvoista. – Näin synkeän kuvan maanmittari antaa kylästä. On mahdollista, että heikkojen toimeentulomahdollisuuksien vuoksi sieltä hakeuduttiin muualle ja muihin kuin maanviljelijän ammatteihin, esimerkiksi sotilaaksi.

Gabriel on suvussa esiintyvä nimi

Laihian rippikirjasta 1736–1754 löytyy Båddebystä kaksi Bådde-sukuhaaraa, nimittäin Mattz Hans Bådde, jonka vaimo oli syntynyt 1701 ja äiti Brijta 1677, sekä Gabriel Bådde, jonka vaimo Anna oli syntynyt 1703 ja anoppi

Brita 1674. Tällä Gabriel Båddella oli myös Gabriel-niminen poika, joka oli syntynyt 1727.

Esi-isälläni, tilanhoitaja Gabriel Buddella, oli myös Gabriel-niminen poika, joka oli armeijan varusmestari; myös tämä Gabriel (s. 17.7.1707) on esi-isäni. Kun tietyt nimet usein toistuvat suvun jäsenten keskuudessa, voitaisiin tällä perusteella olettaa, että kaikki Gabriel Budde -nimiset henkilöt olisivat sukua keskenään. Todennäköiseltä siis vaikuttaa, että kolmikymmenvuotisessa sodassa kaatunut vänrikki Gabriel Budde olisi eräs esi-isistäni. Kun myös Jöns Budden alkuperä on johdettu Boddebyhyn, niin myös hän saattaa olla samaa sukua.

Loppupäätelmänä voisi siis esittää, että tilanhoitaja Gabriel Budde oli kotoisin Pohjanmaalta eikä Pommerista, vaikkakin suvun Suomessa elänyt kantaisä lienee tullut Pommerista mahdollisesti 1300-luvulla, jolloin Greta Ahlskogin mukaan saksalaisia kauppiaita ja käsityöläisiä asettui asumaan Suomeen.

Lähteet

Ahlskog, Greta 2002: Jöns Budde/Räk, Orpana 1/2002.

Laihian–Laihelan rippikirja 1736–1754. Mf UK 95.

Otavan Iso Tietosanakirja. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki, 1960.

Sillanpää, Pekka 2001: Budde-suvun pommerilainen alkuperä. Orpana 2/2001.

Österbottens Infanteri Regemente 1640–1642, Kaj Dunckers samling, Kansallisarkisto.

Pekka Sillanpää

Tuhatpäinen sukututkimusseura

Moni harrastusseura kehuskelee sadoilla jäsenillään, mutta seurojen vuosikertomuksista paljastuu kylmä totuus: todellisia jäseniä eli jäsenmaksunsa maksaneita on vain muutama kymmenen henkeä. Jäsenrekisterissä roikutetaan väkeä, joka on jo aikaa sitten lopettanut harrastuksensa. Tällaista ei pääse tapahtumaan Tampereen seudun sukututkimusseurassa. Seuran sääntöjen mukaan seurasta voi halutessaan erota, ja hallitus erottaa ne, jotka ovat olleet kaksi vuotta maksamatta jäsenmaksuaan.

Tampereen seudun sukututkimusseura perustettiin keväällä 1979. Ensimmäisessä kokouksessa seuraan liittyi 19 henkeä. 26 vuoden kuluessa jäsenmäärä on tasaisesti kasvanut, ja vuoden 2005 lopussa luku on 507. Heti vuoden vaihduttua määrä pomppaa korkeammalle, kun hallitus hyväksyy jäseneksi ne, jotka ovat sitä jo edellisen vuoden lopulla anoneet. Uusia jäseniä liittyy runsaasti myös tammikuun puolivälissä sukututkimuspäivillämme Sampolassa.

Sukututkimusharrastuksen kerrotaan olevan nousussa. Harrastajien määrän pitäisi kasvaa näinä vuosina, kun suuret ikäluokat ovat tulossa ns. sukututkimusikään. Tämä näkyy meidänkin seuramme tilastoissa, tosin ei kovin selvästi: 1980-luvulla seuraan liittyi vuodessa keskimäärin 33 henkeä, 1990-luvulla noin 37 ja 2000-luvun puolella jo noin 43. Parhaana vuonna, uuden vuosituhannen kynnyksellä 1999, seuraamme liittyi 61 henkeä. – Johtuikohan se vuosituhannen vaihtumisesta? Halusivatko ihmiset vielä tutun vuosituhannen puolella takertua kiinni turvalliselta tuntuvaan menneeseen?

Ikävä kyllä samaan aikaan seurasta karisee pois kymmenittäin jäseniä. He ovat niitä, jotka liittyivät mukaan joko hetken innostuksesta – osa heistä kuului seuraamme vain vuoden verran – tai jotka ovat vuosien kuluessa saaneet sukunsa tutkituksi ja halunneet siirtyä uuden harrastuksen pariin. Seuran hallitus erottaa sääntöjen mukaan ne, jotka ovat olleet kaksi vuotta maksamatta jäsenmaksuaan.

Kautta aikojen seuraamme on liittynyt jo liki tuhat henkeä. Tuhannes jäsenemme tulee liittymään seuraan todennäköisesti sukututkimuspäivillä Sampolassa 14. tammikuuta 2006.

Lähde

Marjatta Rintalan kokoama, vuosikertomusten perusteella laadittu jäsentilasto 1979–2005.

Johanna Kurela

Tulevat sukututkimusopettajat koulun penkillä

Eri puolella Suomea on kova tarve pätevistä sukututkimusopettajista. Suurimmissa kaupungeissa tilanne on hieman parempi kuin pikkupaikkakunnilla, mutta opettajia ei niissäkään ole vielä riittävästi. Moni maaseudulla asuva on joutunut opettelemaan työläästi omin päin Internetin ja kirjallisuuden avulla sukututkimuksien alkeita.

– Hyvien sukututkimusopettajien puute on ollut pitkään tiedossa Suomen Sukututkimusseurassa, kertoo seuran sihteeri Gunilla Peräsalo. – Tarvittiin koulutusta, joka sekä pätevöittäisi nyt jo sukututkimusta opettavat että antaisi hyvän pohjan niille, jotka vasta aikovat sukututkimusopettajaksi.

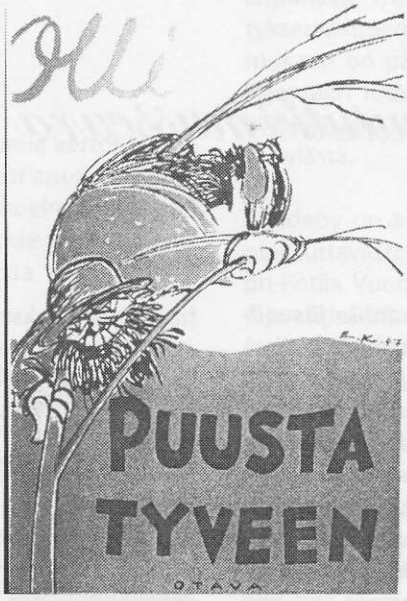

Suomen Sukututkimusseuran aloitteesta tällainen koulutus aloitettiin Tampereen kesäyliopistossa elokuussa 2005. Koulutuksen suunnittelussa ovat olleet mukana myös Kansallisarkisto ja Tampereen yliopisto. Tulevat sukututkimusopettajat opiskelevat 35 opintoviikon eli 53 opintopisteen verran historiaa, kasvatustiedettä ja genealogiaa. Pääosa opiskelusta tapahtuu omin päin kotona, mutta koulutukseen sisältyy myös lähiopetusta Tampereella, Virroilla ja Helsingissä.

– Koulutukseen pyrki noin 80 henkeä, joista mukaan valittiin 31, kertoo Tampereen kesäyliopiston taloussihteeri Marja Laine, joka itsekin harrastaa sukututkimusta. – Alun perin oppilaita piti valita vain 24, mutta yllättävän suuren suosion vuoksi kurssilaisten määrää lisättiin.

– Oppilaista 22 on naista ja 9 miestä, ja he ovat eri puolilta Suomea: Kannuksesta, Pieksämäeltä, Ristijärveltä, Malaxosta, Kokkolasta, Mäntyharjulta... Tampereelta on kaksi opiskelijaa, lisää Tampereen kesäyliopiston rehtori Ritva Ojalehto.

Mustapartainen mies kertoo

Tamperelaisista toinen on Metsossa sukututkimustaan tekeville tuttu mies. Kari Eloranta toimi eläkkeelle jäämiseensä asti käsikirjaston palvelutiskillä ja tuli tässä työssään perehtyneeksi moniin aloittelevan sukututkijan peruskysymyksiin. Hän osaa opettaa jo rutinoidusti sen, mikä peruskurssilla aiheuttaa eniten tuskaa iäkkäille oppilaille: miten pujottaa mikrofilmi lukulaitteeseen.

– Selailin kesäyliopiston esitettä, ja tämä kurssi tuli vastaan. Hetken mielijohteesta hain mukaan ja pääsin. Olen aikoinaan opiskellut kirjallisuustiedettä ja suorittanut kirjastonhoitajan tutkinnon. Aineyhdistelmääni kuului myös Suomen historian opintoja, kertoo Kari Eloranta.

– Koska olen melko kokematon sukututkija, tuntemukseni on tällä kurssilla kuin pakinoitsija Ollin Puusta tyveen -kirjan Mustapartaisella miehellä. Isäni puolen suvun tutkimuksessa olen edennyt 1700-luvulle, ja ongelmia sen kuin piisaa! Juureni ovat isän puolelta pääosin läntisestä Suomesta – Merimaskusta, Rymättylästä, Nousiaisista, Mietoisista, Turusta, Raumalta – ja äitini puolelta keskisemmästä Suomesta.

Sukututkimusopettajien koulutukseen ei kuulu kokeita, mutta opiskelijoiden täytyy muun muassa laatia tutkimussuunnitelmia sukuja lähdeartikkeleihin ja kirjoittaa ne. Koulutusta jatkuu vielä yli vuoden verran.

– Me olemme kuunnelleet Suomen historian yleisesityksiä sekä erikoisluentoja, joissa on käsitelty muun muassa maaseudun historiaa, kaupunkihistoriaa, virolaisten ja suomalaisten yhteydenpitoa ja Ruotsin finnjäveleitä. Vastaan on tullut uusia tulkintoja ja mielenkiintoisia metodisia ratkaisuja, Kari kertoo. – Varsinaiset sukututkimusaiheiset luennot ovat vasta tulossa. Odotan eniten jaksoa, missä käsitellään opiskelijoiden laatimia lähde- ja sukuartikkeleita, sillä niiden aiheet ovat hykerryttävän mielenkiintoisia.

Uusia oppilaita jo parin vuoden päästä

Marraskuun puolivälissä sukututkimusopettajaksi opiskelevat kokoontuivat kahdeksi päiväksi Tampereelle, missä he perehtyivät Suomen ja sen lähialueiden historiaan. Tiiviiseen luentokokonaisuuteen kuului neljä esitelmää, joiden jälkeen oli varattu aikaa keskustelulle. – He ovat hyvin aktiivisia kyselijöitä ja keskustelijoita, toteaa Marja Laine.

Koulutusta kestää vuoden 2006 loppuun asti. – Uusi vastaava koulutus järjestetään todennäköisesti jo parin vuoden kuluttua, kertoo Marja Laine Tampereen kesäyliopistosta. – Kaikki eivät mahtuneet tähän ensimmäiseen ryhmään. Muutaman vuoden kuluttua on tullut lisäksi uusia sukututkimuksen opettajaksi haluavia, joiden elämäntilanteeseen sopii opiskelu.

– Tällaista koulutusta tullaan tulevaisuudessa edellyttämään niiltä, jotka haluavat toimia sukututkimuksen opettajina kansalais- ja työväenopistoissa. Näin saadaan yhtenäistettyä sukututkimuskurssien sisältö ja taso.

Monella koulutukseen osallistuvalla on jo mielessään opisto, missä tarvitaan sukututkimuksen opettajaa. Entä mihin sinä, Kari, aiot sijoittua valmistuttuasi sukututkimuksen opettajaksi? – Hehheh, ei aavistustakaan. Olen niin nuori ja ruma mies, että tarvitsen vielä kosolti lisää elämän- ja tutkijankokemusta, Kari Eloranta hymyilee.

Johanna Kurela

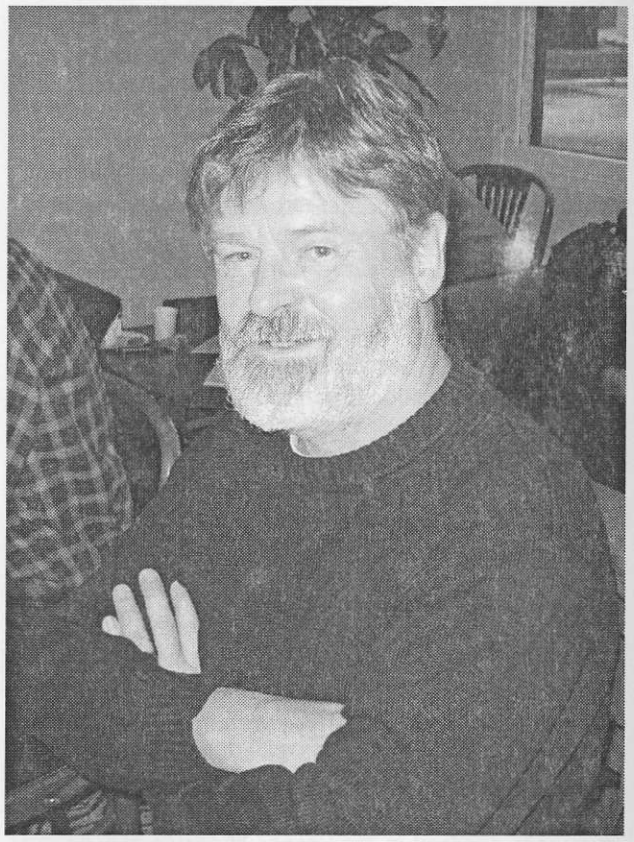

Sukututkimusopettajaksi opiskeleva Kari Eloranta odottaa kiinnostuneena fil.tri Marko Lambergin luentoa suomalaisista Ruotsissa. - Kuva Johanna Kurela.

In memoriam

Seuran tietoon on tullut, että seuraavat jäsenemme ovat siirtyneet ajasta ikuisuuteen:

Seppo Heinio — *Eila Hellsten*

Reetta Koskinen — *Vappu Lähteenmäki*

Pekka Nuottajärvi

Eipä ehtoisa emäntä

Kesäkuussa 2005 heti lomani alettua kiirehdin Kansallisarkistoon etsimään muutamia puuttuvia tietoja sukutauluja varten. Erityisesti askarrutti erään naispuolisen sukulaisen ja hänen aviomiehensä katoaminen rippikirjoista vuoden 1816 jälkeen.

Tämä isäni isoisän isoisän serkku oli nimeltään Anna Maria Henrikintytär, syntynyt Porvoon Sikilän Jontasin talon tyttärenä 8.3.1766. Hän oli avioitunut 1789 talollinen Gabriel Samuelinpojan kanssa ja hänestä oli näin tullut Porvoon Munkkalan kylän Jofsin (myös Jobsiksi nimitetyn) talon toisen puolikkaan emäntä. Perheeseen oli syntynyt vain kaksi lasta, joista ensimmäinen poika kuoli aivan pikkuvauvana. Ainoaksi lapseksi jäänyt Fredrik Adolf syntyi 1794, kasvoi todennäköisesti melkoisen hemmoteltuna aikuiseksi ja jatkoi sukua myöhemmin.

Kammottavia löytöjä

Kävin arkistossa ensin kuolleitten ja hautaan siunattujen luettelon kimppuun vuodesta 1816 alkaen. Etsintä tuottikin osittain tulosta: Anna Marian aviomiehestä löytyi merkintä: *"Dog af att han Sargade sin Hals. Hans döda kropp blef d. 18/1 1821 af Skarprättaren nergräfven."* Siis Gabriel oli viiltänyt kurkkunsa auki, ja koska itsemurha oli tuolloin rangaistava teko, oikeudenpalvelija oli haudannut hänen jäänteensä siunaamattomaan maahan. Huomiota herättää tuo kuoleman ja hautaamisen välinen pitkä aika. Ruumista säilytettiin ilmeisesti muille varoitukseksi näytillä, mutta tuo neljän vuoden aika tuntuu järkyttävältä.

Anna Mariasta en löytänyt jälkeäkään kuolleitten luettelosta. Seuraava mahdollinen tietolähde oli sitten rippikirja. Olin joskus aiemmin luopunut yrittämästäkään saada selvää tämän pariskunnan kohdalle kirjoitetusta äärettömän pienestä ja epäselvästä, suorastaan nauhamaisesta lisäyksestä. Nyt pyysin tutkijasalin päivystäjää apuun. Hän pystyikin jonkin verran tarkentamaan ja säätämään mikrofilmien lukulaitetta normaalia enemmän suurentavaksi. Sittenkään tuosta nauhasta ei saanut selvää.

Päivystäjä tarjosi ainoana mahdollisena lisäapuna isoa suurennuslasia. Sen avulla sainkin sitten selville vielä kammottavamman asian. Ensinnä Jofsin talon kohdalla olivat tietenkin isännän Gabriel Samuelinpojan tiedot. Hänen kohdalleen pappi oli kirjannut: *"Dog af att han Sargade sin Hals med sin egen knif. Hans döda kropp blef d. 18/1 1821 af Skarprättaren nergräfven."* Siis lisätietona, että Gabriel oli viiltänyt kurkkunsa omalla puukollaan.

Sitten keskityin tihrustamaan seuraavaa, vielä huomattavasti epäselvempää merkintää, ja mitä löysinkään: tuolloin 50-vuotiaan Anna Marian kohdalla oli äärettömän pienellä käsialalla merkintä *"1816 fängslad för mord"*, siis vuonna 1816 vangittu murhasta. Olin luullut olevani valmistautunut mihin tahansa löytöihin ja kaikenlaista epämiellyttävää olinkin jo aiemmin joutunut lukemaan sukulaisistani, mutta silti tunsin ihoni nousevan kananlihalle. Mitä ihmettä tämän talollisparin elämässä oli tapahtunut?

Lisätietoja Hämeenlinnasta

Kansallisarkistossa ei ole näin tuoreita käräjäpöytäkirjoja eikä valitusluettelostakaan kumma kyllä löytynyt mitään. Niinpä seuraava tiedonhakupaikka oli maakunta-arkisto Hämeenlinnassa. Siellä luvattiin etsiä näitä sukulaisiani koskevia pöytäkirjoja ja sovimme kattosumman kustannuksille. Maakunta-arkistossa säilytettäviä alkuperäisiä, paksuiksi kirjoiksi sidottuja pöytäkirjoja ei ole mikrofilmattu, vaan kopioita haluaville sivut kuvataan alkuperäisistä tietokoneelle, siis digitaalisiksi kuviksi, jotka sitten tulostetaan paperille. Tällaiset tulosteet ovat tietenkin vielä nykyään merkittävästi kalliimpia kuin valokopiot. Lisäksi tulevat tietysti hakemiseen menevän työajan kustannukset.

Jo viikon kuluttua Hämeenlinnasta soitettiin ja kerrottiin, että oli löytynyt kuusi käräjäpöytäkirjaa sekä perukirja tammikuulta 1817 Gabrielin jälkeen. Tämä puhelun tuottama jatkotieto poiki digitulosteiden lisätilauksen. Papereita odotellessa kaikenlaiset erilaiset selitykset tapahtumille risteilivät mielessäni.

Kerroin jutusta joillekin kokeneille historiantutkijoille, jotka muistuttivat, että yleensä naisten tekemät murhat ovat olleet lapsenmurhia, aviottoman lapsen salaamiseksi tehtyjä. Toinen, mielikuvituksen tuottama selitys oli kolmiodraama. Kumpikaan näistä selityksistä ei pätenyt Anna Marian suhteen.

Miten kärpäsestä tehtiin härkänen

Murhan siemenet kylvettiin jo maaliskuun 14. päivänä 1816. Tuolloin oli aatelinen luutnantti Carl Witting matkalla myllylleen, ja koska polku oli kulkukelvoton Jofsin talon pellon kohdalla, hän kiersi huonon paikan pellon kautta. Tällöin häntä vastaan tuli Jofsin talon 21-vuotias Fredrik-poika Sara-piian seurassa. Luutnantti Wittingin myöhemmin käräjillä kertoman mukaan Fredrik oli käskenyt häntä poistumaan pellolta uhaten muutoin lyödä. Witting oli kuitenkin kertomansa mukaan saanut Fredrikin isältä Gabrielilta luvan kulkea pellon kautta, koska se oli jo pari vuotta ollut kesannolla. Niinpä hän ei piitannut Fredrikin uhkailusta, vaan jatkoi kulkuaan peltoa pitkin.

Kun Witting sanailun jälkeen kääntyi jatkamaan matkaansa, Fredrik oli Wittingin mukaan kolme kertaa lyönyt häntä päähän takaa päin. Luutnantti Witting ilmoitti välikohtauksesta kruununvoudille, joka haastoi Fredrikin seuraaville, huhtikuun alussa pidettäville talvikäräjille ja todistajiksi Jofsin talon piian Sara Andersintyttären sekä samankyläläisen talonemännän Lena Erikintyttären, joka myös oli nähnyt tapauksen.

Talvikäräjillä asiaa ei kuitenkaan voitu käsitellä, sillä todistajat eivät saapuneet paikalle ja Fredrik kiisti syytteen kokonaan. Sara Andersintyttären kelpoisuudesta todistajaksi alaikäisyydestä huolimatta oli käräjille toimitettu apupapin Pehr Johan Aschanin kirjoittama lausunto. Sen mukaan 17. marraskuuta 1799 syntynyt Sara Andersintytär oli kotoisin Pernajasta, osasi jonkin verran lukea kirjasta ja osittain osasi ulkoa katekismusta, oli elämäntavaltaan nuhteeton, ehtoollisella käyvä vaikkei vielä ripille päässyt.

Talonemäntä Lena Erikintytär oli lähettänyt käräjille todisteellisen tiedon, että oli sairastunut, mutta Sara Andersintytär ei ollut ilmoittanut mitään pätevää syytä poissaololleen. Niinpä hänet tuomittiin maksamaan poisjäännistä sakkoa yhden taalarin tai 48 kopeekkaa hopeassa tai kärsimään kolmen päivän vankeus, ei tosin vedellä ja leivällä. Hänelle määrättiin lisäksi kymmenen taalarin tai neljän ruplan ja 80 kopeekan uhkasakko, jos hän jäisi pois seuraaviltakin käräjiltä. Asian käsittely siirrettiin lokakuussa pidettävien syyskäräjien neljänteen istuntopäivään.

Piialle kyytiä

Myöhemmin selvisi, että Fredrik oli kaksi päivää ennen talvikäräjien alkua komentanut Saran reen pohjalle heinien sekaan makaamaan, peitellyt tytön vielä hevosen loimella, käskenyt olla hiiskahtamattakaan ja kuljettanut Saran syrjäiseen Vaden torppaan. Hän oli ilmeisesti uhkailemalla saanut tytön pysymään käräjien ajan torpassa. Kaksi päivää käräjien päättymisen jälkeen Fredrik oli hakenut Saran takaisin Jofsiin. Kaiken tämän todisti myöhemmin sotilaan vaimo Stina Johanintytär, joka tuolloin asui Vaden torpassa ja jolle Sara oli kertonut hädästään.

Voi tietenkin kuvitella, miten merkittävä summa yhdenkin taalarin sakko on ollut alaikäisen piikatytön palkasta. Saralla on tietysti ollut pakottava tarve päästä kertomaan viranomaisille, mikä vääryys hänelle oli tehty. Sara ei varmastikaan halunnut jatkaa piikana tällaisessa talossa ja saikin toisesta kylästä palveluspaikan, johon hänen piti mennä syksyllä Mikon päivän sunnuntaina 29. syyskuuta. Käräjille hänen piti siis pian lokakuussa mennä todistamaan Fredrikin ja luutnantti Wittingin kärhämästä.

Uuteen palveluspaikkaansa Sara ei koskaan saapunut. Häntä alettiin heti kysellä Jofsista, kun ei hän ollut kotiinsakaan ilmestynyt. Kyselijöille, myös kruununvoudille, Jofsin isäntäväki oli ylimielisesti vastannut, etteivät he olleet Mikon päivän jälkeen Sarasta tilivelvollisia. Pian kylässä alkoi liikkua sitkeä huhu, että joko Sara on tappanut itsensä tai hänet on murhattu.

Ylpeys kävi la nkeemuksen edellä

Neljä viikkoa Saran katoamisen jälkeen 26. lokakuuta kruununvouti Daniel Walle järjesti huhujen takia kylän alueella etsinnän, jota johti kylässä asunut lautamies Johan Jakobinpoika Forsman. Seuraavana päivänä Saran ruumis löydettiinkin kylän ohi virtaavan puron syvänteestä. Pahoinpitelyjäljet olivat niin selvät, että Sara todettiin murhan uhriksi.

Ilmeisesti kyläläisillä oli selvä mielipide siitä, kuka oli syyllinen, ja Anna Maria tunnustikin heti. Viimeaikaiset tapahtumat olivat varmasti yleisessä tiedossa ja ehkä Anna Marian luonnekin ja käytös olivat antaneet kyläläisille aiheen suunnata epäilyksensä häneen. Hänet jätettiin kyläläisten vartioimana kotiinsa odottamaan viranomaisten tutkintaa.

Kruununvouti Daniel Walle meni Jofsiin (eli Jobsiin) kuulustelemaan talon väkeä, erityisesti Anna Mariaa. Kirjurin mukaan Anna Maria istui asuintuvassa vaivaantuneen ja masentuneen näköisenä. Heti kruununvoudin huomattuaan hän pyysi saada puhua tämän kanssa kahden kesken. Paikalla olleet kyläläiset olivat varmaankin kuohuk-

sissaan ja hälinä oli kirjurin mukaan talossa melkoinen. Niinpä kruununvouti komensi tuvasta ulos kaikki muut Anna Mariaa lukuun ottamatta, kysyi halusiko tämä rukoilla, kehotti Anna Mariaa ottamaan virsikirjan käteen ja veisaamaan siitä jonkin virren. Sen jälkeen hän kehotti Anna Mariaa keventämään omaatuntoaan kertomalla, mitä oli tapahtunut.

Ensimmäiseksi Anna Maria tunnusti olevansa aivan yksin vastuussa Saran kuolemasta. Anna Maria oli kertomansa mukaan Mikon päivän sunnuntaita edeltäneenä iltana, siis Saran viimeisenä palveluspäivänä 28. syyskuuta, päättänyt siivota vierastuvan perusteellisesti. Sitä kuurattaessa olikin aika kulunut iltamyöhään. Viimein työn valmistuttua he olivat istuutuneet syömään iltaruokaa. Syödessä heille oli tullut riitaa ja kiihtyneinä he olivat alkaneet paiskoa toisiaan pöydällä olleilla ruoantähteillä. Sitten Sara oli ponkaissut pystyyn ja juossut ulos. Anna Maria kertoi juosseensa Saran perässä puron rantaan asti, jossa hän oli tönäissyt Saraa. Tämä oli kaatunut puroon ja kuollut.

Itku pitkästä ilosta

Kruununvouti Walle kysyi Anna Marialta, miten ihmeessä he olivat voineet juosta purolle asti, joka oli sentään aika kaukana, noin tuhannen kyynärän päässä kylästä, ja välillä oli monta veräjää ja Anna Marialla olisi ollut vaikka miten monta tilaisuutta saada Sara kiinni. Tätä Anna Maria ei osannut selittää.

Käytyään välillä pikaisesti katsastamassa taloon juuri kannetun Saran ruumiin kruununvouti sanoi kyläläisten läsnäollessa Anna Marialle, että tämä oli selvästi kuristanut Saraa tämän kaulassa löydettäessä olleella, tiukasti kiedotulla valkoisella liinalla. Tähän Anna Maria tokaisi: "Mitenkäs muuten olisin hänet saanut hengiltä." Saran ruumiin joutumista puroon ei Anna Maria mitenkään selittänyt. Anna Marian syyllisyyden puolesta puhui tunnustuksen lisäksi se, että hän oli pöytäkirjan mukaan naiseksi kookas ja voimakas, kun taas Sara oli huomattavasti pienempi ja hennompi.

Asian takia kutsuttiin pikaisesti koolle välikäräjät. Murhaa käsiteltiin asiaankuuluvan perusteellisesti, olihan siitä rangaistuksena kuolema. Kysyttäessä Anna Maria vakuutti olevansa yksin syyllinen, mutta ettei tietoisesti ollut aikonut Saraa tappaa. Aviomies Gabriel ja poika Fredrik vannoivat olevansa täysin syyttömiä.

Oikeus määräsi kutsuttavaksi Loviisasta lääketieteen lisensiaatin Johan Edgrénin paikalle selvittämään Saran kuolisyy. Lisäksi määrättiin, että kaikki mahdolliset asianosaiset ja todistajat oli kuultava ja ruumiinavauspöytäkirja saatava.

Tämä 6. marraskuuta 1816 päivätty ruumiinavauspöytäkirja kopioitiin myöhempään käräjäpöytäkirjaan ja se oli mielestäni hämmästyttävä. Käsitykseni 1800-luvun lääketieteellisestä tasosta oli perustunut lähinnä brittiläisiin Sherlock Holmes -tv-sarjoihin. Ainakin loviisalaisen Johan Edgrénin lääketieteellisen osaamisen taso on ollut huomattavasti korkeampi kuin tv-sarjoissa kuvattu.

Yksityiskohtaisesti luetellen Edgrén totesi Saran olleen hyvin terve ja normaalisti kehittynyt. Tutkimusten johtopäätöksenä Edgrén esitti, että Saraa oli voimakkaasti isketty vasempaan ohimoon silmän yläpuolelle painavalla esineellä, mistä oli seurannut aivoverenvuoto. Sen lisäksi häntä oli kuristettu. Jo iskusta päähän Sara oli todennäköisesti menettänyt tajuntansa. Kuitenkin Sara oli puroon joutuessaan ollut hengissä, sillä hänen keuhkoistaan löytyi vettä. Lopullinen kuolinsyy oli siis hukkuminen.

Jobsin postia

Käräjien 5. joulukuuta 1816 alkaneen istunnon pöytäkirjan mukaan Anna Maria väitti, että hänen miehensä Gabrielin veljenpoika Abraham Kristerinpoika oli ylipuhunut ja houkutellut hänet tunnustamaan murhan. Kesken oikeudenistunnon paikalle tuotiin tieto, että Anna Marian aviomies Gabriel Samuelinpoika oli yrittänyt edellisyönä riistää hengen itseltään viiltämällä sirpillä tai vesurilla kurkkunsa auki. Tämän kuultuaan Anna Maria oli kirjurin mukaan näyttänyt hämmästyneeltä ja järkyttyneeltä. Saran ruumiinavauksen tehnyt lääkäri Edgren määrättiin hoitamaan Gabrielia parhaan taitonsa mukaan.

Ensijärkytyksestä toivuttuaan Anna Maria ilmeisesti yritti käyttää tilaisuutta hyväkseen. Käräjien 12. joulukuuta pidetyssä istunnossa hän muutti kertomustaan täysin: Hän ei ollutkaan murhaaja, vaan Gabriel. Itse asiassa Anna Marialla ei sanojensa mukaan ollut mitään muuta tekemistä asian kanssa kuin että hän oli ollut paikalla. Hän vakuutti, ettei ollut käskenyt eikä kehottanut miestään tappamaan piikaa, vaan oli yllättynyt tämän teosta.

Oikeus ei tässä tilanteessa voinut muuta päätöstä tehdä kuin että on odotettava, kuoleeko heikkokuntoinen Gabriel haavaansa. Jos Gabriel vastoin odotuksia toipuisi, hänet olisi ensi tilassa saatava vastaamaan käräjille. Olihan Anna Maria kuitenkin varmasti tarvinnut apua ruumiin kuljettamisessa purolle. Fredrik-poikaa kiellettiin poistumasta paikkakunnalta. Anna Maria määrättiin toimitettaksi Heinolan kruununvankilaan odottamaan lopullista tuomiota. Gabriel menehtyi kahdeksan päivää myöhemmin, joten murhan käsittely käräjillä päättyi tähän.

Moni kakku päältä kaunis

Tähän juttuun paneutuessani ovat mieleeni tulleet lukuisat vanhat sananlaskut, jotka tuntuvat äärettömän osuvilta. Anna Mariasta muodostui väkisinkin mielessäni kuva hyvin toimeentulevan suvun jäsenenä, joka avioitui huomattavasti pienempään taloon ja sen vuoksi ehkä halusi tuoda esille syntyperäänsä naapureille Munkkaalan kylässä.

Jofsin eli Jobsin talo oli jakaantunut kahtia veljesten Gabrielin ja Kristerin kesken. Talo ei ollut alun perinkään iso ja jaettuna se ilmeisesti antoi kohtuullisen toimeentulon veljesten perheille, mutta palvelusväkeä ei juuri ollut. Anna Marian ja Gabrielin taloudessa oli oman pojan lisäksi tapahtuma-aikaan vain Sara-piika. Niinpä ei myöskään ollut perheen ulkopuolisia todistajia murhalle.

Mielikuviani Anna Mariasta vahvisti Gabrielin kuoleman jälkeen tammikuussa 1817 tehty perukirja. Siihen on luetteloitu tietenkin kiinteän omaisuuden, taloon kuuluvien maatalouskalujen ja karjan lisäksi perheenjäsenten irtain omaisuus rahavaroja, huonekaluja ja vaatekappaleita myöten.

Juuri vaateluettelo kiinnitti huomiotani. Ensin lueteltiin kaikki miesten vaatteet, siis Gabrielin ja Fredrikin. Ne veivät perukirjasta tilaa hiukan yli puoli liuskaa ja olivat yhteisarvoltaan 48 ruplaa 75 kopeekkaa. Naisten vaatteet, siis Anna Marian yksin käyttämät, veivät luettelosta tilaa hiukan yli puolitoista liuskaa, siis kolme kertaa enemmän kuin miehen ja pojan yhteensä, ja arvoltaan ne olivat 116 ruplaa 25 kopeekkaa, siis paljon yli kaksinkertaisesti miehen ja pojan vaatteiden yhteisarvoon verrattuna.

Anna Marialla oli turkin lisäksi röijyä, paitaa, hametta, liinaa ja leninkiä lähes kaikenvärisinä ja -kuvioisina. Oli sinistä, mustaa, punaista, vihreää, ruskeaa ja keltaista, yksivärisenä, raidallisena, läikällisenä, ruudullisena ja ruusunkukallisena. Erilaisia myssyjäkin löytyi kahdeksan kappaletta, kokonaisarvoltaan 15 ruplaa. Komeuden varmisti sininen huopahattu, tosin merkitty vain 75 kopeekan arvoiseksi. Taisi kuitenkin olla 1800-luvun alussa aika epätavallista, että pienen talon emännällä oli hattu.

Liinavaateluettelosta voi olettaa, että se sisälsi pitkälti Anna Marian myötäjäisiä. Pellavalakanoita löytyi kuusi, arvoltaan 10 ruplaa 50 kopeekkaa, sekä muita lakanoita tusina, arvoltaan 12 ruplaa. Lisäksi oli kaksi "hienoa tyynynpäällistä", yhteisarvo yksi rupla, kaksi "karkeampaa", arvoltaan 60 kopeekkaa. Silmiinpistävä erikoisuus pienessä talossa oli kaksi lautasliinaa, yhteisarvo kaksi ruplaa.

Talon kokoa ehkä parhaiten kuvaa karjan määrä. Nautoja oli kahdeksan, joista vain neljä lypsävää, eri-ikäisiä lampaita oli myös kahdeksan ja sikoja oli kaksi vuoden ikäistä. Manttaaliluku oli 1/8, peltoa 2 1/2 tynnyrinalaa. Rakennusten sanottiin olevan hyvässä kunnossa. Kiinteistön arvoksi määriteltiin 400 ruplaa. Erilaista käteistä rahaa tästä pienestä talosta löytyi mukava summa, 395 ruplaa 32 kopeekkaa. Koko omaisuuden arvoksi inventointi tuotti 1540 ruplaa 81 kopeekkaa. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että talon väki oli hoitanut omaisuuttaan hyvin.

Ansionsa oli varmasti Anna Marialla, joka oli ilmeisesti myötäjäisinä jo tuonut hyvän lisän taloon ja varmaankin tarmokkaasti hoitanut emännyytensä. Hänellä oli ehkä tarve näyttää kyläläisille "paremmuuttaan" paitsi komeilevalla pukeutumisella myös etevällä talonpidolla. Miten hän muuten käyttäytyi naapureita kohtaan, voi vain arvailla sen perusteella, että häntä heti epäiltiin piikansa murhasta. Naiseksi suurikasvuisena ja rotevana Anna Maria on saattanut jopa herättää pelkoa kooltaan pienemmissä. Varmaankaan hänen ylpeytensä ei sietänyt sitä, että piikatyttö olisi todistanut hänen poikaansa vastaan.

Perukirjoitustilaisuudessa Anna Marian edusmiehenä toimi hänen veljensä Karl Henrikinpoika. Anna Marian kirjattiin olevan edelleen vangittuna Heinolan kruununvankilassa. Tähän päättyivät Anna Marian jäljet. Ainoa paikka, josta lisätietoa voin vielä saada, on Porvoon seurakunnan pappien pitämä rikosluettelo. Siitä olen pyytänyt kirjeitse tietoa, jota ei vielä ole tullut. Koska Anna Mariaa ei löydy kuolleitten luettelosta, häntä ei luultavasti teloitettu. Epäilen, että hänet olisi jo tuolloin käytössä olleen muuntorangaistuksen mukaisesti karkotettu Siperiaan. Sieltä on tuskin koskaan saatu kotiseurakuntiin tietoa karkotettujen kuolemista.

Opettiko Siperia?

Vaikka Anna Marian kuolemanrangaistus olisikin muutettu karkotukseksi Siperiaan, häpeä on varmaankin varjostanut Fredrik-pojan loppuelämää, ehkä hänen jälkeläistensäkin. Mitähän nuori mies mahtoi ajatella? Katuiko hän öykkärimäistä käytöstään luutnantti Wittingiä kohtaan? Mahtoiko katua vielä enemmän piian pakottamista jäämään pois käräjiltä? Tunsiko hän syyllisyyttä vanhempiensa tuhoutumisesta? Dokumentit eivät kerro, alkoiko näistä tapahtumista nuoren miehen henkinen kasvu. Kaikki todisteet viittaavat siihen, että äiti Anna Maria todellakin murhasi Sara-paran ja että ruumiin puroon viemisessä todennäköisesti auttoi isä Gabriel. Ehkä Fredrik todellakin nukkui syvää unta syyspimeänä iltana eikä sanojensa mukaisesti kuullut tai nähnyt mitään.

Kaksi vuotta näiden tapahtumien jälkeen Fredrik avioitui ja sai vuosien kuluessa liudan lapsia. Perheen elämä näyttää sittemmin sujuneen rauhallisesti.

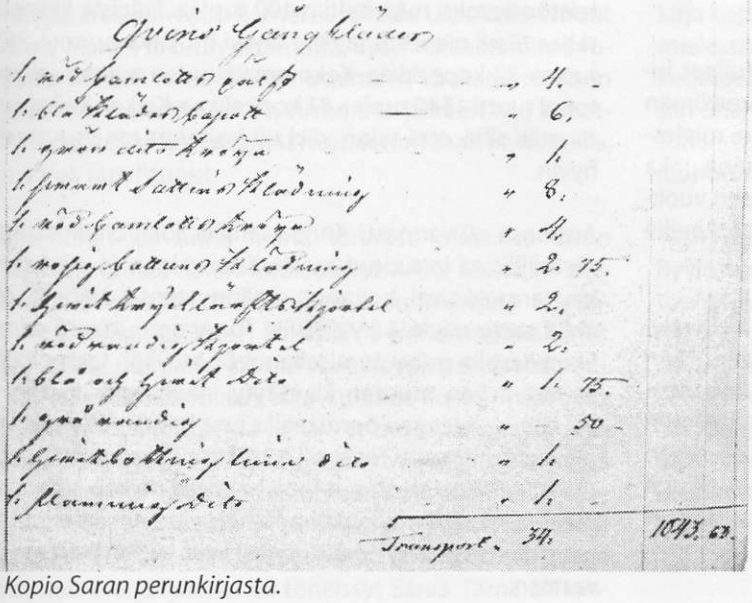

Kopio Saran perunkirjasta.

Lähteet

Porvoon ruotsalaisen seurakunnan historiakirjat ja rippikirjat

Kymen tuomiokunnan arkisto/HMA: Ca3:3

Varsinaisten asiain ptk Porvoon käräjäkunta 5.4.1816 § 46

Porvoon pitäjän käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirja 5.12.1816 § 16

Porvoon pitäjän käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirja 12.12.1816 § 127

Porvoon pitäjän käräjäkunnan perukirjat no 1/1817; Gabriel Samuelsson Jofs

Marit Lähteenmäki

Mistä mikrofilmien kirjaintunnukset tulevat?

Sukututkijan tärkeimpiä työkaluja on mikrofilminlukulaite, jonne pyöräytetään mikrofilmirulla luettavaksi. Hiljaisena hetkenä, kun ajatukset ovat karanneet kadonneesta esivanhemmasta muualle, ovat tutkijan silmät saattaneet osua pöydällä lojuvaan mikrofilmikoteloon. Mieleen on juolahtanut kysymys siitä, mistä mikrofilmien kirjaintunnukset tulevat.

Anneli Mäkelä-Alitalo kertoo teoksessaan Vanhat käsialat – avain Ruotsin ajan asiakirjoihin (2004, s. 210), että osa mikrofilmien kirjaintunnuksista johtuu asiakirjojen kuvaajien nimikirjaimista. Tämä oletus ei pidä laajemmin paikkaansa. 1960–1970-luvulla Kansallisarkistossa (eli silloisessa Valtionarkistossa) kuvattiin mikrofilmeille aineistoa, jonka mf-rullien sarjamerkit annettiin nimikirjaimien mukaan – mutta ei kuvaajan, vaan kuvausta valmistelleen henkilön nimen mukaan. Yksityisarkistoja hoitaneen arkistonhoitajan nimikirjaimista sai näin PR-sarja kirjaintunnuksensa ja vastaavasti OS-sarja sai tunnuksensa virka-arkistojen hoitajalta.

Sukututkijoiden eniten käyttämät rullat on filmattu 1940-luvun lopulla. Näiden rullien IK, JK, KK, TK ja UK sarjamerkin synnystä ei ole tietoa, mutta ne tuskin tulevat kuvaajien nimistä. Näiden rullien tapauksessa ei kirjaintunnus ole tullut kuvauksen valmistelijankaan nimestä – jos olisi tullut, olisi suuri osa rullista EA-nimisiä materiaalin kokoajan Ensio Anttilan mukaan. Osalla olisi toinen tunnus Anttilan apuna toimineen kuvaajan mukaan. Ensio Anttila kiersi ympäri Suomea kokoamassa aineistoa maakunta-arkistoihin, joissa kuvaukset tapahtuivat. Nämä filmaukset olivat mormonikirkon rahoittamat ja organisoimat, ja ruotsalainen Rekolid-niminen yritys hoiti kuvaukset. IK-filmit kuvattiin Oulussa, JK Turussa, TK Hämeenlinnassa, UK Vaasassa ja KK- ja ES-filmit Valtionarkistossa.

Eräät mikrofilmisarjat ovat saaneet kirjaintunnuksensa aineiston kuvauksen rahoittajan tai tilaajan mukaan. Näin ovat saaneet nimensä esimerkiksi sarjat JKK (Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu) ja MH (maanmittaushallitus). SAY-rullien tunnuksen kirjainosaa ei sukututkijan ole tarvinnut ihmetellä: se tulee luonnollisestikin aineiston nimestä Suomen asutuksen yleisluettelo.

Lähteet

Kansallisarkiston sähköpostiviestit Johanna Kurelalle 3. ja 11.11.2005.

Anneli Mäkelä-Alitalo 2004: Vanhat käsialat – avain Ruotsin ajan asiakirjoihin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Johanna Kurela

Von Döbelnin lääkärit

Oheisessa "Eipä ehtoisa emäntä"-tarinassani, joka perustuu tuomiokirjoihin, kerron piikatytön murhasta vuonna 1816. Paikalle kutsuttiin kuolinsyytä selvittämään piirilääkäri Johan Edgren. Hänen nimensä tuntui hämärästi tutulta, mutta en ajatellut asiaa tarkemmin. Johanna Kurelan päässä kilisi heti kello, kun hän luki tämän juttuni ensimmäisen version. Olihan perimätiedon mukaan Vänrikki Stoolin tarinoissa esiintynyt von Döbelnin lääkäri Suomen sodassa nimeltään Johan Edgren, syntynyt vuonna 1782.

Han tycktes lyssna, vänta, ängsligt bida,
Och ofta var hans blick på dörren fäst.
Den uppläts, flärdlös trädde genom salen
En yngling fram till bädden, till generalen;
Och Döbeln talte till sin unga gäst:

"Herr doktor, flärd är mycket, som vi dyrke,
Och bland fritänkare är jag visst en;
Två ting dock lärt mig akta läkarns yrke:
Min bräckta panna och min vän Bjerkén.
Vad ni förordnat, har jag därför tagit,
har som ett barn här legat och fördragit
Det batteri, ni radat på mitt bord.
Jag vet det väl, ni följer konstens lagar;
Men binda de mig här för timmar, dagar,
Så bryt dem som en man, det är mitt ord."

Paavo Cajanderin suomennos kertoo:

"Turhuutta paljon, tohtor', uskotahan,
ma lienen vapaauskoja jos ken;
mut lääketaitoon sai mun luottamahan
tää otsani ja ystävänä Bjerkén.
Siis olen noudattanut tahtoanne,
kuin lapsi maannut, niellyt rohtojanne
ja niitä pöydälläni kärsinyt.
Te tiedettänne seuraatten, sen tiedän,
mut päiviäkö senvuoks maaten vietän?
Ei, rikkokaa kuin mies sen säännöt nyt!"

Bjerkén, jonka Johan Ludvig Runeberg mainitsee nimeltä, oli Arno Forsiuksen mukaan von Döbelnin lääkäri. Hän oli lääketieteen tohtoriksi 1793 väitellyt Pehr af Bjerkén, joka opiskeli Lontoossa kirurgiaa vuosina 1793–1796 ja suoritti kirurgian maisterin tutkinnon 1798. Vuonna 1802 hänestä tuli Kustaa IV Adolfin henkilääkäri. Häntä pidettiin aikansa etevimpänä ruotsalaisena kirurgina.

On tietysti erittäin todennäköistä, että juuri Bjerkén oli operoinut von Döbelnin otsan. Kuitenkin runossa hänet mainitaan kuten poissaoleva henkilö, ja läsnä ollutta lääkäriä kuvataan nuorukaiseksi (yngling) ja nuoreksi vieraaksi (unga gäst). Bjerkén oli syntynyt 1765, joten hän on ollut jo noin 43-vuotias vuonna 1808. Johan Edgréniin taas sana nuorukainen sopii tuolloin vielä hyvin, hän on ollut vasta noin 26-vuotias.

Bjerkén oli Suomen sodan aikaan muissa tehtävissä Etelä-Suomessa ja otti armeijan lääkärin tehtävät hoitaakseen vasta 11.4.1808, jolloin Ruotsin joukot olivat jo vetäytyneet Pohjanmaalle. Kuvaan sopisi hyvin se, että Juuttaalla lääkärinä on toiminut Bjerkénin "oppipoika".

Huomiota kiinnittää se, että Bjerkén aloitti uransa juuri Loviisassa sairaalalääkärinä vuonna 1790 ja kuoli halvauskohtaukseen 1818 Jönköpingissä suomalaisen virkaveljensä ja ystävänsä Jakob Edgrenin luona. Suomen Kansallisbiografian osassa 2 on kerrottu hyvän koulutuksen saaneesta lääkäristä, huomattavan pätevästä Jakob Edgrenistä, ja hänellä mainitaan olleen Johan-niminen veli.

Yhteensattumat johtavat pohtimaan, mitä tekemistä lääkäriveljeksillä oli Bjerkénin kanssa. Koko Suomessa oli 1700-luvun lopussa yhteensä vain kymmenkunta lääkäriä, jotka erittäin todennäköisesti ainakin tunsivat toisensa. Jakob Edgren oli syntynyt Kokkolassa 22.3.1764, joten hän on ilmeisesti ollut Bjerkénin opiskelutoveri ja heistä on jo tuolloin tullut elinikäisiä ystäviä. Johan Edgren oli syntynyt 22.9.1782, joten hän oli Bjerkéniä 17 vuotta nuorempi. Maineikkaalla Bjerkénillä on varmasti ollut vaikutusvaltaa Loviisassa vielä vuosia senkin jälkeen, kun hän on jättänyt sen kaupunginsairaalan tehtävät. Näin hän on voinut vaikuttaa siihen, että hänen hyvän ystävänsä nuorempi veli sai sieltä viran. Bjerkén on todennäköisesti myös uudistanut Loviisassa sairaanhoitoa ja muokannut näin ilmapiiriä otolliseksi seuraajilleen.

Myös Jakob-veli vaikutti Loviisassa. Hän toimi Suomen sodassa ensin Bjerkénin alaisuudessa yhtenä kolmesta kenttälääkäristä ja Bjerkénin jätettyä armeijan 1809 seuraavana ylilääkärinä. Hän sai jo Suomen sodan liikekannallepanon aikaan tehtäväkseen perustaa liikkuvan kenttäsairaalan Porvooseen ja Loviisaan.

Jakob Edgrenistä tiedetään kertoa, että hän osasi hyvin suomen kieltä, mistä oli suurta etua hänen toimiessaan Suomen sodassa myös armeijan lääkärinä. Ilmeisesti nuorempi veli Johan on myös puhunut hyvin suomea. Veljesten eno ja Johanin yksi kummeista oli pappi ja taloustieteilijä Anders Chydenius.

Kirkon historiakirjojen mukaan loviisalainen piirilääkäri (provincialläkare), ritari Johan Edgren kuoli 55-vuotiaana 20.11.1837. Hänen vaimonsa oli nimeltään Anna Charlotta Lönngren, syntynyt 1791. Jakob Edgren kuoli lapsettomana poikamiehenä, mutta Johan Edgrenin jälkeläisistä yhdeksän valitsi aikanaan lääketieteen elämänurakseen. Näistä yhdestä kerrotaan myös Suomen Kansallisbiografian osassa 2. Hän oli Rachel Edgren (1893–1957), terveyssisar ja kansanterveystyön kehittäjä, joka teki merkittävimmän elämäntyönsä Folkhälsanin palveluksessa.

Marit Lähteenmäki

Viljakkalassa Sonnun kylässä huutokauppa 1862

Huutokaupalla myytiin **Taavetti Hakalan** (s. 1827) edesmenneen vaimon Eunika Jeremiaantyttären (s. 1828) jäämistöä. Torpan emäntä oli kuollut edellisen vuoden marraskuussa 34 vuotiaana. Huutokauppa järjestettiin huhtikuun 10. päivänä Viljakkalan Sonnunkylän Hakalan torpassa. Torppari Taavetti oli jo katsastellut uutta vaimoa ja hänet vihittiinkin uuteen liittoon 27.11.1863. Lisäksi mainittakoon, että Taavetti Hakala ja **Johan Gustaf Willenius** (s. 1822)olivat veljeksiä. Heillä oli sukujuuret Upan talossa. Huutokauppaan tuli paljon väkeä, ainakin Harhalan, Hietikon ja Hiiroisten kylistä. Kauempaa Timin kylästä asti oli paikalla **Taavetti Jussila** (s. 1833), joka huusi itselleen virsikirjan 16 kopeekalla. Torpparin veli, Hiiroisten seppä Johan Gustaf Willenius näyttää olleen lukumiehiä, koska osti itselleen Uudentestamentin, hän maksoi siitä 25 kopeekkaa. Hänen mukanaan huutokaupasta lähtivät myös tiinu 10 kopeekkaa ja puolikko 5 kopeekkaa, tarpeellisia tavaroita molemmat. Tämä samainen seppä oli muuten myös huutokaupan "förmynteri", paperien allekirjoittaja ja puumerkkinsä W:n hän oli niihin laittanut vakuudeksi.

Upan Eva osti oikein neljä kappaletta "klenningejä", joista hän maksoi 15 ja 16 kopeekkaa kappaleelta. Upalla oli siihen aikaan useampia Eva-nimisiä. Parisen vuotta aikaisemmin Upan talon olivat ostaneet **Helbergit** ja emäntä oli Eva, myös aikaisemman omistajasuvun vanhaemäntä oli **Eva Stina Uppa** (s. 1797) ja oli vielä yksi piikakin nimeltään Eva, mutta minusta todennäköisintä on, että talon emäntä tarvitsi noin monta mekkoa ja osti lisäksi vielä esiliinankin 20 kopeekalla. Yhden "klenningin", jonka hinnaksi tuli 25 kopeekkaa, osti **Hietikon** uusi emäntä **Anna Lena** (s. 1819). Hietikon talo oli vaihdettu veli Gustafin kanssa kotitorppa **Selenskiin** 1862. Hiiroisten **Virren** vanhaisäntä **Matti** (s. 1802) huusi vaimolleen hameen 70 kopeekalla, se taisi jäädä kuitenkin paljolti käyttämättä, koska vaimo kuoli saman vuoden lokakuussa. Nuori nainen **Karoliina Plihtari** oli naimisiin menossa ja huusi pannunjalat 12 kopeekalla ja **Antilan** piika **Regina**, joka oli Parkanosta kotoisin ja muuttamassa sinne tapaisin, tarvitsi saalin, josta maksoi 63 kopeekkaa.

Huutokauppapapereissa oli vielä kaksi puumerkkiä, + oli **Emanuel Hietikon** (s. 1833) ja K-kirjain ikäänkuin vaaka-asennossa sakarat alaspäin oli **Kustaa Heiskalan** (s. 1829) puumerkki. Kirjurina toimi Erland Ståhlman.

Tässä ei vielä ollut kaikki torpanemännän jäämistö, mutta tässä väki Hietikolta ja Hiiroisista sekä Timin Taavetti Jussila, joka oli tullut huutokauppaan, tapasi samalla äitiänsä Upan vanhaa emäntää ja veljeänsä, joka oli muutamia vuosia aikaisemmin muuttanut Upalta vaimonsa kotitaloon Härkille Harhalankylään. Anna Lena Hietikko ja Emanuel Hietikko olivat sisarukset ja käyttivät Hietikko-nimeä sukunimen tavoin, mutta olivat edesmenneen pitäjänsepän **Niilo Selenskin** 9-lapsisesta perheestä kotoisin. Tässä mainitun Kustaa Heiskalan vaimo samoin oli o.s. Selenski etunimeltään **Albertina** (s. 1825). Hän ei jostain syystä huutanut itselleen mitään vai liekö ollut paikallakaan. Emanuel muutti 1866 Viljakkalan **Hopulle** ja taisi sen jälkeen käyttää Hoppu-nimeä. Varsinainen Selenskin torppa sijaitsi Karhen kylässä **Nikin** talon mailla (Niilo Selenskin synnyinkoti). 1920 torppa siirrettiin lehtomaisemaan vähän matkaa kauemmaksi ja silloin sukunimeksi oli jo otettu Lehtola. Tämä tapahtui suunnilleen suomalaistamisen aikoihin. **Kalle Kustaanpoika Lehtola** oli syntynyt 1877 Viljakkalan Selenskillä.

Palatakseni vielä huutokauppoihin Hakalan torpan huutokaupasta kertyi rahaa 41 ruplaa ja 4 kopeekkaa, josta leski sai 15 ruplaa 45 kopeekkaa ja neljä lasta kukin lähes

2 ruplaa. Huutokauppatuloista maksettiin toimittamisen lisäksi velkoja Juho Jylhälle 90 kopeekkaa, Servolle 1 rupla 25 kopeekkaa ja jo mainitulle Emanuel Hietikolle 4 ruplaa 75 kopeekkaa.

Viljakkalan seudulla oli muitakin huutokauppoja, esim. edellisenä vuonna kuolleen **Wehmaan** torpan emännän Gemina Taavetintyttären jäämistö huutokaupattiin. Silloin Ahrikkalan hiljakkoin vihitty nuoripari osti, emäntä lampaan 43 kopeekalla ja isäntä, Viljakkalan tuleva kunnallismies **Kalle Ahrikkala** (s. 1836) huusi kaikenlaisia työkaluja, kintaat, lakin ja kontin sekä kirnun, pyttyjä ja lehmänkellon. Kaikkiaan hän käytti rahaa 1 ruplan 13 kopeekkaa.

Nuori emäntä **Amalia Wilhelmiina** (s. 1836) o.s. Selenski ja veljiä tässä vielä mainitsemattomia aikuiseksi kasvaneita olivat **Niilo Niilonpoika** (s. 1815) Leppäkoskella Hiiroisten kylässä ja Karhen Selenskillä **Gustaf Niilonpoika** (s. 1830). Oli myös yksi sisar **Eva Kaisa** (s. 1817), joka oli naimisissa **Matti Nukarin** kanssa. Kaksi sepän poikaa olivat jo kuolleet, toinen aivan pienenä ja toinen 28-vuotiaana vielä poikamiehenä kovaan kuumeeseen ja hinkuyskään.

Wehmaan torpan isäntä oli **Taavetti Heikinpoika** kotoisin Ahrikkalasta. Velkoja oli kertynyt 129 ruplaa ja 40 kopeekkaa, jotka näin saatiin maksetuksi ja rahaa vielä jäikin 9 ruplaa 43 kopeekkaa.

Tarina ainakin suurin piirtein on totta ja ainakin sepän lapsista suuri joukko jälkeläisiä todisteena. Lapsenlapsia Niilo Heikinpoika Selenskillä oli kaiken kaikkiaan 50 ja

Nikin Selenskin torppa 1800-luvulla Viljakkalan Karheella. Maalannut T. Vailas 1950
Yksityisomistuksessa - Kuva Marjatta Rintala

seuraavan sukupolven pikkuserkuksia pitkästi yli 200.

Lähteenä olen käyttänyt Viljakkalan kirkonkirjoja, vanhaa sukututkimusta ja huutokauppa-asiakirjoja No 40/1863 ja No 3/1862 (1864), mikrofilmirulla JK 657.

Sukututkimuksen harrastaja Irma Vainio.

irma.vainio@pp.sak.fi

Muuttokirjojen tiedot johtivat harhaan

Esimerkkiperhe Lounais-Suomesta

Isäni suku on kotoisin Karunasta. Hänen sukujuurtensa tutkiminen osoittautui varsin työlääksi seurakuntien yhdistymisen ja kappeliseurakuntien perustamisen vuoksi. Muuttokirjoihin oli kirjattu harhaanjohtavia tietoja.

Pirulla aatelisia pussissa

Sauvo on luonnonkaunis rannikkopitäjä Lounais-Suomen merenrannikkoalueella. Alue on vaurasta maanviljelysseutua, jossa on paljon historiallisia kartanoita ja suurehkoja maataloja. Kartanot ovat olleen yleensä aatelisten asuinpaikkoja. On usein ihmeteltykin, miksi seudulla on näin paljon aateliskartanoita.

Yksi vastaus löytyy Sauvo-Karunan historiakirjasta, jossa on tarina tästä asiasta. Aikoinaan kun elettiin Ruotsin vallan aikaa todettiin, että Ruotsiin on kertynyt aatelisia liikaa. Paholainen saikin tehtäväkseen kerätä liiat aateliset ja viedä ne itään. Paholainen keräsi aateliset suureen nahkapussiin ja alkoi lennättää näitä Suomeen. Sauvon kohdalla pussi repesi, aateliset putosivat maahan ja alkoivat perustaa paikkakunnalle kartanoita asuinsijoikseen.

Sauvoon kuuluu Karunan alue, joka on aikoinaan ollut oma seurakuntansa ja pitäjänsä. Se on kuitenkin 1970-luvulla yhdistetty Sauvon pitäjään ja seurakuntaan. Karunan seurakunnan synnystä on myös oma tarinansa, mikä lienee suurimmalta osaltaan totta.

Karunan suurimpia kartanoita on ollut Karunan kartano. Sen omisti 1650-luvun aikoihin eversti Arvid Horn, joka oli omaperäinen aatelinen. Hän rakastui serkkuunsa ja halusi mennä hänen kanssaan avioon. Papit eivät halunneet vihkiä tällaistä paria, joiden maine oli muutenkin kyseenalainen. Niinpä eversti Horn ryösti erään papin ja vei hänet johonkin piilopirttiin. Siellä hän piti pappia vankina niin kauan, että tämä suostui vihkimiseen. – Näin pari tuli vihittyä. Olisikohan enää mahdollista tällainen toiminta.

Eversti Hornia asia alkoi kuitenkin painaa, ja siitä hyvitykseksi hän alkoi puuhata kirkkoa kartanon maalle. Hän lahjoittikin meren rannalta kauniin alueen kirkon paikaksi ja hautausmaaksi. Hän vaati paikallisia talonpoikia avustamaan tässä kirkon rakentamisessa. Talonpojat tietysti vastustivat, koska heillä oli jo rasituksia varsinaisessa Sauvon emäkirkon ylläpitämisessä. Kirkko kuitenkin rakennettiin. Se tehtiin puusta, ja siitä on tullut kuuluisa, sillä se aikoinaan siirrettiin Helsingin Seurasaareen museokirkoksi.

Kirkon ympärille muodostui vähitellen Karunan seurakunta, joka toimi alkuun Sauvon kappeliseurakuntana, myöhemmin omana seurakuntanaan ja aikoinaan taas liitettiin Sauvon seurakuntaan.

Sukuohjelma ei hyväksynyt yli-ikäistä isää

Isäni suku on asunut osaltaan tässä Karunan seurakunnassa ja pitäjässä. Tämä isäni suku on minua aina kiinnostanut, vaan en ole siitä nuorempana paljonkaan tiennyt. Vanhempani olivat aikoinaan asettuneet tänne Tampereen seudulle, jossa minäkin olen elämäntyöni tehnyt. Olin jo 1980-luvulla haastatellut serkkuani, joka on elänyt Karunassa koko ikänsä. Hänen puheistaan sain sellaisen käsityksen, että pappani isä oli ollut pitäjän seppä. Hän oli ollut vanha mies, muuttanut jostakin Perniöstä ja tullut kotivävyksi Karunan Maalunkylän Isoontaloon. Tämä talo oli isäni synnyinkoti. Päästyäni aikanaan eläkkeelle aloin tutkia näitä asioita.

Tutustuttuani Karunan arkistoihin sain selville, että pappani isä, joka oli nimeltään Josef Mats (Matti) Andersson, oli kyllä aikoinaan pitäjänseppä ja oli tullut Isoontaloon kotivävyksi. Kotoisin hän oli saman pitäjän Isohalslahden kylästä, Uudentuvan talosta. Sen ajan mukaan hän olikin vanha mies avioituessaan, olihan hän 39-vuotias vaimon ottaessaan. Talontyttären nimi oli Mathilda Maria Engman, ja hän oli 20-vuotias mennessään naimisiin. Josefille ja Mathildalle syntyi 11 lasta. Nuorimmat, jotka olivat kaksoset, syntyivät äidin ollessa 43-vuotias ja isän ollessa 62-vuotias. Tietokoneen sukututkimusohjelmakaan ei hyväksynyt näin vanhaa isää.

Nämä asiat selvitettyäni aloin selvitellä, mistä Mathilda Maria oli kotoisin. Mikrofilmeiltä löytämäni muuttoilmoituksen perusteella selvisi, että hänen vanhempansa Carl Johan Engman ja Maria Kristiina Söderberg olivat muuttaneet taloon Perniöstä. Perniön seurakunnan mikrofilmeiltä ei näitä henkilöitä löytynyt, ja olin ihmeissäni, että mitä nyt. Tähänkö päättyi tutkimukseni tältä osin. Sain kuitenkin vihjeen eräältä helsinkiläiseltä, joka kehotti katsomaan Särkisalon kirkonkirjoja. Tilasin ne ja asiat alkoivat selvitä. Särkisalo oli ollut aikoinaan Perniön kappeliseurakunta ja myöhemmin itsenäistynyt.

Vielä oli ongelma. Muuttokirjoissa syntymäajan mukaista Maria Kristiina Söderbergiä ei löytynyt. Aikani tutkittuani kirkonkirjoja löysinkin tämän henkilön ja totesin hänen nuorentuneen kahdella vuodella. Muuttokirjassa hänellä oli väärä syntymävuosi. Tämä aiheutti paljon ylimääräistä vaivaa, mutta näistähän sitä oppii. Tämän jälkeen selvisi näiden henkilöiden esivanhemmat suhteellisen helposti niin pitkälle kuin kirkonkirjoja riittää.

Voin vain todeta, ettei pidä luottaa ainakaan muuttokirjoihin. Se, miksi muuttokirjassa mainittiin Perniön seurakunta, ei minulle ole selvinnyt. Olihan Särkisalo kuitenkin ollut pitkään oma seurakuntansa. – Näiden seurakunnallisten tietojen jälkeen olen yrittänyt tutkia tätäkin sukua edelleen, ja erään sukuhaaran osalta on selvinnyt, että se johtaa Ruotsin puolelle, jopa aatelisiin sukuihin. Tutkimukset jatkuvat.

Lähteet

Jukka Luoto – Kari Alifrosti 1991: Sauvon historia, osa 1.
Karunan ja Särkisalon seurakunnan kirkonkirjat.

Pertti Eräniitty

Muista maksaa vuoden 2006 jäsenmaksusi ajoissa! Jos et enää halua kuulua seuraan, ilmoita siitä sihteerille välttyäksesi ikäviltä karhukirjeiltä.

Mitä Pontus ja Jaakko tekivät Karjalassa?

Katsaus Karjalan historiaan

Karjala on ollut koko historiallisen ajan vuoroin idän, vuoroin lännen valtaama alue. Seuraavassa Elmar Badermann esittää esihistoriallisista ajoista nykypäiviin asti ulottuvan katsauksen Karjalan historiaan. Tiivistelmä on alun perin laadittu hänen tutkimukseensa laatokankarjalaisen Salomo Veikkolaisen esivanhemmista.

Milloin suomalaiset tulivat Karjalaan?

Ennen karjalaisia Karjalan alueella sanotaan asuneen lappalaisia ja vepsäläisiä, mihin viittaa muun muassa nimet Lapinsaari ja Lapinlinna Sortavalassa. Muinainen Karjala sijaitsi R. E. Nirvin mukaan Laatokan kaakkoisrannalla, mistä se levisi muualle Laatokan rantamaille ja Saimaalle päin. Vuoden 800 vaiheilla alkoi luoteisrannalla muodostua kiinteätä asutusta.

Mielenkiintoinen on Sortavalan paikannimen kytkentä Kalevalaan. Väinämöinen syntyy immestä kuulemma Laatokan pohjoisrannalla lahdelmassa, joka sai nimen 'Impilahti', paikka mihin hän sitten tuli, 'Tulolansaari'. Myös nimien 'Tietäväisenniemi' ja 'Kekrisaari' sanottiin olevan Kalevalan perua. Karjalassa palvottiin pyhiä puita ja kiviä vielä kristinuskon alkuaikoina. Vielä joitakin vuosikymmeniä sitten oli Sortavalan Suuren-Tulolan rannassa kaksi suurta uhrikuusta, samanlainen oli myös Kuokkaniemen kylässä.

Suomalainen asutus saapui alueelle noin 1100-luvulla eli rautakaudella. Asukkaat harjoittivat kalastusta, metsästystä ja kaskiviljelyä. Muinainen tie johti Lahdenpohjasta Paikjärvelle, Ristilahteen, Pyhäjärvelle ja Ouluun.

Novgorodin vallan aika alkoi näihin aikoihin. He alkoivat kutsua läntistä heimoa ensiksi 'tsuudeiksi' ja sitten vuoden 1143 kronikassa 'Korelan eli Käkisalmen asukkaiksi'. 1200-luvulla karjalaiset olivat levinneet pitkälle länteen, pohjoiseen jopa Tornionjoelle, Pohjois-Karjalaan ja Vienaan asti. Karjalaisten alue oli nykyistä Suomea isompi, mutta harvaan asuttu.

Novgorodin aika

Novgorodista tuotiin bysanttilainen kristinusko Karjalaan, ja kansaa ruvettiin verottamaan. Vanhat uhripaikat saivat kuitenkin olla rauhassa ja niitä sai käyttää. Kreikkalaiskatolinen uskonto levisi karjalaisten keskuudessa vähitellen. Uskon leviämistä tuki vuonna 1329 perustettu Valamon luostari. Myös mantereelle perustettiin luostareita ja 1500-luvulle asti useita kappeleita.

1100-luvun lopussa karjalaiset hyökkäsivät ruhtinas Jaroslavin seurana Turkuun ja 1187 jopa Ruotsin Sigtunan kaupunkiin asti, jossa he ristiinnaulasivat arkkipiispan tuomiokirkon oveen 'varoitukseksi'. Karjalaiset sotivat hämäläisiä vastaan 1227. Seuraavana vuonna hämäläiset tekivät vastahyökkäyksen Laatokan rannalle asti, mutta kärsivät kuitenkin musertavan tappion. Näihin aikoihin perustettiin ruotsalaisten toimesta Viipurin linna ja novgorodilaiset puolestaan vahvistivat Käkisalmen linnaa. Sotaväsymys pakotti molemmat puolet väliaikaiseen rauhaan Pähkinäsaaressa 1323. Rauhansopimuksessa Karjala jaettiin kahtia; Äyräpää, Jääski ja Savo luovutettiin ruotsalaisille.

Novgorodin hallinnassa Karjalan Laatokan puoli eli Käkisalmen lääni kuului Vatjan viidennekseen (pjätind). Siinä oli seitsemän niin sanottua pogostaa: Rautu, Sakkola, Käkisalmi, Kurkijoki, Sortavala, Salmi ja Ilomantsi. Läntinen puolisko ruotsalaistui ja omaksui roomalaiskatolisen uskonnon ja ruotsalaisen hallintomallin, itäpuoli taas omaksui yhä enemmän Bysantin kulttuuriperinteitä ja ortodoksisen uskonnon. Pogostat olivat sekä valtiomahdin verohallinnollisia alueita että eräänlaisia kirkonpitäjiä. Pienempiä hallintoyksikköjä olivat volostit (vallat) ja perevaarat.

Olavinlinna rakennetaan

Pähkinäsaaren rauhansopimuksen pykälät kielsivät osapuolia rakentamasta uusia linnoituksia, mutta ruotsalaiset rakensivat sopimuksesta piittaamatta 1475–1483 Olavinlinnan. Ruotsalaisia oli kielletty ostamasta Karja-

lasta maita ja vesiä, mutta niin he kuitenkin tekivät esimerkiksi Pohjois-Karjalassa. Vasta 1595 vahvistettiin uusi raja näitten hankintojen mukaan.

Vuonna 1478 Moskovan suuriruhtinas Iivana III valloitti Novgorodin tasavallan, josta tuli alusmaa. Raja-alueella syntyi kahakointia, kunnes venäläiset hyökkäsivät 1495 Suomeen; välirauha tehtiin vuonna 1497. Venäjä halusi 'tarkistaa' Pähkinäsaaren sopimuksen rajan, minkä Ruotsi torjui. Rauha uusittiin 1504. Kuitenkin pienet sodat toistuivat pitkin 1500-lukua.

Vuonna 1500 laadittiin alueelle ensimmäinen verokirja. Siinä on kyliä alueelta ja se on käännetty myös suomeksi (Tampereen kaupunginkirjastossa). Vertailun 1900-luvun kunnan- ja paikannimiin tekee vaikeaksi se, että hallintoalueitten rajat olivat vallan toisia. Esimerkiksi Jaakkiman alue oli jaettu Kurkijoen, Sortavalan ja Uukuniemen kesken.

"Ketään ei säästetty, kuten tapa on"

Ruotsin vallan aikaa edelsi sota, joka alkoi 1570 ja kesti 25 vuotta. Siinä oli vastakkain Ruotsin kuningas Juhana III ja Venäjän Iivana Julma. Tämä pohjoismainen eli Venäjän sota hävitti julmasti molemmat Karjalan puoliskot. Ruotsalainen sotapäällikkö Pontus de la Gardie oli 1580 jo vallannut Käkisalmen. Tarkoitus oli katkaista venäläisiltä yhteys Suomenlahteen ja saavuttaa esteetön maayhteys Suomesta Viroon. Viron sotaretkillä Narva vallattiin 6.9.1581. Sieltä Pontus kirjoitti Juhana III:lle: "Joukot tunkeutuivat kaupunkiin, miehiä kaatui, naisia kaatui, lapsia kaatui, ketään ei säästetty, kuten tapa on."

Pontus de la Gardie - Kansallismuseo

Pontus oli syntyisin ranskalainen (Ponce d'Escouperie), mutta hän ei kuitenkaan ollut aatelinen kuten hänen jälkeläisensä väittivät. Pontuksen isä oli kauppias Jacques Scoperier. Pontus aateloitiin Ruotsissa, ja hän meni naimisiin Juhana III:n aviottoman tyttären Sofia Gyllenhjelmin kanssa. 1580 hän sai Suomen sotapäällikön valtuudet. Pontus hukkui 1585 Narvajokeen, ja hänet haudattiin Tallinnan tuomiokirkkoon.

Hänen urotyönsä saivat pian legendaarisen maineen. Muisto säilyi tarinoiden ja runojen muodossa polvesta polveen Karjalan ja Inkerin kansan keskuudessa, ei aina kovin mairittelevana. Itäisissä rajapitäjissä Pontuksesta tuli myös pahan symboli. Karjalan ja Inkerin äidit pelottelivat vielä 1900-luvun alussa lapsiaan sanomalla, että "Pontus tulee ja vie heidät", mikäli nämä eivät totelleet. Kerrottiin myös, että Pontus oli liitossa paholaisen kanssa. (Gardberg). Ensimmäinen yritys kaivaa kanava Saimaalta mereen kantaa nimeä 'Pontuksen kaivanto'. Jaakkimassa kutsuttiin eräitä niittyjä Nivalla 'Pontuksen niityiksi'. Esimerkiksi paikannimi 'Pontus' löytyy Lappeenrannan esikaupungeista.

Vallattuaan Karjalan Ruotsi joutui kuitenkin Täyssinän rauhan ehtojen mukaan (1597) taas luovuttamaan sen venäläisille takaisin. Tämä raja noudatteli pääpiirteittäin nykyistä Savon ja (Pohjois-)Karjalan välistä maakuntarajaa.

Laiska-Jaakon matka Moskovaan

Kun Iivana Julma kuoli ja hänen sukunsa sammui, Venäjällä puhkesivat suuret valtataistelut. Valtaan nousi ensiksi Boris Godunov. Sitten syntyi melkoinen valtataistelu, johon myös Ruotsin kuningas Kaarle sekaantui lupaamalla sotilaallista apua tsaari Vasili Suiskille kilpailijoita ja puolalaisia vastaan. Avun palkaksi Venäjä sitoutui luovuttamaan Ruotsille Käkisalmen linnan ja läänin.

Joukkojen johtajaksi asetettiin Jaakko de la Gardie, Pontuksen poika. Hän oli vasta 25-vuotias, mutta oli oppinut sotataitoa Alankomaissa 1606–1608. Lapsuuden ja nuoruuden hän oli viettänyt Suomessa ja näin ymmärsi täkäläisten ajattelutavan. Hän oli tahdikas ja ritarillinen ja 'täytti pätevyyden suhteen kiistattoman korkeat vaatimukset'.

De la Gardien joukot ylittivät 1609 rajan ja etenivät Novgorodiin, jossa heidät otettiin vastaan kunnianosoituksin. De la Gardien suomalainen ratsuväki ratkaisi yhdistyneen Ruotsin ja Venäjän armeijan taistelun puolalaisia vastaan Tverin luona 1609. Koljaasiin saavuttuaan suomalaiset joukot kieltäytyivät jatkamasta ja palasivat, kunnes täydennystä tuli Suomesta. Puolalaiset lyötiin, ja maaliskuun 12. p:nä 1610 yhdistynyt armeija saapui Moskovaan 'kansan riemuitessa'.

Pian sotaonni kääntyi, kun Puola voitti Klusinon taistelun ja asetti puolaisen prinssin tsaariksi. De la Gardie joutui perääntymään armeijan rippeiden kanssa. Kun Käkisalmea ei vielä saatu 'palkkioksi', Kaarle-kuningas katsoi, että hänellä oli nyt vapaat kädet valtaussuunnitelmia varten. Suomalaiset joukot alkoivat piirittää Käkisalmea, ja Jaakko yhtyi siihen syyskuussa 1610. Vasta maaliskuun toisena päivänä 1611 linna antautui nälkäsaarron näännyttämänä.

Samoihin aikoihin Jaakko aloitti kesäkuussa 1611 sotatoimet Novgorodia vastaan. Armeijassa oli 4000 miestä, joista 1300 suomalaisia. Kun Novgorod antautui, se lupasi tunnustaa Ruotsin kuninkaan suojelijakseen ja valita toisen kuninkaan pojista Novgorodin ja koko Venäjän tsaariksi. De la Gardie tunnusti hallituksensa nimissä Novgorodin ja muun Venäjän loukkaamattomuuden sekä antoi vakuutuksen kreikkalaiskatolisen uskon turvaamisesta. Kun Jaakko viipyi joukkoineen Novgorodissa kuusi vuotta, suomalaiset sotilaat rupesivat sanomaan häntä 'Laiska-Jaakoksi'. ("Lähtee suvi, lähtee talvi, vaan ei lähde Laiska Jaakko" – tai – "kevät tuli, talvi tuli, eikä Laiska Jaakko tullut.")

Ruotsalaisen herttuan Kaarle Filipin piti tulla tsaariksi, mutta Kaarle-kuningas kuoli ja Kustaa II Adolf nousi valtaan. Hän halusi itse tulla tsaariksi, mutta Venäjällä tapahtui taas keikaus, kun pajari Mikael Romanov valittiin tsaariksi Moskovassa. Nyt Kustaa II Adolf esitti Venäjälle ankarat aluevaatimuksensa: Ruotsille pitäisi luovuttaa maat jopa Jäämerelle ja Arkangeliin saakka.

Vuosina 1613–1614 käytiin taisteluja Aunuksessa ja Laatokanlinnan liepeillä, Ruotsi halusi pitää koko Novgorodin. Pihkovan valloitus ei onnistunut, Englannin välityksellä käytiin rauhanneuvotteluja, joissa Ruotsille luvattiin koko Käkisalmen alue ja seitsemän miljoonaa riikintaalaria sotakorvausta. Venäjä ei suostunut, 1616 tuli vain aselepo kolmeksi kuukaudeksi.

Vasta 27. helmikuuta 1617 Jaakko de la Gardie oli Ruotsin edustajien joukossa allekirjoittamassa Inkerinmaan pienessä Stolbovan kylässä rauhansopimuksen, jossa Venäjä luovutti Ruotsi-Suomelle Käkisalmen, Ivangorodin, Kaprion, Jaaman ja Pähkinälinnan alueen. Ruotsi tunnusti Mikael Romanovin tsaariksi. Paitsi Pohjois-Karjala, myös Laatokan Karjala ja Karjalan kannas kuuluivat nyt Ruotsi-Suomen valtakuntaan.

Etninen puhdistus Karjalassa

Valloitetuille alueille tuotiin karjalaisille varsin vieras Ruotsin sivistys ja siellä aloitettiin vanhan uskonnon, uskomusten ja pitämysten poisjuurittaminen. Kuvaavaa ajan läntiselle kirkkopolitiikalle oli, että luterilaisesta uskonnosta luopuminen voitiin rangaista kuolemalla. Karjalaisia ei kuitenkaan tarvinut kastaa kuin pakanoita, vaan ainoastaan pakkokäännyttää. Tämä tehtiin hyvin pontevasti. Siitä huolimatta, että maastamuutto oli

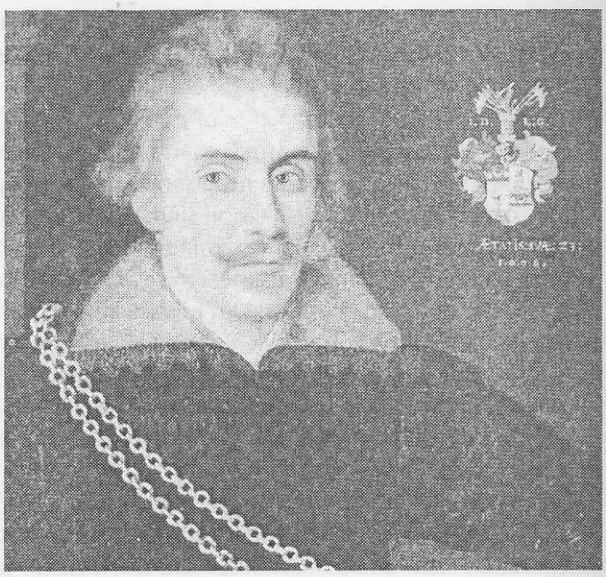

Jaakko de la Gardie -Kansallismuseo

kuolemanrangaistuksen uhalla kielletty, Karjalan voittomailta Käkisalmen läänistä muutti vuosien 1627–1635 kuluessa pois kaikkiaan 1530 perhekuntaa. Jo vuonna 1631 näiden niin sanottujen Voittomaiden asukkaista vähintään viidennes oli etupäässä Savosta tulleita uudisasukkaita. Suuret kuolonvuodet 1690-luvulla harvensivat vielä Käkisalmen läänin kantakarjalaista väestöä. Vuoden 1700 alussa ei liene ollut enää kovinkaan paljon jäljellä sen karjalaisen väestön jälkeläisiä, jotka asuivat Stolbovan rauhan aikoina alueella.

Ns. ruptuurisota (1656–1658) alkoi, kun Ruotsin kuningas lähti sotaretkelle Puolaan. Venäjä yritti saada takaisin menetetyt alueet. Aluksi he olivat voitokkaita ja pakottivat luterilaisen väestön ja papiston pakenemaan kodeistaan. Kun Ruotsin armeija tuli, rajut kostotoimenpiteet ajoivat suuren osan ortodoksiväestöstä pakoon. Silloin muutti Karjalasta Venäjälle yli 4000 perhettä. Monet ortodoksiset kylät tyhjenivät vähäksi aikaa lähes kokonaan. Tämän 'etnisen puhdistuksen' uhrit siirtyivät enimmäkseen Aunukseen. Muuton syyksi sanottiin myös ankara verotus. Tämän jälkeen kreikkalaiskatolisuutta säilyi vain siellä täällä, Jaakkimassa esimerkiksi Miklin ja Sorolan kylissä. – Ruptuurisota on historiankirjoittajien mukaan ainoa Suomen sisäpuolella tapahtunut uskonsota!

Tarkkoja kuvauksia 1600-luvun tapahtumista on luettavissa ajan tuomiokirjoissa, jotka ovat säilyneet. Niistä kerrotaan monia esimerkkejä esimerkiksi Jaakkiman pitäjän historiassa (osa 1, Väinö Salminen 1967).

Käännytystoimi ei sujunut ilman vakavia ristiriitoja ja kahnauksia. Jotkut virka-intoiset virkamiehet, papit ja maallikot menettelivät tuhmasti ja tylysti. Yksi törkeä ortodoksisen kirkon häväistys tapahtui, kun kurkijokelainen kirkkoherra Petrus Petrinus ja kappalainen Niels Krock olivat eräänä pyhänä menneet Lapinlahden venäläiseen kirkkoon, ottaneet Pyhän Marian kuvan, polke-

neet sen jalkoihinsa ja sanoneet: "Noin hävitetään ryssän usko." Syytös tehtiin Kurkijoen käräjillä 7.3.1687, mutta asia lykättiin, kun syytetyt eivät saaneet haastetta.

Monet käräjäasiat pyörivät asukkaiden väitetyn taikauskon ympärillä. Asia selitetään monisanaisesti ja useita todistajia kuullen. Käräjöimishalu oli suuri, aiheita olivat omankädenoikeudet, kasken kaataminen toisen merkitsemältä alueelta, heinän tekeminen toisen raivaamalta niityltä ynnä muut pikku kahakat, joissa saatiin mustelmia, harvemmin verihaavoja, sekä salavuoteusasiat ja kunnianloukkaukset. – Internetissä oli vuonna 2003 luettelo 1600-luvun Käkisalmen läänin tuomiokirjoista (hakemisto sukunimen mukaan), johon tuonnempana on viittauksia.

Verotus- ja asukasluettelot noudattivat aikaisempaa jakoa kuten esimerkiksi Uukuniemen, Sortavalan ja Kurkijoen starostikunnat. Ruotsin hallitsijat antoivat ansioituneille aatelisille ja virkamiehille Karjalasta alueita läänityksiksi, joista näillä oli veronkanto-oikeus. Läänityksen saaja asetti hoitajan, joka keräsi verot. Hänelle rakennettiin 'hovi'. Hoitajat olivat usein omavaltaisia ja rasittivat kansaa ylimääräisillä veroilla ja päivätöillä hovin pelloilla. Siitäkin käytiin käräjillä.

Venäläiset Karjalassa

Rauhan aikaa kesti Karjalassa Ruotsin vallan alla vain sata vuotta, kun Venäjä vaati jälleen alueet itselleen. Ensimmäinen hyökkäys Jaakkimalle oli 1705. Venäläisten toiminta oli raakaa ryöstämistä ja murhaamista aseettomien asukkaiden keskuudessa. Kun ei ollut sotaväkeä paikalla, ei ollut taistelujakaan. Venäläiset alkoivat pitää itseään Karjalan herroina ja ottivat hallitusohjatkin ankariin käsiin. Papit pakotettiin muun muassa kantamaan veroja, koska kruununvirkamiehet olivat paenneet. Sitä aikaa, jota kesti vuosisadan alusta Uudenkaupungin rauhan solmimiseen (1721), kutsutaan isoksivihaksi. Sopimuksessa Ruotsi menetti koko kaakkoisen Suomen. Raja halkaisi Uukuniemen pitäjän, Kesälahti jäi Ruotsin puolelle.

Laatokan Karjalaan uusi valta perusti niin sanotut lahjoitusmaat, ja jo isonvihan aikana tsaari Pietari Suuri lahjoitti Jaakkiman pitäjän ruhtinas Jakob Dolgorukoville. Lahjoitusmaat periytyivät venäläisten sukujen sisällä. Osa alueista jäi 'kruunun' puolelle. Lahjoitusmailla talonpoikien tila oli rasittava ja sietämätön. Mielivaltaisia ja laittomia veroja kiskottiin, hoitajat käyttivät ruoskimista, rääkkäystä ja sakotusta. Venäjällä alettiin huomata väärinkäytökset, ja lahjoitusmaat peruttiin valtiolle vuonna 1783. Ne jaettiin kuitenkin pian uudelleen. Käytännössä lahjoitustalonpoikien asema läheni jo täydellistä maaorjuutta.

Vanhan Suomen alueet suuriruhtinaskuntaan

Vuonna 1808 venäläiset joukot marssivat Vanhan Suomen rajan yli Ruotsi-Suomeen. Taustalla oli Napoleonin ja keisari Aleksanteri I:n Tilsitissä vuonna 1807 solmima sopimus, jonka mukaan koko Suomi kuului Venäjän etupiiriin. 1809 koko Suomi siirtyi Venäjälle. Aleksanteri sai nopeasti suomalaiset puolelleen myöntämällä maalle suuriruhtinaskunnan aseman ja hallinnollisen autonomian. Vuonna 1811 hän liitti karjalaiset Vanhan Suomen alueet suuriruhtinaskunnan alueeseen. Lahjoitusmaajärjestelmä jäi kuitenkin voimaan, ja Nikolai I julisti lahjoitusmaat 1826 isäntiensä ehdottomaksi omaisuudeksi. Vasta kun Aleksanteri II poisti maaorjuuden 1861 ja hyväksyi Suomen valtiopäivien päätöksen kaikkien lahjoitusmaitten lunastamisesta valtiolle, tilanne alkoi rauhoittua. Mutta vasta 1922 viimeiset rippeet oli poistettu.

Vain 30 vuotta itsenäisyyttä

1900-luvun alussa elinkeinoelämä oli kehittynyt suotuisasti. Tilaton väki oli saanut työtä teollisuudesta ja palveluelinkeinoista. Vuonna 1917 alkanut itsenäisyyden aika jäi Karjalassa lyhyeksi. 1939 alkanut talvisota ja sotavuosien jälkeiset tiukat Moskovan rauhan ehdot johtivat Laatokan Karjalan luovuttamiseen Venäjälle. Suurin osa asukkaista tuli siirtolaisina rajan länsipuolelle. Luovutettujen pitäjien toiminta uusien rajojen sisäpuolella lakkasi virallisesti 1948 lopussa ja niiden seurakunnat määrättiin lopetettaviksi vuoden 1950 alkuun mennessä.

Karjala ei ole kuitenkaan hävinnyt maailmankartalta. Paikkakuntien nimet on muutettu venäjänkielisiksi tai ne kirjoitetaan kyrillisin kirjaimin. Sodan seurauksena kokonaiset kylät ovat hävinneet eikä niitä ole rakennettu uudelleen. Entisellä kotiseudulla vierailleet etsivät usein turhaan kotitalojensa perustuksia, jotka on tarkasti otettu talteen uutta käyttöä varten.

Lähde

Elmar Badermann: Salomo Veikkolainen ja hänen esivanhempansa Laatokan Karjalasta: Ruskealasta, Sortavalasta ja Jaakkimasta. [Artikkeli perustuu teoksen historiaosuuteen, joka on koottu muun kirjallisuuden perusteella.]

Elmar Badermann

Sukusilppua

Vakavaa pohdintaa...

"Kun perehtyy oman sukunsa vaiheisiin, katselee vanhoja valokuvia, seurauksena on jonkinlainen kotiinpaluun tunne. Ihmiset näyttävät vanhanaikaisissa vaatteissaan etäisiltä, mutta silti tutuilta. Vuosisadankin yli rakentuu helposti taianomainen silta: te olette samaa kuin minä. Jos jokin on koskettanut teitä, se koskettaa minuakin. Kalliomaalauksia katsellessa voi kokea jotenkin samanlaisia tuntemuksia." (Juha Kauppinen: Pyhän hirven pauloissa, Suomen Luonto 10/2005.)

Ja vähemmän vakavaa pohdintaa

"Matti Vanhanen paljastaa kirjassa (Se on ihan Matti) olevansa sukua Urho Kekkoselle, Martti Ahtisaarelle, Paavo Lipposelle ja Esko Aholle. Tieto on huolestuttava. Toimiiko demokratia maassamme asianmukaisesti, kun lähes kaikki valta keskittyy yhdelle suvulle?"
(Olli Helen, Aamulehti 24.10.2005.)

Isä selville vaikka väkisin

Biologisen isänsä voi selvittää ilman viranomaisten apua. Sen teki 15-vuotias poika, joka käytti apuna internettiä, sukututkimusta, dna-pohjaisia geenitietokantoja, salapoliisityötä, hieman rahaa ja jonkin verran hyvää tuuria. Biologinen isä oli luovuttanut spermaa nimettömänä. Poika toimitti sylkinäytteensä FamilyTreeDNA.com -verkkopalvelulle. Se on sukututkimukseen erikoistunut palvelu, joka selvittää sukulaissuhteita dna:n avulla. Poika jäljitti isäänsä oman Y-kromosominsa dna-profiilin avulla. Sen avulla selvisi mihin sukulinjaan isä kuuluu. Poika sai tiedot kahdesta eri miehestä, joiden Y-kromosomien dna-sormenjälki oli lähellä hänen omaansa. Molemmilla miehillä oli sama sukunimi.

Pojan äiti tiesi spermaa luovuttaneen miehen syntymäajan ja paikan. Omnitrace.com -verkkopalvelusta poika sai tiedon kaikista ihmisistä, jotka olivat syntyneet kyseisellä paikkakunnalla sinä päivänä. Yhdellä miehellä oli kaivattu sukunimi ja hän paljastui pojan isäksi. Mitä enemmän geneettistä tietoa tietopankkeihin kertyy, sitä helpompaa biologisen isän selvittäminen on olipa tämä siis antanut luvan tietojensa luovuttamiseen tai ei... (Aamulehti 11.11.2005.)

Matti Nuutinen sai isänsä selville perinteisemmällä keinoilla. Nuutinen sai kouluikäisenä tietää, että hänen vanhempansa eivät olleetkaan hänen biologiset vanhempansa. Äiti oli kuollut kuukausi synnytyksen jälkeen eikä isästä ollut tietoa. Tai itse asiassa oli, mutta sukulaiset salasivat asian. Isättömyys vaivasi Matti Nuutista vuosikymmeniä.

Lopulta 60-vuotispäivänään Nuutinen sai kasvattiveljeltään tietää isänsä henkilöllisyyden. Tämä oli ollut hänen kasvatusäitinsä serkku. Nuutinen toteaa: "Jos on elänyt biologisten vanhempien kanssa, on mahdoton tietää, miltä isänkaipuu tuntuu. Minä tiedän, ja mielestäni isää ei saa salata lapselta. Kaikille meille tulee jossain vaiheessa tarve tuntea juurensa. Siitähän tarpeesta kertoo sukututkimusharrastuksen suosiokin." (Aamulehti 15.11.2005.)

Ja lopuksi vielä kirjavinkki!

"1600-luvun ihminen ei tule helposti lähelle, hän väistää. Maailmankuva on jotakin uuden ajan ja modernin väliltä: juuri kun luulee saavansa kiinni ajattelusta, seuraava teko vaikuttaa täysin järjettömältä", luonnehtii FT Mirkka Lappalainen tutkimuskohdettaan. Lappalaisen väitöskirja koski Creutz-suvun vaiheita. Teos on elävästi kirjoitettu ja sopii mainiosti sukututkijankin kirjalistalle. "En tiennyt matkaan lähtiessäni, miten mielettömiä käänteitä suvun tarinassa olisi. Jos olisin kirjoittanut samanlaisen romaanin, se ei olisi mennyt kustantamossa lävitse", arvelee Lappalainen.

Teokseen kannattaa siis ehdottomasti tutustua. Lappalainen toteaa vielä: "Halusin tehdä suurelle yleisölle sopivan väitöskirjan." Väitöskirja onkin huomattu. Se ilmestyy piakkoin myös Ruotsissa.

Mirkka Lappalainen: Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa. WSOY, 2005. (Yliopisto 13/2005.)

Tiina Miettinen

Sisällysluettelo

Uudet tuulet 3

Kaarina Maununtyttären seurassa 4

Sukututkijoiden synkkä syksy 9

Mitä kirjakokoelmassamme on? 11

Uusia teoksia kirjastossamme 12

Pienjulkaisuja Pirkanmaalla 15

Evakkomatka Ruotsiin 17

Anna Kaisan kova kohtalo 18

Puutarhanhoitoa ja sukututkimusta 20

Lähdetietojen tarkistamisesta 22

Kenelle talo oikein kuuluu? 24

Seuran www-sivut remonttiin 25

Katovuosista Messukylässä 1600-luvun lopussa 26

Kainuun Kemppaiset 1600-luvulla 28

Eräitä arveluja Gabriel Budden synnyinpaikasta 34

Tuhatpäinen sukututkimusseura 35

Tulevat sukututkimusopettajat koulun penkillä 36

In memoriam 37

Eipä ehtoisa emäntä 38

Mistä mikrofilmien kirjaintunnukset tulevat? 42

Von Döbelnin lääkärit 43

Viljakkalassa Sonnun kylässä huutokauppa 1862 44

Muuttokirjojen tiedot johtivat harhaan 45

Mitä Pontus ja Jaakko tekivät Karjalassa? 47

Sukusilppua 51